

**BIBLIOTHEEK VOOR
CULTUUR & WETENSCHAP**

G.J. STAAL
**NEDERLANDSCH
GUYANA**

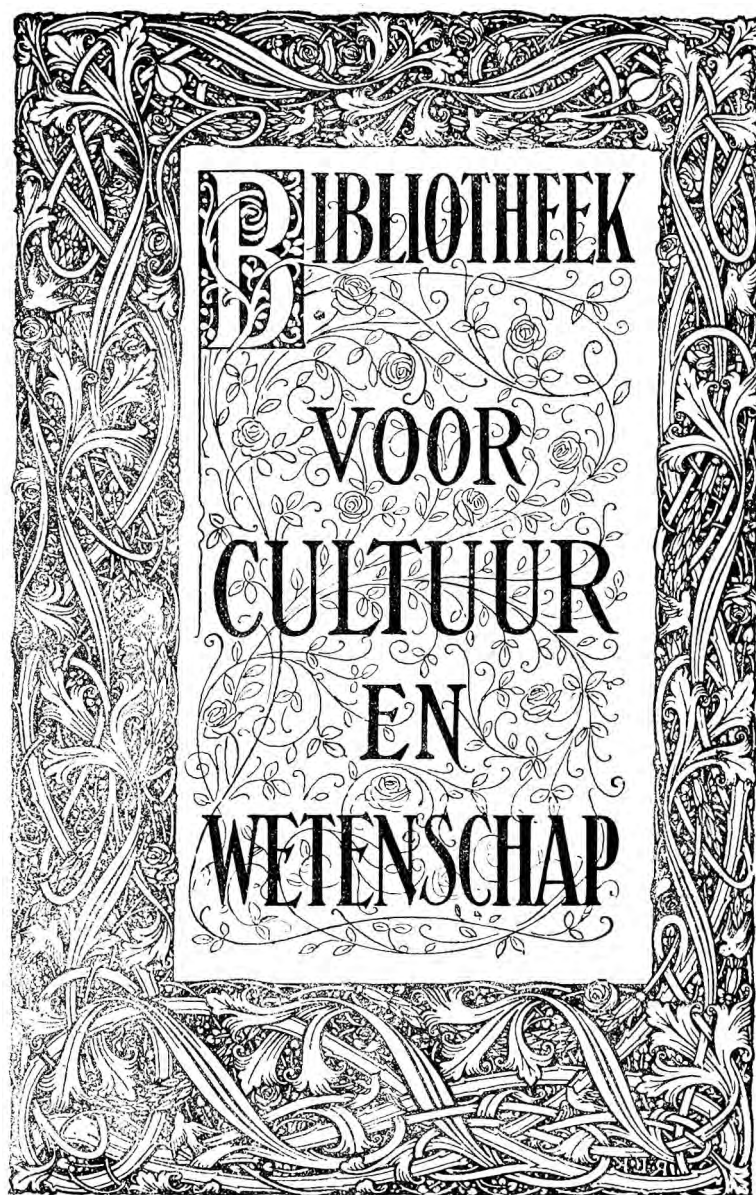
EEN KORT BEGRIP VAN SURINAME

NEDERLANDSCH GUYANA

Boschgezicht. Een Moraboom.

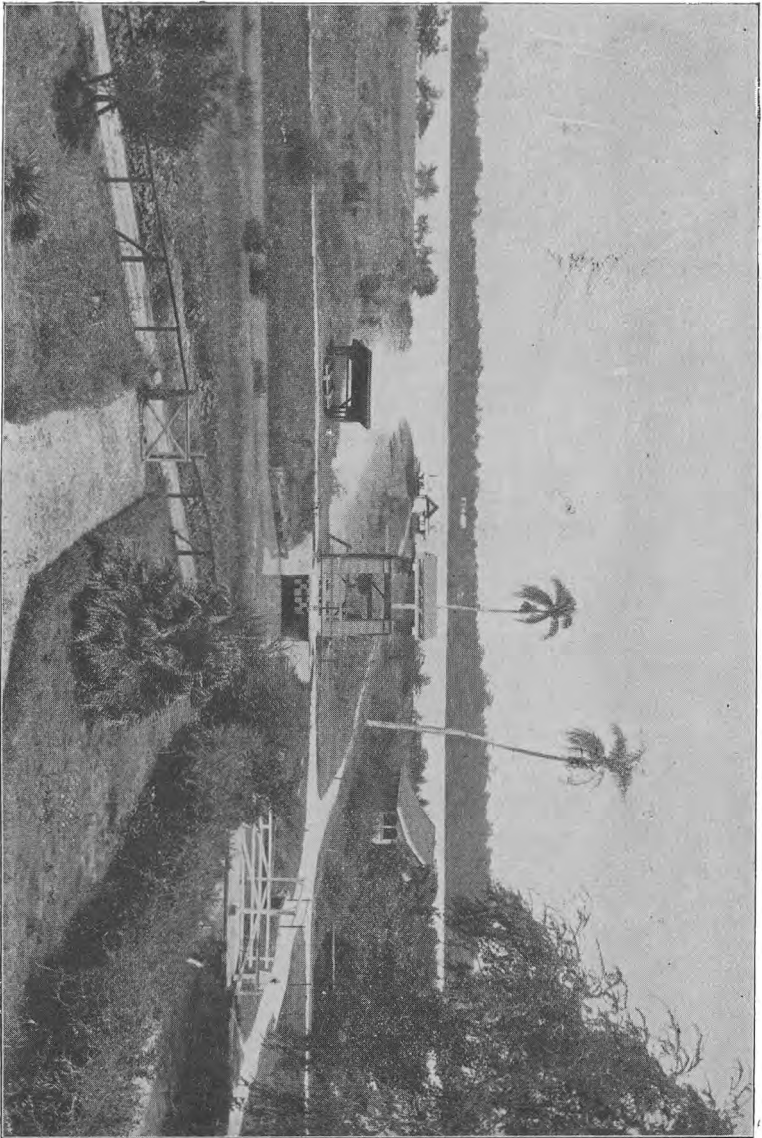
The entire text is enclosed within a rectangular frame made of intricate, symmetrical floral and leaf patterns, characteristic of the Art Nouveau style.

**NEDERLANDSCH
GUYANA**
Een kort begrip van
SURINAME

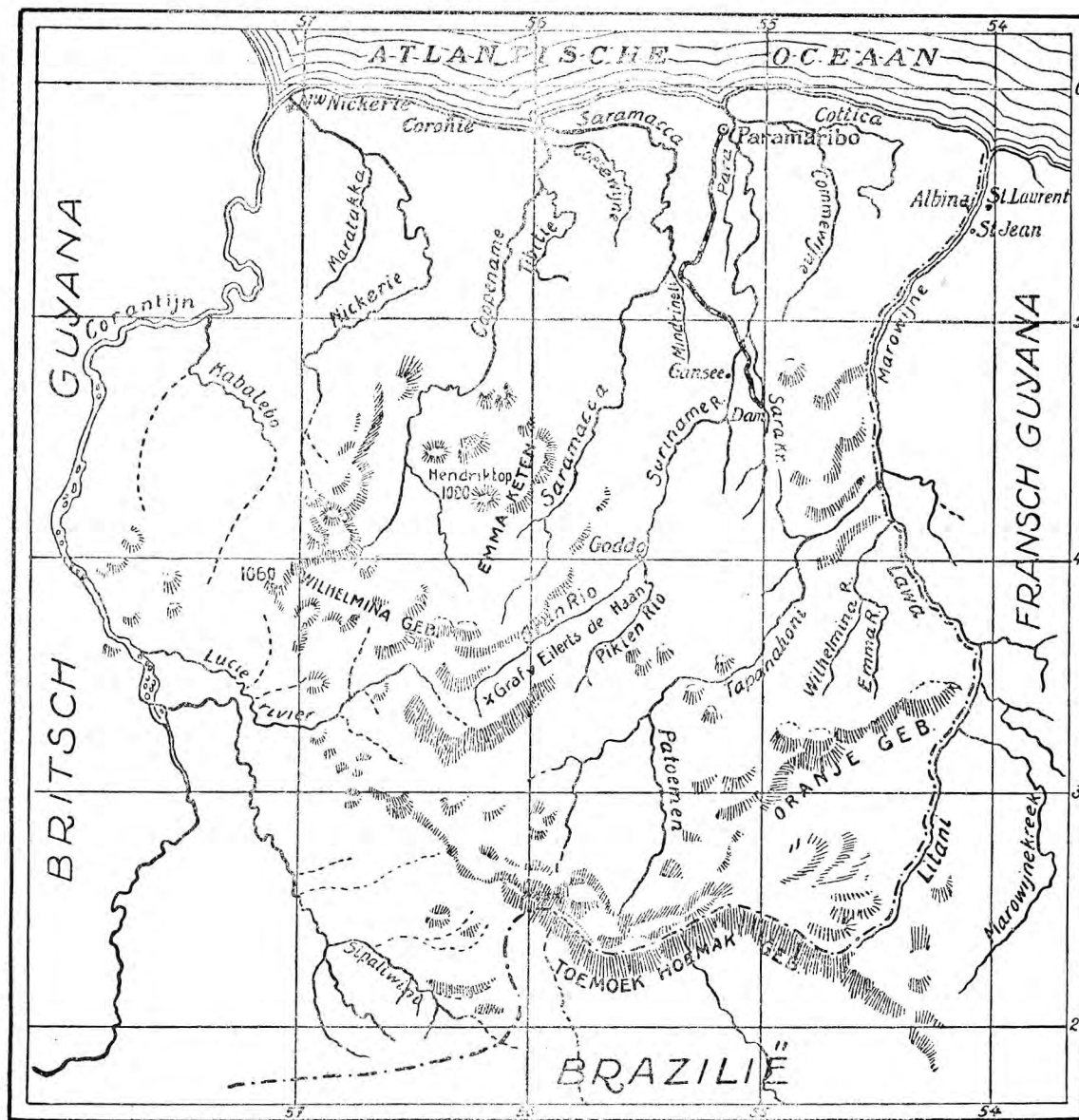
Door **G.J. STAAL**
Oud-Gouverneur van Suriname

AMSTERDAM
UITGEVERSVENNOOTSCHAP
„GROOT NEDERLAND“

Suikerplantage Marienburg.

IN DEZELFDE SERIE VERSCHENEN :

IR. A. D. MEZELITZ : DE ELECTRICITEIT van de CENTRALE naar de WONING. *f* 1,40. Gebonden *f* 1,90.

Prof. C. L. v. D. BILT : HET ELECTRISCH WERELD-VERKEER. Ingenaaid *f* 1,75. Gebonden *f* 2,25.

P. M. DE WOLF : DE MIKROKOSMOS : ATOMEN EN ELECTRONEN. Ingenaaid *f* 1,40. Gebonden *f* 1,90.

J. VERBRUGGEN : JAPAN. HET LAND van den LOTUS. Ingenaaid *f* 2,40. Gebonden *f* 2,90.

Prof. Dr. H. T. COLENBRANDER : DE GESCHIEDENIS DER VEREENIGDE STATEN VAN N.-AMERIKA. Ingenaaid *f* 0,90. Gebonden *f* 1,40.

Mevr. M. BETSY BAKKER-NORT. : DE RECHTSPOSITIE DER VROUW. *f* 1,25. Gebonden *f* 1,75.

W. L. M. L. VAN Leeuwen : DE GESCHIEDENIS DER NEDERLANDSCHE LETTEREN. Drie deelen, royaal geïllustreerd, à *f* 1,50 per deel, of gebonden à *f* 2,25. Ook te bekomen de 3 dln tezamen gebonden in één prachtband, prijs *f* 5,90.

UITGEVERSM A A T S C H A P P I J „GROOT NEDERLAND”
A M S T E R D A M

WOORD VOORAF.

Dit kort begrip van SURINAME is een overdruk van den schriftelijken leergang van den ondergeteekende in het weekblad „Dalmeijer's Volksuniversiteit". Bij de samenstelling van dien leergang moest meermalen gebruik gemaakt worden van gegevens over 1924, omdat geen latere ten dienste stonden. Sedert verschenen echter het Koloniaal Verslag — of, zooals het tegenwoordig heet: Verslag van Bestuur en Staat — over 1925 en van de gegevens, die daarin verschaft werden, is voor dezen herdruk partij getrokken, terwijl ook het verschijnen van de Surinaamsche begrooting voor 1927 en van het ontwerp der begrooting voor 1928, zoomede van het nieuwste jaarverslag der Vereeniging voor Handel en Nijrveheid in Suriname: De economische toestand van Suriname in 1926, benut is voor bijwerking. Bovendien is er een inhouds-opgave en een lijst van eenige voorname werken, voor hen die prijs stellen op zulk een wegwijzer, aan toegevoegd. In die lijst kon nog geen melding gemaakt worden van eene voorgenomen en binnen kort te verwachten uitgave van den Zending's-Studieraad, een Nederlandsche bewerking van een te Herrnhut verschenen boek van den oud-Hoofdvoorzitter der Evangelische Broedergemeente in Suriname, den heer W. R. Voullaire: Land, Leute und Missionsleben in Suriname, dat in het bijzonder voor degenen, die meer wenschen te vernemen van den in Hoofdstuk X: Geestelijke Verzorging, besproken Herrnhutter-zending, een gids zal zijn.

Er is vaak — en niet het minst door schrijver dezes — geklaagd over gebrek aan belangstelling voor Suriname. Voor dat verschijnsel zijn verschillende redenen aan te voeren. Een dezer is zeker het gemis van een handleiding, die in beknopten vorm voorlichting verschaft. Wel is er in den loop der tijden tamelijk veel over Suriname geschreven, aan bronnen van kennis ontbreekt het feitelijk niet, maar zij liggen verspreid op het studieveld en moeten door weetgierigen opgespoord worden, hetgeen voor popularisatie niet bevorderlijk is.

De leergang was een poging om het verspreide, althans wat de hoofdzaken uit algemeen oogpunt betreft, saam te brengen in kort bestek; de uitgaaf in boekvorm beoogt om een nog ruimer kring te bereiken dan het weekblad be treedt. Het is eigen werk van schrijver dezes; het past hem dus het oordeel te laten aan anderen — maar wat hij wèl doen mag, is : zijne erkentelijkheid uit te spreken, dat de uitgeefster het heeft aangewild en aangedurfd om op die wijze mede te werken aan de beweging om belangstelling voor Suriname te wekken en daarbij zijn hartelijken wensch te voegen, dat — niet om het werk, maar om het Land — hare medewerking goede gevolgen moge hebben.

STAAL.

HOOFDSTUK I

LAND, BEVOLKING EN GESCHIEDENIS

§ I. HET LAND

Gedragen door Brazilië en bezijden gesteund door Fransch Guyana (Cayenne) in het Oosten en Britsch Guyana (Demerara) in het Westen, ligt aan de Noordkust van Zuid-Amerika, bespoeld door den Atlantischen Oceaan, tusschen de Westerlengte-graden 54 en 58 en de Noorderbreedte-graden 2 en 6, het Nederlandsche Overzeesche gewest Suriname (Nederlandsch Guyana).

De oorsprong van de benaming Suriname staat niet vast. Volgens Thomson's Overzicht der geschiedenis van Suriname zou zij ontleend zijn aan den naam van een Indianenstam, de Surinen, en ook de Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië zoekt het ontstaan bij Indianen, Karaïben, Arowakken of nog vroegere bewoners. Men vindt het gebied in oude geschriften aangeduid met tal van onderling in vorm verschillende benamingen, die alle den klank van het woord nabijkomen. In het Neger-Engelsch luidt de naam Sranam.

De hiervoren geschetste ligging duidt reeds in groote trekken de begrenzingen van het gebied aan. Op de kaart gezien, teekenen de natuurlijke grenzen zich af in den Atlantischen Oceaan ten Noorden, de Marowijne ten Oosten, het Toemoek Hoemakgebergte ten Zuiden en de Corantijn ten Westen. Zoo eenvoudig staat het echter, althans wat de Oost- en Westergrenzen betreft, niet.

Voor zooveel den benedenloop van de Marowijne aangaat, is de grenslijn met Cayenne vastgelegd in een verdrag tusschen Nederland en Frankrijk, gesloten te Parijs op 30 September 1915 (Ned. Staatsblad 1916 n° 58). Van Stoelmanseiland, gelegen bij de samenvloeiing van de Lawa en de Tapanahony, volgt zij stroomafwaarts den Thalgeweg, kort gezegd: de midden-vaargeul. Zuidwaarts vormt de Lawa, namelijk de meest Oostelijke van de zooëven genoemde twee stroomen, de grens, op grond van eene arbitrale uitspraak van den toenmaligen Keizer aller Russen, gegeven op 13/25 Mei 1891, tengevolge waarvan de delta tusschen de Lawa en de Tapanahony, waarop Nederland en Frankrijk beiden aanspraak maakten, tot Nederlandsch gebied verklaard werd.

Daar de Lawa zelve zich ook weder in tweeën splitst, te weten: in de Litani en de Marowijnekreek, resp. Westelijke en Oostelijke armen, is de vraag nog hangende, welke van deze twee als voortzetting van de Lawagrens beschouwd moet worden.

De Zuidgrens, dus die met Brazilië, is nader omschreven in een verdrag van dien Staat met Nederland van 5 Mei 1906, te vinden in Ned. Staatsblad 1909 n° 423.

De Westelijke grensrivier, de Corantijn, vertoont hetzelfde verschijnsel als de Marowijne en de Lawa. Ook zij verdeelt zich in tweeën: de Koeroeni (O.) en de Nieuwe Rivier (New River, W.). Tot het vereenigingspunt ligt de grens aan den Oostelijken oever van de Corantijn; Zuidwaarts is de Koeroeni als grens aangenomen op grond van de uitkomsten van een verkenningstocht van Robert Schomburgk in 1843, die, van het brongebied uit, den loop van den stroom onderzoekende, de Koeroeni als hoofdri-rer meende te moeten beschouwen. In 1871 echter onder-nam Charles Barrington Brown een tocht in tegengestelde lichteing en ontdekte de New River, die volgens sommige meening de werkelijke voortzetting van de Westgrens zou zijn, zoodat het gebied tusschen deze rivier en de Koeroeni, volgens hun oordeel, Nederlandsch en geen Engelsch

territoir is. Herhaaldelijk is de Nederlandsche Regeering in de Staten-Generaal geïnterpelleerd over deze zaak, doch tot dusver heeft zij geene aanleiding gevonden om dienaangaande overleg te openen met de Britsche Regeering.

Suriname bevindt zich, — de ligging nabij den evenaar duidt het aan, — in de tropenzône. De gemiddelde temperatuur is 26° Celsius (79° Fahrenheit), dus als te Batavia en ruim tweemaal de gemiddelde temperatuur van Nederland (12° C.). Tengevolge van den verkoelenden invloed van de zee in verband met de standvastige windrichting uit den Noordelijken hoek en als gevolg van de aanwezigheid van de uitgestrekte watervlakten der breede rivieren in het laagland, is de temperatuur er aangenamer dan op de kustplaatsen van Java. In den nacht kan het er werkelijk koel zijn. Intusschen veroorzaakt de hooge vochtigheid vaak een drukkende zwoelheid. De regenval is aanzienlijk, gemiddeld 2400 m.M. per jaar (Nederland: 700), doch anders dan in Oost-Indië is de natte tijd meer verdeeld. Suriname heeft namelijk 4 seizoenen; zij zijn: de groote droge tijd (Augustus-November); de kleine regentijd (November-Februari), de kleine droge tijd (Februari-April), de groote regentijd (April-Augustus).

Het profiel van den bodem van Suriname vertoont als het ware drie terrassen. Aan de Noordzijde ligt een strook alluvium, die van 25 kilometer breedte in het Oosten naar het Westen toeneemt tot 100 kilometer. Dit laagland bestaat uit zee-alluvium, gevoed door rivierslib en door de aanzetting van het slib, dat in onmetelijke hoeveelheden uitgedreven uit de talrijke mondingen van de Amazone, door den Oost-West loopenden kuststroom wordt aangevoerd. Aanhoudend zijn veranderingen in de kustlijn van Suriname en in de ligging der modderbanken, die zich ver in zee uitstrekken, waar te nemen. Het is nog niet lang geleden, dat voor Coronie een licht aan den oever stond, waar nu de zeegolven vloeien, geen land en geen vuurtoren meer is; het distriktsplaatsje Nieuw-Rotterdam aan den mond der Nickerie, nabij de Corantijn, is in zee verdwe-

nen, en de vaargeul in de monding der Suriname, de weg naar de stad Paramaribo, is belangrijk verschoven.

Het laagland wordt doorsneden door lange ruggen, ritsen genaamd, die vrijwel evenwijdig aan de kust gelegen zijn en uit afzettingen van zand en schelpen bestaan. Deze verhoogingen van den bodem bieden geschikte plaatsen voor vestiging aan; Paramaribo is deels op zulk eene rits gebouwd.

Achter de alluviale strook, dus bezuiden daarvan, strekt zich het gebied uit van de Savannen, de dorre, onvruchtbare zandvlakten, waarop slechts kruiden en heesters kunnen gedijen.

En op dit gebied volgt het heuvelland, opgebouwd uit gesteenten van het alleroudste geologische tijdperk.

Het spreekt vanzelf, dat deze verschillende gordels niet absoluut scherp gescheiden zijn. In de Savanne-zône vindt men ook gebieden met weelderigen plantengroei en in het uiterste Zuiden, bij het grensgebergte, worden ook Savannen aangetroffen.

In overeenstemming met de bodemgesteldheid is het kustland de bedding der Mangroven: de Risophoren met hunne steltwortels, die in breede kringen in den weeken grond grijpen, en de Parwa, die, verder landwaarts, op luchtwortels omhoog rijst. Langs de rivieren in het laagland, tusschen de boomen, bloeit rijk heestergewas. Hoogerop, in den leemgrond, de woudreuzen; moeraspalmen in de natte swampen; eene oneindige verscheidenheid van plantengroei in het oerwoud, waarmede het heuvelland bedekt is. Lianen kronkelen door het bosch, varens sieren den beschaduwden bodem, weelderig onderhout sluit den toegang af, of dan weer, in de bovenlanden, rijzen de machtige stammen als zuilen uit den vrijen grond. En, boven in de toppen en beneden in het laag gewas, spreiden bloemen hare kleurenpracht uit over het eeuwig groen. Talrijke palm-soorten geven aan het land het typisch aanzien van een tropenrijk. In tegenstelling met Oost-Indië is de kokospalm er echter vrij zeldzaam, terwijl daartegenover de koningspalm in Suriname karakteristiek is.

In het water, in de wouden en in de lucht wemelt een menigte van gedierten.

In de kuststreek trekken het meest de aandacht de reigers, ibissen en flamingo's, waarnaast nog een groote verscheidenheid van strandvogels, eenden, waterhoenders enz. is op te merken. De zeeschildpad zoekt er een legplaats voor haar eieren, roofvogels azen er op buit; in de rivier huist de zee-koe en de kaaïman; haaien en zaagvisschen naderen tot dicht bij de kust en komen zelfs wel binnen in de breede riviermondingen.

In het zoogenaamd savannengebied is de verscheidenheid van dieren haast onnaspeurlijk groot. Apen en herten, wilde zwijnen en tijgerachtigen, de tapir (in Suriname buffel genoemd), de leguaan, de slang: het is niet mogelijk al wat daar zwerft en kruipt in de bosschen en aan de oevers van rivieren en kreken op te sommen, evenmin als al de soorten van vogels en van de visschen in de wateren. Van de vogels mogen hier de veelvuldig voorkomende papegaaien genoemd worden: de bonte ara en de groene parkiet. In het eigenlijke hoogland is de verscheidenheid van dieren minder groot.

Suriname — of juister Guyana in zijn geheel — bezit ook autochtone diersoorten, o.a. den brulaap, den kwatta en het capucyn-aapje.

De groote roofdieren der tropen, koningstijgers, leeuwen en olifanten, komen er niet voor, en wie in Oost-Indië bekend is, zal er in de huizen den tijtjak missen.

Acht groote rivieren bespoelen met hare zijtakken, en vele kreken Suriname's grondgebied. In het uiterste Westen stroomt de reeds vermelde Corantijn, die tot 700 K.M. landinwaarts bevaarbaar is. Hare voornaamste zijrivieren zijn de Lucie en de Kabelebo. Oostwaarts volgen:

de Nickerie (270 K.M. als voren), met Maratakka;

de Coppename (320 K. M. als voren), met Tibiti, Wajombo en Coesewijne;

de Saramacca (400 K.M.), die één monding met de Coppename vormt;

de Suriname (420 K.M.), ontstaande uit Gran Rio en Pikien (kleine) Rio, met de Para en een belangrijke kreek, de Sara-kreek;

de Commewijne, die zich uitstort in de monding van de Suriname, na opgenomen te hebben:

de Cottica; beide hebben verscheidene zijarmen, waarvan genoemd mogen worden de Cassiwinica en Tempati van de Commewijne en de Perica en Wanekreek van de Cottica.

De algemeene richting van de rivieren is van Zuid naar Noord. Tengevolge van de rifvorming evenwijdig aan de kust, wordt het meerendeel echter in den loop naar het Noorden gestuit, terwijl de besproken Westwaartsche opschuiving van het slib ook medewerkt aan de ombuiging naar het Westen, die zij in het kustgebied vertoonen. In den bovenloop zijn de rivieren moeilijk bevaarbaar als gevolg van den geaccidenteerden bodem en de rotsversperringen, waardoor de stroomversnellingen (de vallen) ontstaan. Beneden de vallen vloeien zij breed uit en in het kustland neemt de breedte aanzienlijk toe. Zoo is bijv. de monding van de Corantijn 5 ½ K.M. breed en die van de Suriname 3 ½ K.M.

Het normaal verschil tusschen eb en vloed is 3 M. en ver dringt de vloedgolf in de rivieren door (in de Suriname soms wel 100 K.M.). Het verschil in waterstand in den drogen en in den natten tijd kan zeer belangrijk zijn en van 4 M. komen op 9 tot 12 Meter. In den middenloop der rivieren zijn door de leem- en zandafzettingen scherpe kronkelingen in de rivieren ontstaan, die hier en daar elkander met de uiteinden zóó dicht naderen, dat de rivier zelve een nieuwe verbindingsbedding heeft kunnen ingraven en derwijze de bochten heeft afgesneden. Er zijn eenige kunstmatige waterloopen aangelegd, onder meer de Para-doorsnede, die de Suriname en de Para verbindt, en het Saramacacanaal, dat den verbindingsweg vormt tusschen Suriname en Saramacca.

Al deze rivieren hebben haar brongebied in het hoogland, dat iets benoorden 5° N. B. aanvangt. Van het Zuide-

lijke grensgebergte, Toemoek Hoemak, strekken zich twee bergketenen uit, de Westelijkste is het Eilerts de Haangebergte, dat een Westelijken uitlooper, het Käysergebergte heeft; de Oostelijke keten is het Oranjegebergte. Het Eilerts de Haangebergte hangt in het Noorden samen met de Oost-West gerichte Wilhelminaketen, van waaruit Noordwaartsche uitloopers, — achtereenvolgens, van West naar Oost, het Bakhuisgebergte, de Emmaketen en het Van Asch van Wyckgebergte, — het Centraalgebergte voltooien. Aan de Marowijne liggen, los daarvan, o.a. nog het Nassaugebergte, Lelygebergte, Manlobbigtebergte en de De Goejetop. De hoogste bergtop (1280 M.) verheft zich uit de Wilhelminaketen.

Uit deze opsomming blijkt, dat de benamingen der bergketenen voor het grootste deel van jongen datum moeten zijn. Inderdaad was er voor 25 jaar nog héél weinig bekend van de binnenlanden van Suriname. Op eene kaart, door den toenmaligen directeur van het Koloniaal Museum, van Eeden, in 1897 gepubliceerd, kon alleen het kustgebied en een stuk van het „Goud“-land aan Boven Suriname en Marowijne worden ingeteekend; al het overige moest als „onbekend land“ in de duisternis van een zwarte vlek gelaten worden.

Suriname is uiterst dun bevolkt. Haar gebied, dat ongeveer vijfmaal dat van Nederland beslaat ($\frac{1}{12}$ van Nederlandsch-Indië) huisvest slechts ± 140.000 personen, hetgeen overeenkomt met 47 per □ geografische mijl, wel zéér weinig in vergelijking met Nederland, dat eene bevolkingsdichtheid van 12000 per □ G. M. heeft, en met Java, waar het aantal 14600 is. (voor geheel Ned. Indië: 1400).

Van die bevolking zijn ± 20000 boschnegers en indianen, verspreid over de 16 millioen hectaren van het boschland. In de eenige werkelijke stad, Paramaribo, gelegen aan de Suriname op 10 K.M. (langs den stroomdraad gemeten 23 K.M.) van de monding, zijn ± 45500 inwoners gevestigd, dus bijna 39 % van de geheele bevolking van het bewoonde gedeelte. De overigen wonen grootendeels verspreid langs

de oevers der rivieren, waar alleen de plantages en de zoo-genaamde vestigingsplaatsen en eene enkele districtsplaats vereenigingscentra vormen. Administratief is het gebied verdeeld in districten: Nickerie, met als districtshoofdplaats Nieuw Nickerie; Coronie, met Totness; Saramacca, met Groningen; Suriname: Combé; Commewijne: Nieuw Amsterdam; Marowijne: Albina.

Alleen Nieuw Nickerie kan een stadje — juister een dorp — genoemd worden. Het telt ruim 3000 inwoners.

§ 2. GESCHIEDENIS.

Niet vele woorden zijn noodig om de uitwendige geschiedenis van Suriname, als deel der wereldgeschiedenis, te schetsen. En op enkele feiten na is de inwendige historie van zoo zuiver plaatselijk karakter, dat de beteekenis daarvan voor Suriname zelf eigenlijk alleen te begrijpen is door een kleine groep van ingewijden en ervarenen.

Na de ontdekking van de kust van Guyana, de Wilde Kust, door Ojedo en de la Cosa, kapiteins van Amerigo Vespucci, in 1499, ontstond een trek derwaarts van Europeesche gelukzoekers, Spanjaarden, Portugeezen en Franschen, die gehoor gaven aan de lokstem van de faam, dat daâr El Dorado, het land van goud, gelegen was.

De droomen werden niet verwezenlijkt, maar toch schijnt het land genoeg aantrekkelijkheid gehad te hebben om het te bezitten, want in 1593 liet Philips II er de Spaansche vlag planten door Domingo de Vera. De aldus gevestigde Spaansche souvereiniteit schijnt geen beletsel geweest te zijn voor de vestiging van andere naties. Eerst was het, in 1630, een Engelschman, Marshall of Maréchal, die zich met 60 landgenooten neerliet aan de Suriname; toen een Fransch kapitein, de Noailly (1640), en in 1650 wederom een Engelschman, Willoughby, graaf Parham, die in 1662 van den Koning van Engeland het gebied van Suriname in eigendom verkreeg.

Met Parham, van wiens naam de benaming der hoofd-

plaats Paramaribo wel wordt afgeleid, begint de geschiedenis der volksplantingen. Een vroeger reeds door de Franschen aangelegde versterking aan de rivier vergrootte hij tot een fort — naar hem fort Willoughby genoemd — dat den naam fort Zeelandia ontving, nadat een Zeeuw, Abraham Crijnsen, gedurende den 2^{den} Engelschen oorlog, op den 27sten Februari 1667 de sterkte veroverde op de Engelsche bezetting en er de Prinsenvlag heesch. Bij den vrede van Breda in 1667 werd het Nederlandsche gezag over Suriname erkend en hoewel in het laatst van dat jaar wederom een Engelschman de hand op het fort legde, gaf de Engelsche Regeering in Mei 1668 last tot ontruiming, terwijl in 1674 bij den vrede van Westminster de beschikking van Breda werd bevestigd. Andermaal kwam Suriname onder Britsch bewind in 1799; de vrede van Amiens in 1802 maakte daaraan een einde. Twee jaren later werd Suriname nogmaals door de Engelschen in bezit genomen, doch bij den vrede van Parijs in 1815 werd Nederland in zijn gezag hersteld. Bij die gelegenheid onderging het Nederlandsche grondgebied in Guyana echter een belangrijke verkleining, daar Berbice, Demerara en Essequibo aan Engeland werden toegewezen. Zij maken sedert dien deel uit van Britsch Guyana.

Wat de inwendige geschiedenis aangaat, moge volstaan worden met de vermelding van enkele gebeurtenissen, waarvan de beteekenis v.z.n. nader uiteengezet zal worden in het vervolg van dezen gids:

- 1664, vestiging van Portugeesche Joodsche familiën;
- 1688, Gouverneur Van Aerssen van Sommelsdyck vermoord;
- 1749, 61 en 62 (vredes-overeenkomsten met de bosch-
- 1835, 37 en 38 (negers;
- 1808, afschaffing van den slavenhandel;
- 1845, kolonisatie van Hollandsche boeren;
- 1863 (1 Juli), afschaffing van de slavernij;
- 1866 (1 Jan.), inwerkingtreding nieuw Regeeringsreglement;
- 1873 (1 Juli), opheffing Staatstoezicht over gewezen slaven;
- 1891, onlusten te Paramaribo.

§ 3. BEVOLKING.

Toen de eerste Europeanen op Surinaamsch grondgebied kwamen, troffen zij daar Indianen aan uit de stammen der Arowakken, Warrau's en Caraïben. In oudere geschriften vindt men hen wel aangeduid onder de algemeene benaming „bokken", waarschijnlijk verbasterd Portugeesch; de naam „roodhuiden", vermoedelijk ontstaan uit hunne gewoonte om zich met een roode kleurstof te versieren, is algemeen bekend. In den tijd der goudzoekers werden de Indianen verplicht tot arbeid in hunnen dienst; ook de eerste landbouwende kolonisten dwongen hen tot werken op hunne plantages; geruimen tijd, tot in het laatst van de 18^e eeuw toe, is nog handel in „roode slaven" gedreven, doch waarschijnlijk op kleine schaal. Veel belangrijker was die in negerslaven, welke in het begin der 17^e eeuw ontstond. De Indianen bleken van zoo zwakke gesteldheid te zijn, dat al spoedig werd omgezien naar krachtiger werkkrachten voor den veldarbeid. Men vond die in Afrika en van toen af ontstond de afschuwelijke menschenhandel, die tot 1808 onder bescherming van de Overheid bleef bestaan, en het stelsel der slavernij, dat in Suriname een der barste vormen heeft aangenomen.

De bevolking van Suriname, zooals die thans is samengesteld, vertoont de bontste schakeering van rassen en kleuren. Enkele groepen van die bevolking zullen in het vervolg nader besproken worden; hier ter plaatse zij volstaan met een algemeen overzicht.

Van een „volk" in den eigenlijken zin kan men niet spreken. Suriname herbergt eene „bevolking", ontstaan uit immigranten, die hoewel zij zich door velerlei kruising vermengden, toch ook weer niet geheel en al vermengd zijn.

Men kan hunne immigratie onderscheiden in: individuele en groeps-immigratie.

Tot de eerste zijn dan te brengen, althans grootendeels, de Europeanen: Nederlanders, Franschen, Engelschen, Duitschers, Portugeezen, in eenige openbare of bijzondere

bediening, in handel en bedrijf werkzaam; verder de Syriërs, marskramers en gevestigde handelaren; Noord-Amerikanen en sommige Madeireezen en Chineezzen, waartuschen dan nog enkelingen van andere nationaliteit.

De groeps-immigratie heeft het belangrijkste aandeel gehad aan de vorming van de bevolking.

Zooeven is reeds de gedwongen landverhuizing van de negerslaven vermeld. Noch het tijdstip van den aanvang van den slavenhandel, noch het aantal aangevoerden is nauwkeurig bekend. Het begin valt in de eerste helft der 17^e eeuw. Bekend is wel, dat de West-Indische Compagnie zich in 1730 verbond om jaarlijks 2500 slaven te leveren; voorts dat in 1730-35 een aantal van 13000 werd aangevoerd. Geschat wordt, dat tijdens den geoorloofden handel (tot 1808) en gedurende het tijdperk van den clandestienen handel (tot 1826) ruim 260.000 individuen zijn aangebracht.

Het lot der slaven was zeer hard; zij stonden onder zéér strenge wetten en misten alle rechten en alle bescherming van den gewonen burger. Eerst op den 1sten Juli 1863 werd een einde aan de slavernij gemaakt en op dat oogenblik bestond de geheele bevolking van Suriname uit 53.000 zielen, waarvan 35.000 nog slaaf waren. Als men in aanmerking neemt, dat onder de overigen (18000) ook begrepen waren de kleurlingen en de reeds bevrijden, dan wijzen deze cijfers wel heel duidelijk uit, — ook al wordt rekening gehouden met de aanwezige boschnegers in het binnenland, dus de gevluchte slaven, — dat onder de slaven ontzettende sterfte moet geheerscht hebben, en het geboorteovershot in elk geval allertreurigst was. De slaaf was dan ook in waarheid niet meer dan een werktuig in menschelijke gedaante, die gevoed werd zooals een machine wordt geölied, doch wiens menschelijke rechten niet geteld worden. Hij had geen bezit, huwelijk was verboden; de slaaf kon geene vrouw hebben als zijne vrouw, noch kinderen als zijne kinderen. Hij stond buiten de wet en hoewel in latere tijden door Overheidsvoorschriften hun lot eenigermate verzacht

werd, bleven de slaven tot aan de vrijmaking toch in een uitzonderingstoestand van zeer bedenkelijk karakter.

Nadat in de eerste helft der 17^e eeuw reeds Joodsche kolonisten uit Holland, Engeland en Italië zich in Suriname gevestigd hadden, immigreerden in 1664 een aantal Israëlieten van aanzienlijke familie, die uit Portugal ontvlucht waren aan de daar verduurde vervolgingen en zich aanvankelijk hadden neergelaten in Brazilië, destijds onder Nederlandsch gezag, doch ook vandaar wegtrokken, toen het Hollandsch bewind een einde nam, en zich vestigden in Cayenne, dat zij andermaal verlieten, toen ook dat gebied onder vreemde, Fransche, overheersching kwam. De thans verlaten Joden-savanne aan de Suriname werd hunne woonplaats. Slechts de oude begraafplaatsen en de ruïne der groote synagoge herinneren aan dat tijdperk. Ook thans bevinden zich nog afstammelingen van deze Joodsche immigranten in Suriname. Zij hebben in openbare ambten, in handel en bedrijf eene voorname plaats ingenomen.

In denzelfden tijd der Jodenvestiging valt eene poging tot kolonisatie van Labadisten, eene godsdienstige secte, volgelingen van de Labadie, waarvan geen spoor is nagebleven.

Hetzelfde kan gezegd worden van eene nederzetting van Paltzer-boeren en Zwitsers aan het Oranjepad aan de Suriname, omstreeks 1750 ondernomen op aanmoediging van Gouverneur Mauricius.

Zeer slecht verging het de Hollandsche boeren, die een eeuw later (1845-1853) eene poging tot grondvesting van een landbouwgemeente te Voorzorg aan de Saramacca waagden. De voorbereiding voor de ontvangst van deze kolonisten, wier aantal steeg tot 384 mannen, vrouwen en kinderen, liet alles te wenschen over; eene uitbrekende typhusepidemie verergerde de ellende; 189 overleden, 56 keerden naar Nederland terug, anderen probeerden het nog eens aan de Boven Suriname en een aantal verhuisde naar Paramaribo en vestigde zich als veeboeren nabij de stad. Van deze laatsten treft men thans nog de nakomelingen aan op de boerderijen bij Paramaribo. Toen in 1920 het 75-jarig be-

staan dezer boeren-kolonisatie herdacht werd, telde die gemeenschap 275 personen, waarvan 204 van onvermengden bloede. Zij hielden zich voornamelijk bezig met vee-kweek, melkhandel en teelt van vruchten (bananen) en groenten.

In 1853 valt de kolonisatie, door Kappler aan de Maro-wijne ondernomen met houthakkers uit Wurtemberg, waarbij de bedoeling voorzat om een houthandel met het buitenland in het leven te roepen. Deze onderneming werd reeds twee jaren later opgegeven, wegens gebrek aan middelen en oneenigheid.

Ook als begin van de immigratie van Madeireezen heeft dat jaar beteekenis voor Suriname gehad. Met het oog op de verwachte afschaffing van de slavernij en in verband met het reeds ontstaande tekort aan werkkrachten als gevolg van het verbod van den slavenhandel, werden in 1853, '54 en '64 voor het veld- en fabriekswerk arbeiders van Madeira aangevoerd ($\pm$ 450 man). Na afloop van hunne verbintenissen keerden zij echter den landbouw den rug toe en begaven zich, voor zoover zij althans niet terugkeerden naar hun geboorteland, in den handel, waarin men ook nu nog deze Portugeesche familiën terugvindt.

Met hetzelfde, hier voren aangeduide doel, werd eveneens in 1853 begonnen met het aantrekken van Chineezers. Deze Chineezers-immigratie is, met tusschenpoozen, voortgezet tot 1869 en werd een tijd geleid door de Surinaamsche Immigratie Maatschappij (1865-'69). Zij versterkte de arbeidsmacht met ruim 2500 personen. Ook deze immigranten verlieten, na volbrachte overeenkomst, grootendeels den landbouw voor den handel.

Van de naburige eilanden, voornamelijk van Barbados, immigrerden in de 60er jaren ruim 500 en van verschillende streken tusschen 1867 en '71 nog 1230 personen.

De afschaffing van de slavernij noopte echter tot een veel krachtiger versterking van het arbeiderselement. Een tractaat met Engeland van 1870 gaf daartoe gelegenheid door den aanvoer mogelijk te maken van Britsch-Indiërs. Onder voorwaarden, die later besproken zullen worden, wer-

den tot 1917 op die wijze voor het landbouwbedrijf 33721 Britsch-Indische immigranten aan Suriname afgestaan.

En ten slotte is in de behoefte aan arbeiders voorzien door het aantrekken van Javanen, eerst in 1891 op kleine schaal, later in 1895 voortgezet en nog heden ten dage in gang. Tot einde 1926 bedroeg hun aantal 26159.

Daar meer dan 80 % van deze Oostersche immigranten zich blijvend in Suriname vestigen, vormen zij reeds een belangrijk deel van de bevolking.

Volgens de laatste officieele opgaven, in het Koloniaal Verslag over 1925, is de bevolking als volgt samengesteld:

Europeanen : 1468 (696 Nederlanders); Inboorlingen : 58351; Chineezen : 1580; Javanen : 22201; Boschnegers : 17380; Britsch-Indiërs : 32533; Indianen : 2563; Anderen (niet met name genoemd) : 3793, te zamen: 139.869.

Aldus zijn er vier groote rassen der menschheid, het Kaukasische, het Mongoolsche, het Maleische en het Ethiopische in Suriname door bevolkingsgroepen vertegenwoordigd en bovendien verschillende typen uit die rassen, in uiterlijk en taal en eigenschappen scherp onderscheiden. Men stelle naast elkander: den Hollander en den Britsch-Indiër, den Neger en den Javaan, den Indiaan en den Chinees. Door bloedvermenging zijn daarenboven tusschen al die soorten verbindingsvormen ontstaan.

Rijk is de schakeering en rijk de talenschat. Behalve de Hollandsche, Duitsche, Fransche en Engelsche taal zijn de Indiaansche talen, het Portugeesch, het Turksch, het Chineesch, het Hindi, het Oerdoe en het Javaansch groepsbezit. De slaven maakten een eigen omgangstaal onder den invloed van de talen, die zij van hunne meesters hoorden. Hieraan is het ontstaan toe te schrijven van het Negerengelsch en Negerportugeesch of ningre tongo=negerspraak en djoetongo=jodenspraak, waarvan het eerste algemeen verbreid is en ook door vreemdelingen wordt gebruikt, het tweede beperkt is tot gebruik door boschnegers.

Paramaribo in vogelvlucht. I.

Paramaribo in vogelvlucht. II.

HOOFDSTUK II.

STAATSINRICHTING.

§ I. HET BEWIND DER GEOCTROYEERDE SOCIETEIT.

Na Crynssens geslaagden veroveringstocht werd jaren lang tusschen de Staten van Zeeland en de Staten Generaal strijd gevoerd over den buit. Zeeland meende recht op den eigendom van Suriname te mogen doen gelden, omdat een zoon der Provincie het wingewest veroverd had; de Staten Generaal achtten dit geen deugdelijken grond. Ten slotte bewilligden de laatsten, in 1682, in den afstand van Suriname door Zeeland aan de West-Indische Compagnie, eene stichting van den Antwerpenaar Willem Usselinx. Een jaar later ontdeed de Compagnie zich van een deel van haar voor f260.000 verkregen bezit, door verkoop van $\frac{1}{3}$ aan de Stad Amsterdam en $\frac{1}{3}$ aan de familie van Aerssen van Sommelsdijck. De drie eigenaren vormden tezamen de Geoctroyeerde Societeit van Suriname en op haar gingen aldus de rechten en verplichtingen over, welke Hoogmogenden, bij gelegenheid van de goedkeuring der overdracht van Suriname aan de West-Indische Compagnie, hadden beschreven in hun „Octroy of fundamentele Conditien” van 23 September 1682.

Dat „octroy” was onder meer de leidraad voor het te voeren bestuur. De Societeit verkreeg de bevoegdheid een Gouverneur als bewindvoerder aan te stellen, met dien verstande, dat de aanstelling en de instructie, die hem gegeven zou worden, onderworpen werden aan de goedkeu-

ring van de Staten Generaal. Hoewel bij hem het opperste gezag in alle politieke en militaire zaken zou berusten, werd hem een Raad toegevoegd — de Politieke Raad — dien hij verplicht was te hooren in zaken van „eenigh aangelangh" en naar wiens uitspraak hij zich had te gedragen. Die Raad had het karakter van een vertegenwoordigend lichaam: de leden zouden uit de „aensienlyckste, verstandighste en moderaetste onder de Coloniers" voor het leven gekozen worden „door pluraliteit van stemmen van alle de Coloniers een dubbelt tal genomineert wesende," waaruit de Gouverneur „electie" zou doen. Derwijze kreeg dus de kolonie een soort parlementairen bestuursvorm.

Het octrooi, in zijne werking ingeleid door den eersten Gouverneur der Societeit, den deelhebber Cornelis van Aerssen, Heer van Sommelsdyck enz., Sire en Markies van Châtillon, Baron van Besnière (1683-1688), eindigde in 1791, het jaar van ontbinding der West-Indische Compagnie. Doch de instellingen van dat octrooi bleven voorloopig doorwerken, ook nadat de Societeit zelve in 1795 door een vernietigingsbesluit van Hoogmogenden was opgeheven.

De Staatsregeling van 1798 bevatte eenige voorloopige voorzieningen en stelde een nieuw constitutioneel Charter in uitzicht, dat echter achterwege bleef.

§ 2. DE REGEERINGSREGLEMENTEN VAN 1815, 1828 EN 1832.

In 1799 was Suriname onder Engelsch Protectoraat gekomen, in 1802 weder Nederland toegevalen, in 1804 andermaal door Engeland in bezit genomen, in 1815 wederom, doch verkleind, aan Nederland overgedragen.

De Grondwet van 1814 bekleedde den Souvereinen Vorst van het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden met het Opperbestuur „bij uitsluiting" over de koloniën en bezittingen van den Staat in andere werelddeelen. Den 14^{den} September 1815 gaf de Koning, uit de volheid van Zijne bevoegdheid,

aan Suriname het eerste „Reglement op het beleid van de Regeering, het Justitie-wezen, den landbouw en scheepvaart". Een Gouverneur-Generaal, door den Koning benoemd, zou belast worden met het hoogste uitvoerend gezag in de kolonie. Hij zou, evenals de Gouverneurs der Societeit, worden bijgestaan door een Raad, doch niet zooals vroeger met vertegenwoordigend karakter. Het nieuwe lichaam, Hof van Politie geheeten, zou door den Gouverneur worden voorgezeten en zijne leden zouden voor de eerste maal door hem alleen, geheel vrij, worden benoemd. later door hem gekozen uit een voordracht van drie van het Hof zelf. Het Hof zou alleen die zaken behandelen, die de Gouverneur daarvoor in aanmerking bracht.

Het tweede Regeeringsreglement, in 1828 door den Commissaris Generaal, Graaf van den Bosch, van 's Koningswege vastgesteld, versterkte nog het autocratisch régime van het plaatselijk koloniaal bewind; in de plaats van het Hof van Politie trad de Hooge Raad der West-Indische bezittingen, een zuiver ambtelijk college, aan welks beslissingen de Gouverneur-Generaal in geen enkel opzicht gebonden was.

Suriname en Curaçao werden bij dat reglement vereenigd onder één beheer. Die samenvoeging voldeed echter niet aan de verwachtingen, en werd in 1845 weder prijs gegeven.

Het derde Regeeringsreglement, in 1832 bij Koninklijk besluit vastgesteld, tornde weder aan het autocratisch beginsel; de Hooge Raad werd vervangen door een Kolonialen Raad, waarvan de leden niet meer door den Landvoogd zelve, doch door den Koning benoemd zouden worden. De Gouverneur Generaal werd verplicht in gevallen van wetgeving het College te raadplegen, doch het miste zelf het recht van initiatief. Eene nieuwigheid was, dat deze Raad belast werd met een deel der uitvoerende macht.

In de Grondwet van 1848 werd wel is waar het Opperbe-stuur des Konings over de Koloniën bestendigd, doch eenige bevoegdheden ten aanzien van de koloniale zaken werden ditmaal aan den Wetgever (dus: Koning in samenwer-

king met de Staten Generaal) voorbehouden, onder anderen: de vaststelling van de Reglementen op het beleid der regeering.

Dientengevolge ontving Suriname het vierde Reglement, toen uit handen van den Nederlandschen Wetgever, te weten:

§ 3. HET REGEERINGSREGLEMENT VAN 1865.

Hoewel in eenige onderdeelen gewijzigd, beheerscht dit reglement nog heden ten dage het gansche bestuursbestek in Suriname.

Het was voor Suriname een zeer gewichtig tijdperk, die periode waarin het reglement van '65 ontstond. De slavernij was met den 1sten Juli 1863 afgeschaft, de slavenbevolking — dus het overgroot deel der inwonenden — werd daarmee als eene vrije bevolking geplaatst in de maatschappij en deelgenoot gemaakt van hare voorrechten. Het is niet te loochenen, dat de vrijmaking, moge zij wel wat laat gekomen zijn, op loyale wijze heeft plaats gehad en dat de ernstige wil voorzat om aan de bevrijden recht te doen. Het reglement, en vooral de toelichtingen, getuigen van dien geest. Men moge zich bij het lezen van deze toelichtingen al eens afvragen of de werkelijkheid der plaatselijke toestanden wel juist gezien werd, toch doet het aangenaam aan te bespeuren hoe de Regeering alles deed om de gewezen slaven te doen beseffen, dat zij inderdaad gelijkgerechtigden zouden worden met hunne vroegere meesters. Het vertegenwoordigend régime werd in eere hersteld; het nieuwe Suriname had, — naar de verklaring der Regeering, — rechtmatige aanspraken op hernieuwing der voorrechten, bij de „fondamentele condities" van 1682 aan de ingezetenen dier volksplanting geschonken; een ware volksplanting, — zoo getuigde zij — een overzeesch Nederlandsch gewest, welks bewoners gesteld moeten worden in het bezit van al die rechten en vrijheden, welke in verschillenden vorm gegoten, door alle tijden heen het erfgoed van den Nederlander zijn geweest...

Een Nederlandsch gewest! Het was er wèl verre van: 35.000 slaven en 18.000 vrijen, onder welke laatsten slechts weinige eigenlijke Nederlanders. Edoch, het voornaamste is de broederlijke geest, die uitging naar de nieuwe gemeenschap.

Het paste geheel in dien gedachtengang, dat een Vertegenwoordigend Lichaam, Koloniale Staten genaamd, werd ingesteld. „Suriname” — aldus heette het in de Regeeringsstukken — „die ontwikkeling in eigen bodem vindt, heeft „recht op vertegenwoordiging.” En de slaven van gisteren zouden morgen (althans na 1 Juli 1873, op welken datum het Staatstoezicht ophield en de volledige emancipatie intrad) verkiesbaar zijn als Volksvertegenwoordigers en mogen mede-kiezen, indien zij voldeden aan zekere, algemeen gevorderde welstandseischen. Doch daarover later meer.

Aan het hoofd staat de Gouverneur, die het land bestuurt in naam en als vertegenwoordiger des Konings, den Opperbestuurder naar de Grondwet van 1848.¹⁾ Hij wordt door den Koning benoemd en oefent zijne waardigheid uit met stipte inachtneming van 's Konings bevelen en is aan Hem verantwoording schuldig voor zijn doen en laten. Hij moet minstens 30 jaren oud zijn; hij mag het land niet verlaten zonder verlof des Konings; hij mag geen handel drijven, geen geldelijke betrekkingen tot de zaken van het gewest hebben; hij is strafbaar in gevallen van ambtelijke overtredingen, die het Reglement omschrijft en die in het kort neerkomen op eene bewaking van de richtige uitvoering van wettelijke voorschriften en Koninklijke beslissingen.

Hij aanvaardt het bestuur door overlegging van een afschrift zijner akte van benoeming en van het proces-verbaal van het afleggen van zijn eed in handen des Konings, en wel in eene plechtige zitting der Koloniale Staten. Het is gebruik, dat de Gouverneur bij die gelegenheid eene rede in

1) Bij de laatste Grondwetherziening (zie Ned. Staatsblad 1922 n° 736) is het karakter van 's Konings opperbestuur eenigszins gewijzigd. In de verhouding van den Gouverneur tot de Kroon brengt dit geen principiële verandering.

het College uitspreekt, waarin hij zijne plannen ontvouwt. De benoeming geschiedt niet voor een bepaalden tijd, noch bestaat er in dit opzicht een gebruik; de bestuursperioden loopen dan ook uiteen.

Zijn plicht om de bepalingen van het reglement niet te schenden brengt mede, dat hij stipt in acht te nemen heeft de daarin uitgesproken algemeene beginselen en bijzondere rechten van de ingezetenen, die anderzijds hem eerbied en gehoorzaamheid verschuldigd zijn. Hij zal voor oogen moeten houden, dat (zooals in het reglement nog eens nadrukkelijk werd vastgelegd) slavernij in Suriname niet geduld wordt; dat allen, die er zich bevinden, gelijke aanspraak hebben op bescherming van persoon en goederen; dat uitlevering alleen krachtens verdragen kan plaats hebben; dat ieder, zonder voorafgaand verlof, door de drukpers zijne gedachten of gevoelens mag openbaren; dat ieder het recht heeft verzoekschriften in te dienen bij de bevoegde macht zoowel in Nederland als in Suriname; dat niemand tegen zijn wil kan worden afgetrokken van zijn wettigen rechter; dat tusschenkomst van het Bestuur in rechtszaken verboden is; dat ieder zijn godsdienstige meeningen met volkomen vrijheid mag belijden; dat het geven van onderwijs vrij staat aan een iegelijk, die voldoende bewijzen van bekwaamheid en zedelijkheid levert.

De taak van den Gouverneur is tweeledig: wetgevend en besturend.

Voor de uitoefening van zijne wetgevende taak wordt hij bijgestaan door de Koloniale Staten en den Raad van Bestuur.

„De Koloniale Staten maken het vertegenwoordigend lichaam der kolonie uit.” Aldus art. 92 van het Reglement. Aanvankelijk bestond het College uit 4 benoemde en 9 gekozen leden. Sedert de wijziging, die bij de wet van 2 Februari 1901 (Staatsblad N° 55) in het Reglement gebracht werd, zijn de Staten geheel samengesteld uit verkozen leden en wel naar den maatstaf van één lid op twee honderd kiezers, doch niet minder dan dertien en niet méér dan 25 le-

den. Tot dusver is het aantal voortdurend 13 geweest.

Om kiezer te zijn wordt vereischt: ingezetenschap, ten minste 25-jarige leeftijd, het volle genot der burgerlijke rechten en het betalen van inkomstenbelasting over f1400 jaarlijksch inkomen of meer, dan wel het betalen in de gezamenlijke directe belastingen van een som, die bij het kiesreglement wordt vastgesteld en niet lager dan f20, noch hooger dan f100 zal zijn. Dit bedrag is op f40 bepaald.

Verkiesbaar zijn: ingezetenen, die 25 jaar of ouder zijn en in het volle genot van hunne burgerlijke rechten en die niet onbekwaam zijn of uitgesloten (Gouverneur, Ondervoorzitter en leden van den Raad van Bestuur, Gouvernementssecretaris en actief dienende Militairen).

De leden hebben zitting voor zes jaren; om de 2 jaren treedt een derde af. De Voorzitter en Ondervoorzitter worden voor elk zittingsjaar door den Gouverneur uit de leden benoemd. De Staten zelfven benoemen hunnen Griffier. Zij vergaderen in het openbaar, tenzij de Voorzitter of 4 leden anders wenschen.

De Gouverneur kan in persoon of door een gemachtigde de beraadslagingen bijwonen en eene raadgevende stem uitbrengen. Als regel laat de Gouverneur zich vertegenwoordigen. Wel opent hij persoonlijk, ingevolge voorschrift, de jaarlijksche zitting, die aanvangt op den 2^{en} Dinsdag in Mei.

Hij kan de vergadering schorsen, sluiten en buitengewoon bijeenroepen en is bevoegd de Staten te ontbinden.

Met deze Koloniale Staten nu oefent de Gouverneur zijne wetgevende taak uit, voor zooveel betreft die wettelijke maatregelen, die in den vorm van eene Koloniale Verordening getroffen worden.

Om de beteekenis hiervan duidelijk te maken, zij vermeld dat de hoofdvormen voor in Suriname geldende wettelijke regelingen zijn: wetten (Nederlandsche), algemeene maatregelen van bestuur (eveneens Nederlandsche, door den Koning genomen) en koloniale verordeningen. Deze rangorde geeft tevens een gradatie aan.

Wanneer dus de Gouverneur eene koloniale verordening

wil uitvaardigen, moet hij zich om medewerking tot de Staten wenden. Hij doet dat door aanbieding van een ontwerp met toeliching, dat in de Staten behandeld wordt op dezelfde wijze als hier te lande een wetsvoordracht in de Tweede Kamer. De Staten kunnen ook zelf een voorstel aanhangig maken (recht van initiatief).

Nadat de gebruikelijke stadiën doorlopen zijn, — voorlopig verslag, memorie van antwoord, eindverslag, mondelinge behandeling in vergadering, in tegenwoordigheid van een gedelegeerde van den Gouverneur, — ontvangt de Gouverneur het ontwerp terug van de Staten, al of niet gewijzigd (recht van amendement), voorzien van de mededeeling der goedkeuring van het College of van zijn bezwaar daartegen. De Gouverneur is *niet* verplicht een goedgekeurd ontwerp te arresteeren; hij kan echter evenmin vaststellen een ontwerp, dat door de Staten is afgekeurd. Slechts een goedgekeurd ontwerp is daarvoor vatbaar en dus is de Gouverneur in zijne wetgeving afhankelijk van de medewerking der Staten.

Zulk eene verordening moet worden afgekondigd. De Gouverneur mag daartoe als regel niet overgaan vóórdat hij bericht heeft ontvangen, dat bij den Koning, Wien hij de vastgestelde verordening onmiddellijk toezendt, geen voorname bestaat om gebruik te maken van het recht van vernietiging, hetwelk aan de Kroon is voorbehouden voor gevallen van strijd met eene wettelijke regeling van hooger orde of met het algemeen belang.

De bevoegdheid van den Gouverneur op wetgevend gebied is beperkt door het voorschrift, dat de koloniale verordening niet mag treden in de regeling van hetgeen geregeld is bij wet of bij algemeenen maatregel van bestuur (Koninklijk besluit), dus door een hooger wetgever. Natuurlijk mist hij evenzeer bevoegdheid tot regeling van onderwerpen, ten aanzien waarvan uitdrukkelijk een hooger wetgever aangewezen is. Bovendien is echter, door de reeds vermelde wet van 2 Februari 1901 eene wijziging in het Reglement gebracht, ten gevolge waarvan alle onderwerpen,

die de Gouverneur bevoegd is wettelijk te regelen, ook bij Koninklijk besluit (algemeenen maatregel van bestuur) geregeld kunnen worden en dus aan zijne wetgevende bevoegdheid onttrokken. Door deze bepaling is feitelijk een principiële inbreuk gemaakt op het stelsel van autonomie, dat aanvankelijk in het Regeeringsreglement voor Suriname is aangenomen.

Hetgeen hiervoren is medegedeeld aangaande de koloniale verordeningen geldt niet in alle opzichten voor de begrotingsverordening. Daarover zal gehandeld worden bij de bespreking van de financiën.

Ook de Raad van Bestuur staat den Gouverneur bij in zijn wetgevenden arbeid. Deze Raad is een ambtelijk college, bestaande uit den Gouverneur zelven als Voorzitter en verder een Ondervoorzitter en drie leden, alle vier door den Koning benoemd. Daarenboven kunnen door den Koning buitengewone leden aan den Raad worden toegevoegd. Op wetgevend gebied is de Gouverneur verplicht den Raad te hooren over alle ontwerp-verordeningen, die hij aan de goedkeuring van de Koloniale Staten wil onderwerpen of die de Staten eigener initiatief hem aanbieden.

Die verplichting rust ook op hem met betrekking tot een nog niet genoemden vorm van wetgeving: de besluiten des Gouverneurs, houdende algemeene maatregelen tot uitvoering van algemeene verordeningen. Beschikkingen, die te vergelijken zijn met de reeds meermalen genoemde Koninklijke algemeene maatregelen van bestuur.

De Gouverneur is echter niet gehouden aan het advies van den Raad; hij beslist zelfstandig. De Koning kan intrekking of wijziging van dergelijke besluiten gelasten.

De Bestuurs-bevoegdheid van den Gouverneur is uiteraard zeer uitgebreid. Wel zijn eenige bevoegdheden aan de Kroon voorbehouden, met name sommige benoemingen en bezoldigingsregelingen, te weten: die van den President, Leden en Griffier van het Hof van Justitie, van den Procureur-Generaal, den Administrateur van Financiën en den Agent-Generaal en Sub-agent voor de Immigratie. Ook zijn eenige

bestuursbevoegdheden van den Gouverneur in het Regeeringsreglement omschreven: hij heeft het opperbevel over de aanwezige krijgsmacht, te land en te water; hij kan, als er dringende redenen zijn, voorloopige overeenkomsten sluiten met vreemde machten; hij benoemt, schorst en ontslaat alle ambtenaren (tenzij aan den Koning voorbehouden of aan anderen opgedragen), hij regelt de bezoldigingen (voor zoover niet aan den Koning voorbehouden of bij algemeene verordening geregeld), hij heeft het recht van gratie en dispensatie, zorgt voor de afkondiging van wettelijke regelingen, doch naast dit alles heeft hij legio ongenoemde bevoegdheden en plichten te vervullen.

Zooals reeds opgemerkt, is hij voor de uitoefening van alle zijne daden en verzuimen verantwoordelijk aan den Koning. Aan de Koloniale Staten is hij niet verantwoordelijk. Wel kunnen zij zich in zoover ook inlaten met zijne bestuursgestie in engeren zin, dat zij de belangen van het land kunnen voorstaan bij den Koning en de Staten-Generaal (recht van petitie) en dat zij hem kunnen uitnoodigen inlichtingen te geven (recht van interpellatie), welke hij gehouden is te verstrekken, wanneer hij meent dat te kunnen doen zonder schade voor de hem toevertrouwde belangen.

In de uitoefening van zijne bestuursfunctie wordt de Gouverneur mede ter zijde gestaan door den Raad van Bestuur en verder door verschillende administratieve organen. Hij moet den Raad hooren in gevallen, waarin het is voorgeschreven (bijvoorbeeld bij de weigering van concessiën voor delfstoffen-ontginning) en voorts wanneer hij het in het belang van zijne verantwoordelijkheid gewenscht acht. Ook hier is hij niet aan het advies van den Raad gebonden. Het Reglement eischt alléén overeenstemming met de meerderheid van den Raad, indien de Gouverneur eene verordening wil afkondigen, vóórdat de Kroon gelegenheid gehad heeft te doen blijken van een mogelijk voornemen tot vernietiging.

De in de stad gevestigde administratieve organen zijn: de Gouvernementssecretarie, het Kabinet van den Gouverneur met den Gouvernementssecretaris als hoofd; het Parket

van den Procureur-Generaal, waaronder het rechts- en politiewezen ressorteert; de Administratie van Financiën, onder den Administrateur; het Immigratiedepartement onder den Agent Generaal; het Departement van Onderwijs, onder den Inspecteur van het Onderwijs; het Landbouwproefstation (voorheen Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel) onder den Directeur-Plantkundige; de Openbare Gezondheidsdienst, onder den Geneeskundig-Inspecteur; het Departement van Openbare Werken en Verkeer, onder den Directeur; het Militair Departement, onder den Commandant der Troepen, die tevens als Opperbrandmeester aan het hoofd staat van den afzonderlijken dienstdak Brandweer.

Voor zooveel noodig zullen deze zgn. Bestuursafdeelingen later nog ter sprake komen.

Aan het hoofd van de districten, waarin het gebied buiten de stad Paramaribo verdeeld is, staan District-commissarissen, die in hunne ambtskringen den Gouverneur vertegenwoordigen en rechtstreeks onder zijne bevelen plaatselijk het bestuur uitoefenen. De districten zijn, van West naar Oost: Nickerie, Coronie, Saramacca, Suriname, Commewijne en Marowijne. (Gouv. blad 1927 n°s 34 en 35).

Ook enkele bijzonderheden van den arbeid der Commissarissen zullen, zoo noodig, later besproken worden.

Het hiervoren medegedeelde omtrent de bevoegdheden van den Gouverneur geldt voor normale toestanden. In geval van oorlog, opstand of andere dringende omstandigheden gaat zijne competentie veel verder, tot aan de schorsing van wetten toe.

Ten slotte nog de opmerking, dat het Regeeringsreglement gewijzigd zal moeten worden in verband met de jongste Grondwetsherziening. Eene Commissie hier te lande heeft de noodig geworden veranderingen ontworpen. Hare voorstellen zijn nog in overweging.

HOOFDSTUK III

RECHTSBEDEELING

§ 1. ALGEMEEN

Geheel in overeenstemming met de beginselen, die, gelijk uiteengezet werd in Hoofdstuk II, richting gaven aan de Staatsinrichting, werd het recht in Suriname geschoeid op Nederlandschen leest en gelijkvormig toebedeeld aan alle groepen der bevolking. In deze woorden heeft artikel 117 van het Regeeringsreglement den weg gewezen:

„Het burgerlijk regt, dat van koophandel en de burgerlijke regtsvordering, het strafregt en de strafvordering, ook ten opzichte der koloniale gewapende magt te land en te water, de regtspleging in zake van belastingen, het notarisambt, de industriële, letterkundige en kunsteigendom, en het stuk der maten en gewigten worden, zooveel mogelijk overeenkomstig met de in Nederland bestaande wetten, door koloniale verordeningen geregeld.”

Voor hen, die bekend zijn met de rechtsbedeeling in Oost-Indië zal het op zichzelf geen vreemden indruk maken, dat ook in Suriname ten deze het concordantie-beginsel geldt. Maar wat wel Suriname belangrijk onderscheidt van Oost-Indië is, dat het aldus gevormde recht geldend is voor alle ingezetenen, van wat ras en herkomst ook, zoodat men er niet heeft het dualisme van recht van onzen Oost, waar de rechtstoestand van Europeanen en met dezen gelijkgestelden in vele opzichten beheerscht wordt door een geheel ander recht dan die van Inlanders en met dezen gelijkgestelden.

Noch op het gebied van het eigenlijk recht, noch op dat van belastingen of van bestuur of onderwijs is in Suriname dualisme ingevoerd. Nu bestond daarvoor in 1865 eigenlijk ook geen reden. Voor de gewezen slaven moest een recht worden opgebouwd en hoewel reeds Oosterlingen als arbeiders in het land gebracht waren — Chineezen — die een eigen recht medebrachten, was hun aantal toen nog niet groot en hunne omstandigheden waren er ook niet naar om aan een afzonderlijk recht voor hen te denken. Ook later echter, toen gaandeweg duizenden Britsch-Indiërs en Javanen in het land kwamen, bleef de éénheid gehandhaafd. Ook zij zijn dus onderworpen aan wat men in Oost-Indië zou noemen het Europeesch recht; burgerlijk recht, handelsrecht, strafrecht, grondrechten, het is alles hetzelfde voor allen; dezelfde organen bedienen hen en den zuiveren Nederlander; zij betalen geen andere belastingen, zij geniegeen ander onderwijs.

Het moet voor den Javaan, bijvoorbeeld, wel vreemd zijn — indien hij er over nadenkt — dat hij huwt voor den ambtenaar van den burgerlijken stand, de kinderen uit zijn huwelijk daar aangeeft, ter inschrijving in de registers als elke Hollander. Toch is met betrekking tot het huwelijk in zoover afwijking van het algemeen geldend recht toegelaten, dat krachtens eene verordening van 1908 aan Aziaten, die als immigranten in Suriname aankomen, eenige formeele faciliteiten worden verleend ten aanzien van den huwbaren leeftijd, de ouderlijke toestemming, en de afkondigingen. De leeftijd is, in afwijking van het Burgerlijk wetboek, gesteld op 15 jaar voor de mannen, 13 jaar voor de vrouwen; ouders en groot-ouders, die niet in Suriname zijn, worden geacht te ontbreken; de toestemming wordt in dat geval verleend door den Agent Generaal; binnen 4 dagen na aankomst kunnen immigranten verklaren dat zij gehuwd zijn of wenschen te huwen; die verklaring treedt in de plaats van de afkondiging en wordt aangeplakt; tenzij de Agent Generaal termen vindt voor stuiting, wordt dan het huwelijk in zijne tegenwoordigheid gesloten.

Hoewel voor allen bestemd en geldend voor allen, zijn er toch twee bevolkingsgroepen, die als regel niet effectief door het recht bereikt worden: de Boschnegers en de Indianen, in wier woonsteden de regelmatige toepassing van het recht wegens de afgelegenheid en het gebrek aan bestuursmiddelen onuitvoerbaar is.

De uitvoering van het beginsel van zooveel mogelijk gelijk recht met Nederland, heeft er wel eens toe geleid om in Suriname rechtsregelen uit de Nederlandsche wetgeving over te nemen, hoewel de toestanden er niet naar waren of de middelen en gelegenheden ontbraken om daaraan die uitvoering te geven, welke hier te lande de goede werking verzekert. Zoo zijn in Suriname de kindervetten formeel ingevoerd, een voogdijraad is ingesteld, maar de uiteindelijke, practische toepassing stuit voortdurend op feitelijke bezwaren.

Met deze opmerkingen ten aanzien van het recht in het algemeen moge hier volstaan worden, daar eene rechtsbeschrijving voor het grootste deel niets specifiek Surinaamsch zou hebben.

Enkele, in het Regeeringsreglement vastgelegde voorschriften met betrekking tot den rechtstoestand zijn hierboven, en in Hoofdstuk II bij de bespreking van de bevoegdheden van den Gouverneur, reeds vermeld. Het Reglement wijdt een afzonderlijk hoofdstuk aan het „regtswezen“, waaraan het aangehaalde art. 117 is ontleend, en dat aanvangt met de verklaring, dat in Suriname recht gesproken wordt in naam des Konings. Het hoofdstuk bevat verder de bepaling, dat niemand van zijn eigendom kan worden ontzet dan langs den hier te lande ook bekenden weg van onteigening; het verzekert, voor zoover toelaatbaar, de persoonlijke vrijheid, de souvereiniteit van de woning en het briefgeheim. In dit verband kan nog genoemd worden het elders in het Reglement erkend recht van vereeniging en vergadering.

§ 2. RECHTSPRAAK

De rechtspraak is toevertrouwd aan :

1. de Ommegaande Gerechten, een tweetal : het Oostelijk en het Westelijk Ommegaand Gerecht. De Ommegaande Rechter is een alleensprekend rechter. Aan hem competeert de kennismaking van overtredingen en van eenvoudige misdrijven, waarop geen zwaardere straf gesteld is dan eene vrijheidsstraf van zes maanden of een boete van f 1000.

2. de Kantongerechten, vier in aantal: te Paramaribo en in de districten Nickerie, Coronie en Marowynne. Alleen Paramaribo heeft een eigen kantongerecht; de andere hebben er tezamen één. Het kantongerecht heeft in strafzaken dezelfde rechtsmacht als het Ommegaand Gerecht en bovendien de rechtspraak in burgerlijke zaken, indien de vordering niet meer beloopt dan f 25, en wel zonder hooger beroep; terwijl *behoudens* hooger beroep de competentie zich uitstrekt over zekere, in de Rechterlijke Organisatie omschreven burgerlijke zaken van boven f 25 tot ten hoogste f 300.

3. Het Hof van Justitie, gevestigd te Paramaribo, bestaande uit een Voorzitter, ten minste twee en ten hoogste drie Leden, allen rechtskundigen (tenzij door den Koning dispensatie wordt verleend), voor het leven door den Koning benoemd. Het Openbaar Ministerie wordt waargenomen door den Procureur-Generaal en den Advocaat-Generaal. Het Hof houdt toezicht op de geregelde afdoening van alle rechtsgedingen en de behoorlijke vervolging van alle misdrijven. Het neemt in eersten aanleg kennis van alle burgerlijke zaken en strafzaken, waarvan de berechting niet aan een anderen rechter is opgedragen. In hooger beroep oordeelt het over de daarvoor vatbare uitspraken van de Kantongerechters en Ommegaande Rechters en beslist in jurisdictiegeschillen van dezen.

4. De Hooge Raad der Nederlanden, welk College hof

van beroep is in burgerlijke zaken, door het Hof van Justitie berecht, en in strafzaken hof van cassatie in het belang der wet.

Volgens art. 66 van het Regeeringsreglement kan aan den Raad van Bestuur rechtsmacht verleend worden in geschillen van bestuur. Tot dus ver is het echter nog niet geschied.

De Surinaamsche strafwetgeving kent nog twee straffen, die in de Nederlandsche wet onbekend zijn : de gedwongen tewerkstelling, verbonden aan de vrijheidsstraf en welke verzwaaard kan worden door het aansmeden van een ketting met kogel aan het been, en de doodstraf. Nadat vele jaren de doodstraf niet was toegepast, is zij een paar jaren geleden uitgevoerd aan een déporté (vluchteling uit de Fransche strafkolonie in Cayenne) en aan een Britsch-Indiër.

§ 3. VEILIGHEID

De Procureur Generaal is, gelijk in Hoofdstuk II reeds gezegd werd, tevens Hoofd eener Bestuursafdeeling en als zoodanig de rechtskundige voorlichter van den Gouverneur. Hij staat aan het hoofd der Gewapende Politie, het gewone beveiligingskorps, ingesteld ingevolge het Regeeringsreglement, waarvan de directe chef de Commissaris van Politie is en dat verder is geëncadreerd met een Hoofdinspecteur, Inspecteurs en Adjuncten en overigens bestaat uit Hoofdagenten en Agenten (227 man). Eene zeer oude veiligheidsdienst, reeds uit den tijd van Gouverneur van Aerssen van Sommelsdijck, is de Gewapende Burgermacht in de districten, eene rustende schutterij. Tot voor eenige jaren had Paramaribo nog eene dienstdoende schutterij, die thans ook rustend gemaakt is.

In verband met de veiligheid en het bewaren van rust en orde, moge hier ter plaatse melding gemaakt worden van de Militaire Macht, bestaande uit één compagnie Infanterie.

Onder de zorgen van den Procureur-Generaal ressorteeren ook de gevangenen. Naast twee huizen van bewaring

De rivier vóór Paramaribo.

De woning van den Gouverneur.

in Nickerie en Coronie en de districts-lokalen voor preventief vastgehouden personen en voor hen, die op zijn langst 8 dagen opgesloten worden, zijn er twee hoofdgevangenis- sen : die ter plaatse van het voormalig fort Nieuw Amsterdam, aan de samenvloeiing van de Suriname en de Commewijne, voor de zwaarst-gestraften, en het Burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia te Paramaribo, het oude fort Willoughby, dat Crijnssen in 1667 op de Engelschen veroverde, en waarin diegenen worden opgenomen, wier straftijd niet langer duurt dan 3 maanden.

HOOFDSTUK IV

LANDBOUWBEDRIJF

§ 1. ALGEMEEN

Bij de behandeling van de bedrijven in Suriname behoort ongetwijfeld het landbouwbedrijf vooropgesteld te worden, aangezien dat het hoofd-bedrijf van het gewest is en zal moeten blijven. Zooals later zal blijken, zijn er wel is waar ook eenige ontginnings- en verzamelbedrijven, terwijl de mogelijkheid niet is uitgesloten, dat te eeniger tijd het mijnbedrijf, met name voor de winning van ijzererts, nog eenige uitbreiding zal ondergaan, doch Suriname is van natuur een landbouwland, waartoe de klimatologische omstandigheden, de bodemgesteldheid en de vruchtbaarheid elk het hare bijdragen.

Voor al in het kustland, de alluviale strook waarover in Hoofdstuk I reeds gesproken werd, is de bodem zéér vruchtbaar. Het tegenwoordig landbouwbedrijf is geheel in dat gebied geconcentreerd, doch beslaat slechts een klein gedeelte van het bereikbare land en nauwelijks een 500ste van het geheele territoir. Van het totaal der bevolking, de boschnegers en indianen niet medegerekend, is 38% werkzaam in den landbouw, en, indien men alleen de volwassenen rekent, ongeveer 65% van de volwassen mannen en 55% van de volwassen mannen en vrouwen te zamen. Het behoeft dus geen nader betoog, dat het landbouwbedrijf voor de economie van overwegende beteekenis is. Duidelijk is dan ook waar te nemen de volstrekte afhankelijkheid van den meer-

deren of minderen welstand der bevolking van den gang van zaken in den landbouw en het lijdt, naar de meening van schrijver dezès, geen twijfel dat Suriname uit den gedrukten economischen toestand alléén is op te heffen, wanneer het gelukken mocht een bloeiend landbouwbedrijf te vestigen.

Men onderscheidt twee bedrijfsvormen: *groote* en *kleine* landbouw.

De groote landbouw, het oudste bedrijf, waarvan de aanvang valt in de eerste helft der 17de eeuw (1630 vestigde Marshall of Maréchal zich aan de Suriname om er tabak te verbouwen), is het plantage-bedrijf, dat ten doel heeft gewassen voor den uitvoer te kweken; de kleine landbouw legt zich hoofdzakelijk toe op het telen van voedingsgewassen voor plaatselijk gebruik. Het is dus het boerenbedrijf.

De onderscheiding dagteekent reeds van den slaventijd, toen aan vrijgelatenen een stuk grond ter bewerking ten eigen nutte werd afgestaan. De uitbreiding en ontwikkeling van den kleinen landbouw valt echter eerst na afschaffing van de slavernij. Bij de bespreking van de grondrechten en de immigratie zullen hierover nadere bijzonderheden worden medegedeeld.

De groote landbouw wordt uitgeoefend op plantages, de kleine op z.g.n. gronden, of gelijk het gewoonlijk wordt uitgedrukt: „grondjes”. In de officieele taal pleegt onder groot landbouwbedrijf verstaan te worden het bedrijf op uitgestrektheden van meer dan 25 Hectaren. Hectare is de gebruikelijke vlaktemaat in Suriname; als onderdeel akker, n.l. $\frac{3}{7}$ Hectare; als lengtemaat wordt veel gebezigd de Surinaamsche ketting, ruim 20 Meter.

§ 2. GROOT-LANDBOUWBEDRIJF

Zooals gezegd, is de plantage het bedrijfsterrein. De eerste Europeesche kolonisten legden die plantages aan langs de oevers der rivieren en kreken, eerst hooger-op, waar de bodem zich verheft, doch al spoedig (eind 17^e eeuw) aan den benedenloop in het laagland. In verband met het be-

langrijk tij-verschil was het noodig de plantgronden te beschermen tegen het brakke vloedwater door den aanleg van een dam aan de rivier. Rechthoekig op den stroom werd de plantage aangelegd, de korte zijde aan den oeverkant, in den vorm van een polder: vóóraan de voordijk (voorpolder zegt men in Suriname), aan de beide zijden de zijdammen als scheidingslijnen met aangrenzende plantages (zippolders of zijlijnen) en achteraan de achterdijk (achterpolder), welke dienen moest als bescherming tegen het boschwater, dat vooral in den regentijd zéér overvloedig kan zijn. Binnen die dammen werden slooten en slootjes gegraven, de vaartrenzen, loostrenzen en trekkers, zooals zij heeten. De vaartrenzen waren bestemd voor het bereiken van de beplantingen en het vervoer van de producten; de loostrenzen en trekkers, die te zamen een afzonderlijk geheel vormden, voor den waterafvoer en wateraanvoer. Op de hoofd-loostrenzen, waarin de trekkers uitloopen, werden aan de rivierzijde sluizen gebouwd in den voerpolder, een eind van de rivier zelve af, dierwijze dat het overtollig water bij eb zou kunnen worden uitgelaten en door de z.g.n. sluiskreek, in het voorland gegraven, zou kunnen wegvloeien. In den achterpolder groef men kokers om zoo noodig boschwater te kunnen innemen.

In dezen aanleg, die tot den huidigen dag bewaard is, kan duidelijk het werk der Zeeuwen herkend worden, die in Suriname overeenkomstige omstandigheden ontmoetten als tot hun polder-aanleg in Zeeland hadden geleid. In metselbouw en vormen der sluizen is het vaderlandsch voorbeeld terug te vinden en de doelmatigheid van het systeem bewijst wel de kundigheid van die eerste kolonisten.

Van de oorspronkelijke gewassen van den grooten landbouw, tabak, indigo, katoen, suiker, cacao en koffie zijn alleen de laatste drie overgebleven als regelmatige culturen. Katoenaanplant is den laatsten tijd weder als proef ter hand genomen.

De **suikerrietcultuur** mag wel als de oudste beschouwd worden. Als historische bijzonderheid worde vermeld, dat

Columbus reeds in 1493 pogingen aanwendde — die niet gelukten — om suikerriet te planten op Santo Domingo. Abraham Crynssen trof bij zijn komst in Suriname 23 suikerplantages aan. In 1833 was het aantal gestegen tot 105; het daalde geleidelijk tot 92 in 1853, 64 in 1873 (het jaar der volledige emancipatie van de slaven) en viel daarna in zéér sterke mate terug. Thans zijn er nog slechts 5 suikerplantages over: Marienburg (met Zoelen), Rust en Werk aan de Commewyne, Alliance aan de Cottica en Waterloo en Ha-zaad in het district Nickerie. Het is echter opmerkelijk dat de productie van die 5 plantages zeer veel gunstiger is dan die van de vroegere: de 105 van 1833 hadden een productie van 19000 ton, de tegenwoordige 5 in 1914: 15000 ton en in 1926: 14000; het gemiddelde over de laatste 15 jaren is ± 12000 ton.

De verwerking van het riet heeft plaats in fabrieken op de plantages, waarvan er één, die van Marienburg, een paar jaren geleden gemoderniseerd is. Groot is het beplante areaal niet, althans niet in volstrekten zin, wél verhoudingsgewijze (n.l. 3300 Ha.), maar de gunstige gesteldheid van bodem en klimaat voor het gewas komt duidelijk uit in het feit, dat dezelfde velden jaren achtereen, ja tientallen van jaren, zonder rust beplant worden en dat meerdere, zelfs tot 5 snitten van dezelfde plant mogelijk zijn.

De **cacaocultuur** was eenmaal een belangrijk bedrijf, ook van den kleinen landbouw. In 1684 werden de eerste cacaozaden ingevoerd door François van Aerssen van Châtillon, zoon van den Gouverneur van Aerssen van Sommelsdyck; omstreeks 1799 ontstonden de eerste cacaoplantages. In 1860 was de productie gestegen tot 270 ton, tien jaren later tot 500 ton, welke productie weer tien jaren later verdubbeld was. In 1895 werd het hoogtepunt van 4500 ton bereikt.

Toen echter brak eene ziekte in het gewas uit, bekend onder den naam van krullotenziekte, in het negerengelsch genoemd: bigi foetoe loetoe, dat is: dikke-beenen-loten,

daar de hypertrophisch ontwikkelde uitwassen, die aan den zieken boom ontstonden, de spraakmakende gemeente deden denken aan de opgezette beenen van lijders aan filaria (elephantiasisbeenen). Op de onverklaarbaarste wijze breidde de ziekte, waarvan men de ware oorzaak destijds niet kon vaststellen, zich uit; de vruchten verschrompelden, de boomen stierven af: tien jaren later was de productie tot $\frac{1}{5}$ gedaald (850 ton) en wel is intusschen door de toepassing van bestrijdingsmethoden als gevolg van het wetenschappelijk onderzoek aan het inmiddels opgericht Landbouwproefstation verbetering ingetreden, te veel was reeds verloren gegaan; de cacao-cultuur is in verval gebleven. In de laatste 10 jaren tot 1926 bedroeg de productie gemiddeld 1400 ton per jaar. Een in 1925 heerschende bijzondere droogte heeft den laatsten knauw aan de cacao-cultuur gegeven; de opbrengst liep in 1926 terug tot 140 ton, dus $\frac{1}{10}$ van het gemiddelde.

De cacao wordt op de plantages verwerkt tot de droge boon. Na fermentatie in bakken in de fermenteerschuur gedurende 5 tot 7 dagen, worden de van het vruchtvleesch bevrijde pitten, hetzij in de zon gedroogd op de gemetselde droogvloeren (de ouderwetsche manier) of op platte wagens op rails, die tegen den avond of als het begint te regenen, in de loodsen gereden worden, of wel kunstmatig in droog-trommels met heete lucht.

De vroeger geteelde **koffie** was de Surinaamsche koffie, een Arabica. In het begin der 18de eeuw werd de eerste aanplant aangelegd; in 1718 het eerste product opgezonden naar Amsterdam. In het midden der 18de eeuw telde men reeds 280 koffieplantages en aan het eind der eeuw beliep de productie 7500 ton. Hoewel op de plaatselijke markt nog wel Surinaamsche koffie in kleine hoeveelheden wordt aangetroffen, heeft de aanplant sedert 1881 plaats gemaakt voor dien van Liberiakoffie, als gevolg van de omstandigheid, dat de vruchten van de Surinaamsche koffie gelijktijdig rijpen en dus in den pluktijd beschikt moet kunnen worden over

een sterke arbeidsmacht, een eisch waaraan, na de afschaffing van de slavernij en de toen ingetreden schaarschte van arbeiders, niet kon worden voldaan. De Liberia draagt tegelijkertijd bloesems, gedijende vruchten en rijpe vruchten, zoodat de pluk geleidelijk kan geschieden. De Liberia-aanplant is vooral na de mislukking van de bacovencultuur (waarover later) belangrijk uitgebreid. Gemiddeld werd de laatste 10 jaren, aan 1926 voorafgaande, 1960 ton per jaar voortgebracht, tegen 1600 ton per jaar in het daaraan voorafgaand 10-jarig tijdvak. In 1926 was de productie slechts 1760 ton als gevolg van de droogte van 1925.

Zoowel koffie als cacao wordt gekweekt onder schaduwboomen. De inboorling noemt die boomen koffie-mama, om hun beschermend karakter.

Toen de krulloten-ziekte een noodtoestand voor den landbouw veroorzaakt had, is met geldelijken steun uit de openbare kas een aanvang gemaakt met den aanplant van **bacoven** op groote schaal. De Surinaamsche bacove is de vrucht, die hier banaan en in Indië pisang genoemd wordt. De Surinaamsche banaan, een belangrijk voedsel, wordt niet rauw gegeten, maar gebakken of gekookt (tomtom). Door een overeenkomst met de United Fruit Company te Boston was de afzet van het product van 3000 Hectaren aanplant verzekerd. Alle hoop was op deze cultuur gevestigd en inderdaad scheen zij veel te beloven, doch reeds een jaar na de eerste verscheping (1908) vertoonde zich eene ziekte in het gewas, de zgn. Panamaziekte, die ontzettend voortwoekerde. In 1910 konden nog 650.000 bossen verscheept worden; in 1913 was het met de bacovencultuur gedaan.

In het lot van een snellen ondergang deelde ook de **plantage-rubber** (hevea). De aanplant had plaats in verband met die van bacoven; de bacovenplant was de beschermer van de jonge heveaplantjes. Eene bladziekte tastte de boomen aan en weldra moest ook deze cultuur worden afgeschreven.

In den laatsten tijd heeft de **katoencultuur** de aandacht.

In Nickerie, in Beneden Saramacca, Beneden-Commewyne en Coronie zijn beplantingen aangelegd. Hoewel de kwaliteit gunstig beoordeeld wordt, schijnt de afzet van de geproduceerde luxe katoen (Sea Island) moeilijkheden op te leveren. In 1926 werd 66000 K.G. voortgebracht.

§ 3. KLEIN-LANDBOUWBEDRIJF.

Langs de oevers van rivieren en kreken, in een rij naast elkander of aangelegd op vroegere plantages van het grootbedrijf, thans in perceelen verdeeld — de zgn. vestigingsplaatsen — liggen de „grondjes" der kleine landbouwers, bonte tuinen van rustieken aanleg, waarop dooreen tal van gewassen, hoofdzakelijk ter voorziening in voedselbehoeften, worden verbouwd. Voordat het zoover is, dat de aanplantingen wat opleveren, is zwaar werk verricht moeten worden, vooral wanneer het perceel een beboscht terrein is en dus veel inspanning gevergd wordt om in den chaos van groote, sterke boomen en wild onderbosch ruimten voor de planterij te maken. Met houwer en bijl wordt de harde strijd gevoerd, waaraan ook vrouwen en volwassen kinderen deelnemen. De hooge boomen worden na verwijdering van het onderbosch geveld. Zij vallen kris en kras door elkaar en met houwen en branden wordt zooveel mogelijk orde gewrocht — („wroko" luidt het harde, stoere Negerengelsche woord voor werken) — om tusschen de onwrikbare stompen der gevelde boomen, die in den grond gelaten worden tot ze van zelf verrotten (wat jaren kan duren), te kunnen zaaien en planten en delven voor de afwatering.

Op de vestigingsplaatsen is dat anders. Zooals gezegd, zijn het vroegere plantages. Zij worden van Overheidswege weder in orde gebracht voor zooveel betreft de dammen, loos- en vaartrenzen en sluiswerken, en in perceelen verdeeld van ongeveer 1 tot 3 Hectaren, die ter beschikking worden gesteld van gegadigden. Hoewel die perceelen door de opgezeten zelve plantklaar gemaakt moeten worden en er dus nog heel wat werk te doen valt aan opruimen en wieden, is die arbeid daar veel minder zwaar, aangezien het oerbosch

ontbreekt. Toch mag men niet gering denken over de wilde begroeiing van zoo'n oude plantage. De groote vruchtbaarheid van den bodem heeft ten gevolge, dat een plantage die niet meer geregeld bewerkt wordt, al heel gauw opschiet in wied (kapoeweri heet het in Suriname) en een echte wildernis wordt, tot z.g.n. secundair bosch toe.

Creolen, Britsch-Indiërs en Javanen zijn de opgezetenen van de grondjes en vestigingsplaatsen, en hunne onderscheiden ras-eigenschappen en neigingen teekenen zich in hunne vestigingen af.

De Creool — onder welke benaming hier samengevat worden de van ouder op ouder in Suriname gevestigden — gaat te werk op extensieve manier; hij doet niet veel aan regelmatige grondbewerking, noch aan bemesting; hij houdt dan ook geen vee en blijft conservatief bij de aloude gewassen: cassaven (aardvruchten), maïs (koorn) en bananen. De Creolen waren de laatsten, die medededen aan de uitbreiding van de rijstcultuur. Dit verschijnsel moet echter niet toegeschreven worden aan aangeboren luiheid; de Creool kan hard werken (hij is b.v. een geduchte delver), maar er bestaat bij hem een tegenzin tegen automatisch terugkeeren den arbeid.

De Britsch-Indiër plant intensief, hij benut hetzelfde stuk grond tijden achtereen; hij is wèl en met voorliefde veehouder; hij vestigt zich bij voorkeur op een plaats, waar hij gelegenheid vindt voor afzet van melk en producten — waar dus handel te drijven is. Dat ligt in zijn aard: hij is zuinig en er op uit geld te verdienen, vooruit te komen.

De Javaan heeft niet dien zuinigen, vooruitzienden aard: hij streeft er in de eerste plaats naar om zooveel mogelijk aan te planten wat hij voor eigen behoeften noodig heeft. Zijn erf, zijn huis, zijn aanplant onderscheiden zich door grootere netheid. Hij neigt, méer dan de anderen, naar behaaglijke weelde.

De Britsch-Indiërs en Javanen zijn rijstbouwers. Ten gevolge van de oorlogsomstandigheden en de daardoor ontstane verandering in den geregelden aanvoer van rijst uit

het buitenland is aan den rijstaanplant in de oorlogsjaren een belangrijke uitbreiding gegeven. De ± 2000 ton padi-productie van 1910 steeg tot ± 21500 ton in 1926, waardoor vrijwel aan de geheele behoefte van Suriname door eigen aanplant kan worden voldaan. De rijst wordt veelal niet op het grondje zelf, doch op speciale rijstpolders in de nabijheid verbouwd. Uitgestrekte rijstpolders zijn, met name in het district Nickerie, in de latere jaren aangelegd.

Overigens vindt men ook op de perceelen der Britsch-Indiërs en Javanen de gebruikelijke gewassen van den Creoolschen klein-landbouwer — cassave, maïs en bananen — waarbij nog gevoegd kunnen worden patatten (zoete aard-appelen), peulvruchten (wandoe, sebijari), andere groenten, watermeloen (op zandigen bodem), bacoven en andere vruchten (sinaasappelen, vooral op de grondjes der vestigingsplaats Nieuw-Amsterdam, nabij de monding der Suriname).

In het district Coronie vinden de landbouwers, — op een enkelen na uitsluitend Creolen — hun hoofdmiddel van bestaan in de verhandeling van cocos-noten en cocos-olie. De klapper, in Oost-Indië zoo algemeen, komt in Suriname slechts sporadisch voor en alleen in Coronie in aangesloten aanplant van beteekenis. Aan de teelt van klapperboomen hebben de Coronianen die van varkens verbonden; met hunne kleine schoeners brengen zij hunne noten, de zelfbereide olie en de slachtvarkens naar de stad.

Hoewel van zeer belangrijke economische beteekenis voor Suriname, is toch het groote bezwaar van den volks-landbouw, dat het bedrijf niet, althans niet noemenswaard, deelneemt aan den uitvoer. De plaatselijke markt is natuurlijk in zoo'n kleine gemeenschap spoedig voorzien van het benoodigde, zoodat uitbreiding van de productie al heel gauw het onvermijdelijk gevolg heeft van een overschot en eene nadeelige prijsdaling. In den bloeitijd van de cacao leverde de cacaocultuur, — waarvoor de Creolen zich zoo goed eigenden, — ook voor de klein-landbouwers een behoorlijk middel van bestaan op; ja, verscheidenen brachten het in

dien tijd tot welstand. Dat is sedert de verwoesting door de krulloten-ziekte voorbij en het gewichtige vraagstuk: welk product voor uitvoer in den kleinen landbouw de cacao zou kunnen vervangen, is nog niet opgelost. De verwachting, dat het bedrijf aan den bacoven-uitvoer zou kunnen deelnemen, is natuurlijk door de boven besproken ziekte in dat gewas ook geheel verijdeld. Op kleine schaal wordt thans ook in den kleinen landbouw Liberia-koffie gekweekt; veel beduidt het niet: van de geheele productie van 1800 ton koffie in 1926 was nog geen 107 ton afkomstig van de grondjes. Het verslag van de Vereeniging voor handel en nijverheid in Suriname over 1924 vermeldde, dat de uitvoer van de eigenlijke klein-landbouwproducten, met name *corn*, *black eye peas* (een peul), vruchten en rijstzemelen naar Demerara en elders wel iets toenam, maar toch onbeduidend bleef en ter nauwernood een waarde van f50000 vertegenwoordigde. De hoop is nu gevestigd op den verderen gang van den aanplant van katoen- en sinaasappelboomen in het grootbedrijf. Mocht zich daaruit een goed bedrijf ontwikkelen, dan zullen de kleine landbouwers wellicht het hunne ertoe kunnen bijdragen door eigen aanplant.

Op de vestigingsplaats Alkmaar zijn de klein-landbouwers in 1926 begonnen met cane-farming (aanplant van suikerriet om het riet aan de fabriek te verkoopen).

Een bedrijfsvorm, die van den gewonen kleinen landbouw afwijkt, treft men aan in de Para-districten. De daar gevestigde Creolen, afstammelingen van de slaven der vroegere zoogenaamde hout-plantages — dat waren plantages, waar geen uitvoergewassen gekweekt werden, doch alleen hout gekapt — hebben zich in dorpen gevestigd (Onverwacht, Republiek, Berlijn, Onoribo, Topibo), dus niet zooals gebruikelijk verspreid over de perceelen. Zij houden zich ook nu nog bezig met de bewerking van hout — balkenkappen en plankenzaagen — en hebben hunne „kostgronden” elders liggen, soms op grooten afstand van het dorp. Daarop telen zij voornamelijk cassaven, voor eigen gebruik en voor de markt in de stad, en daar die cultuur den grond spoedig

uitput, leggen zij elk jaar weer nieuwe gronden aan. Het is wel een zeer primitieve wijze van landbouw, die op één lijn gesteld kan worden met de bedrijfs-methode van Bosch-negers en Indianen.

Bijzondere vermelding verdient nog het bedrijf der Nederlandsche boeren in de omgeving van de stad. (Zie Hoofdstuk I, § 3). Het is geen plantage-bedrijf en ook weer niet klein-landbouwbedrijf in den gewonen zin. Zij beschikken over vrij uitgestrekte terreinen, die als veeweiden gebezigd worden. Naast de verbouwing van cassaven, bananen e.d. beoefenen zij namelijk de veeteelt, voor de slachtbank en de melkerij.

De **veeteelt** staat in Suriname nog niet op hoogen trap, doch vertoont wel vooruitgang: de runderstapel steeg van ± 750 stuks in 1910 tot ± 16300 in 1926 en de varkensstapel van ± 3300 tot ± 6000 . De eenige veekweek, die werkelijk dien naam verdient, is die van de firma C. Kersten en C^o op de plantage Beekhuizen nabij Paramaribo.

Het aantal geiten bedroeg einde 1924 : 4300, ezels : 780, muilezels: 210, paarden: 200, schapen ruim 200. Latere opgaaf ontbreekt.

Van rijst (padi) is het productiecijfer van 1926 reeds vermeld. Ter aanvulling wordt nog aangeteekend, dat in dat jaar werd voortgebracht: aan maïs: 1718 ton, aan aardvruchten: 1855 ton, en verder ruim 1.9 millioen kokosnoten en 378.000 bossen bananen. In 1925 waren de opbrengsten veel gunstiger (resp. 2582, 2031, 2.3 millioen en 520.000). De droogte van 1925 veroorzaakte zeer schadelijke gevolgen in 1926.

De gezamenlijke waarde van alle producten van den kleinen landbouw werd in 1924 gesteld op ruim 3 millioen.

Eene ongekend langdurige droogte, die na een bijzonder droog voorjaar in 1924 en een regenarm begin van 1925, in September van dat jaar zich scherp inzette en acht maanden aanhield, heeft, zooals hier en daar reeds werd aangeteekend, belangrijke schade aan het landbouwbedrijf toegebracht en doet ook voor de naaste toekomst zeer ern-

stige gevolgen vreezen. Van 1 September 1925 tot 26 April 1926 viel slechts 370.4 m.M. regen te Paramaribo, terwijl het normaal had moeten zijn 1270 m.M. Zeer veel is te niet gegaan; bij duizenden zijn koffie- en cacaoboomen gestorven. In een der Surinaamsche bladen is de geleden schade berekend op $f7\frac{1}{2}$ miljoen, hetgeen voor Suriname zoo'n belangrijk bedrag is, dat het een nationale ramp zou beteekenen als inderdaad zulk een verlies moet worden aangenomen. Het is niet bekend of achteraf eene berekening van de schade gemaakt is. In elk geval heeft de cacaocultuur er zoodanig door geleden, dat zij eigenlijk te niet gegaan is.

§ 4. GRONDRECHTEN.

Het plantage-bedrijf wordt uitgeoefend op gronden, die uitgegeven werden in „allodialen eigendom en erfelijk bezit". Reeds in de eerste helft der 17de eeuw — dus nog vóór de vestiging van het Nederlandsche bewind — had reeds uitgifte van landbouwgronden bij „warrant" plaats. Aanvankelijk werd daarbij de levering bedongen van zekere hoeveelheden producten, doch in 1755 werd daarvoor in de plaats gesteld eene jaarlijksche heffing in geld en wel ten bedrage van 2 stuivers Hollandsch per akker, hetgeen overeenkomt met 23 cent per Hectare. Sedert dien zijn ook wel gronden afgestaan tegen betaling van eene koopsom in eens zonder meer, maar voor het meerendeel geldt nog het jaarlijksche akkergeld van 23 cent.

De titel „allodiaal eigendom en erfelijk bezit" kan worden weergegeven als altijd durende erfpacht of eigendom met beperkingen. Verschillende opvattingen en theorieën zijn met betrekking tot dat eigenaardig recht verkondigd. Een commissie, die in 1913 aan den Minister van Koloniën verslag uitbracht over de agrarische wetgeving in Suriname, leidde den rechtstitel af uit het Engelsch recht, waaronder de eerste gronden werden uitgegeven en dat gebouw was op het leenrecht. In een warrant van 1659, waarbij de Gouverneur Lord Parham grond van de Joden-Savanne afstond aan

Portugeesch-Israëlitische immigranten, werd het recht omschreven als „vrije en allodiale eigendom ten eeuwigen dage”. Naar de meening van die Commissie was het de bedoeling geweest te doen blijken, dat het recht ook zou gelden voor de erfgenamen van de rechthebbenden en dus niet, als bij een zuiver leen, zou ophouden bij den dood. Dit zou dus toch volstreekte eigendom zijn, ondanks de bedingen, die aan de uitgifte werden verbonden. In een grondbrief van Gouverneur van Scharpenhuysen van 1691, eveneens betrekking hebbende op de Joden-Savanne, heette het voor het eerst „allodiale eigendom en erfelijk bezit”, terwijl te voren nog de term gebezigd was: in allodialen eigendom op te nemen en erfelijk te bezitten.

Afwisselend vindt men in lateren tijd beide uitdrukkingen en ook „vrije eigendom”; sinds 1821 alléén de eerste der drie. Bij de regeling van dat jaar, opgenomen in N° 7 van het Gouvernementsblad — dat in Suriname de rol vervult van het Staatsblad hier te lande — werden tal van voorwaarden vastgesteld, die in den grondbrief opgenomen zouden worden, deels oude, deels nieuwe. Professor de Blécourt doet aan de hand van die voorwaarden opmerken, dat op dien voet eigenlijk eeuwighdurende erfpacht wordt verleend (West-Indische Gids, 4de jaargang, bl. 153).

Naast de verplichting tot betaling van akkergeld, bevat de grondbrief:

- a. de verplichting om den grond binnen zekeren tijd te laten uitmeten, in kaart brengen en inschrijven;
- b. den dwang om binnen 2 jaren een deel te beplanten;
- c. het verbod om binnen 10 jaar den grond te verkoopen, tenzij tegen zekere betaling aan 's Lands kas;
- d. de verplichting om een z.g.n. communicatie aan te leggen en te onderhouden. De bedoeling hiervan is er voor te zorgen, dat de plantages onderling door een rijweg, gedacht op de vóorpolders (de dammen aan den waterkant), verbonden zullen zijn.
- e. de bevoegdheid van de Overheid om zonder vergoeding wegen en kanalen op de plantage aan te leggen;

f. het recht van naasting in het algemeen belang en in geval van verkoop. Daarom wordt altijd vóór den verkoop aan den Gouverneur verzocht afstand van het naastingsrecht te doen.

g. de bevoegdheid der Overheid om den groundbrief in te trekken en den grond in den boezem van het domein terug te brengen, als niet voldaan wordt aan de gestelde bedingen.

Sedert 1910 (Gouvernementsblad N° 13) bestaat ook eene regeling voor de uitgifte in erfpacht.

Voorts is eenige malen, ter bevordering van de tot standkoming van nieuwe landbouw-ondernemingen, voor groote complexen eene bijzondere vergunning verleend om met uitsluiting van derden gedurende zekeren tijd een onderzoek in te stellen naar de geschiktheid van den grond voor landbouwdoeleinden, ter bepaling van de keuze van aan te vragen stukken. Er is niets uit voortgekomen.

De gronden der kleine landbouwers zijn uitgegeven in eigendom (allodialen eigendom en erfelijk bezit), gebruik en huur. Gouvernementsblad 1916 n° 24 regelt thans de uitgifte. Die regeling maakt onderscheid tusschen de gronden op vestigingsplaatsen (zie hiervoren) en die daar buiten.

De eerstgenoemde worden voor de eerste maal afgestaan in gebruik, kosteloos en met vrijstelling van grondlasten en andere zakelijke lasten gedurende 6 jaren. De gebruiker kan, indien blijkt dat hij ernst van den landbouw maakt, zijn gebruiks-perceel in huur bekomen, tegen eene huursom, die van f6 tot f10 per Hectare per jaar bedraagt. Eigendom is op de vestigingsplaatsen niet mogelijk.

Ook de gronden buiten de vestigingsplaatsen kunnen aanvankelijk in gebruik verkregen worden, met dezelfde vrijstelling van lasten, en na 2 jaar geregelde bebouwing kosteloos in eigendom, met de verplichting tot een jaarlijksche betaling van f0.50 per ¼ Hectare.

Wanneer de voorwaarden van het gebruik of de huur niet worden nagekomen (verwaarloozing, wanbetaling), kan het geschonken recht worden ingetrokken.

Voor de beoordeeling van het verschil in titel en betaling óp en buiten de vestigingsplaatsen moet in acht genomen worden, dat, zooals is medegedeeld, de vestigingsplaatsen van Landswege ingericht worden en, wat de hoofdwerken aangaat, worden onderhouden, zoodat de bedrijfsvoorwaarden er gunstiger zijn dan op de andere, woest uitgegeven gronden.

Een bijzonderen vorm vertoont nog de uitgifte van de rijstpolders in Nickerie. Voor den aanleg is eene belangrijke tegemoetkoming uit de openbare kas verleend; de uitgifte der perceelen (in eigendom) heeft daarom plaats gehad in een vorm, die geleidelijke terugbetaling van de kosten beoogt en die verzekert, dat de tot stand gebrachte werken door de opgezetenen in goeden staat zullen worden gehouden, waarbij het karakter van een waterschap voor oogen gestaan heeft.

Wettelijk geregelde waterschappen vindt men in datzelfde district en in Coronie.

De gronden in de Para, waarvan hiervoren werd gesproken, zijn communaal bezit van de dorpen

§ 5. DE DIENST VAN DEN LANDBOUW.

Hoewel Suriname bij uitstek is aangewezen op het landbouwbedrijf heeft het zeer lang geduurd, voordat van Overheidswege voorzien werd in de behoefte aan wetenschappelijk onderzoek en technische voorlichting op dit gebied. Aan particulier initiatief was het te danken, dat in het midden der 18de eeuw bij Paramaribo een Kruidtuin werd aangelegd en in het laatst dier eeuw de Hortus Surinamensis. Beide instituten hadden een kort bestaan, evenals de proeftuin, dien de Land- en Tuinbouwvereniging Suriname omsteeks 1888 in het leven riep. In 1895 werd eindelijk, op aandrang van Professor Suringar e.a. besloten tot den aanleg van een Cultuurtuin en eenige jaren later werd het beheer daarvan aan een Directeur toevertrouwd. Het optreden van de krullotenziekte in de cacao gaf aanleiding tot het

Malatin.

Britsch-Indische.

besluit om een proefstation op te richten; in 1903 werd daaraan een begin van uitvoering gegeven door de aanstelling van een plantkundige, onder den titel van Inspecteur van den Landbouw.

Het aldus gestichte instituut groeide uit tot het Departement van Landbouw, onder een Directeur, dat eenige jaren geleden zijn organisatorisch hoogtepunt bereikte als Departement van Landbouw, Handel en Nijverheid, doch in 1925 is ontbonden en tot proefstation teruggebracht.

Gaandeweg was het Departement volgenderwijze opgebouwd:

1. De Algemeene dienst;
2. Het Landbouwproefstation, waaraan onder anderen een plantkundige, een entomoloog, een landbouwscheikundige en een landbouw-consulent verbonden waren. De cultuurtuin was hiervan een onderdeel.
3. De Landbouw-voorlichting, met hare landbouwleeraren (toen 5, thans 2); het beheer der vestigingsplaatsen en stalweiden, en de bevordering van den handel in landbouwproducten voor welk laatste doel openbare landbouwveilingen ten behoeve van den afzet der producten, die de kleine landbouwers naar de stad aanvoerden.
4. Het Landbouw-onderwijs, onder een leider. Voor praktische opleiding was aan den Cultuurtuin een model-hoeve ingericht; ook die behoort thans tot de geschiedenis.
5. De Veeteelt, met een veearts als hoofd.
6. Het Boschwezen, met twee houtvesters en verder personeel, waaronder opzichters voor plaatselijk toezicht in de bosschen.
7. Nijverheid en Handel.

Zooals gezegd, is deze organisatie ontbonden. Overwegingen van bezuiniging en tegenvallers in de verwachtingen hebben daartoe het hunne bijgedragen. Alleen het Proefstation met den daaraan verbonden cultuurtuin en de landbouwvoorlichting zijn als afzonderlijk instituut gehandhaafd. Voor zoover niet opgeheven, zijn de andere diensten over verschillende Departementen verdeeld.

HOOFDSTUK V.

—

BOSCHBEDRIJVEN.

§ 1. ALGEMEEN.

Onder deze benaming worden in Suriname verstaan: de ontginning van delfstoffen (goud, bauxiet, diamant), de winning van boschproducten (balata, harsen) en de houtkap. Ver van de stad, in de oerwouden, worden deze bedrijven uitgeoefend op terreinen, die daartoe van de Overheid in concessie verkregen worden. De grondslag van deze concessiën — evenals voor de uitgiften van gronden voor den landbouw en andere doeleinden — ligt in artikel 152 van het Regeeringsreglement, dat als volgt luidt:

„Al wat betreft de uitgifte in eigendom of pacht en het beheer der domaniale gronden en bosschen of de uitoefening van andere domaniale regten wordt geregeld bij de wet en, bij gebreke van deze, bij koloniale verordening”.

De hier bedoelde wet is nimmer tot stand gekomen. Koninklijke besluiten (voor zoover althans den landbouw betreft), koloniale verordeningen en soms zelfs gewone beschikkingen van den Gouverneur (houtkap), beheerschen de verschillende onderdeelen van deze materie.

§ 2. GOUDBEDRIJF

Guyana had van ouds de faam van een rijk goudland te zijn. Dàar was, naar de berichten die de ontdekkers medebrachten, Eldorado gelegen, dàar de stad Manoa, waarvan de huizen gouden daken droegen, dàar het meer Parima,

met zijne oevers van louter stofgoud, dat de vorst van het land als poeder gebruikte. Hoe onwaarschijnlijk ons dergelijke verhalen thans in de ooren mogen klinken, het is een feit, dat zij talrijke avonturiers aanlokten hun geluk te beproeven, en zelfs aan het eind der 17de eeuw werd nog te Paramaribo een expeditie uitgerust ter opsporing van Manoa en Parima. Zij kwam onverrichter zake terug als zoovelen, die op zoek gegaan waren. Een halve eeuw later ontstond de eerste goud-maatschappij; zij wierp zich op de ontginning van den heuvel Victoria op den grond Berg en Dal aan de Boven-Suriname, doch staakte weldra haar bedrijf, want de vondsten waren nauwelijks genoeg waard om de vracht naar Europa te betalen.

Ruim een eeuw daarna werd een geologisch onderzoek naar goud ingesteld op kosten van de Nederlandsche Regeering (1853). De leider, Dr F. Volz, voer alle rivieren op, zoover als toen mogelijk was, en vond aan de Marowije een gebied, dat beloften inhield, en waar ook inderdaad in latere tijden belangrijke vondsten gedaan zijn. Kort na zijn terugkeer te Paramaribo overleed hij; zijne aantekeningen gingen verloren en praktische gevolgen had het onderzoek niet. Sedert dien zijn herhaaldelijk op grooter of kleiner schaal, — als regel op kleiner schaal en meest zuiver plaatselijk, — exploratiën verricht, waarvan hier slechts één vermeld behoeft te worden, namelijk die van de Maatschappij Suriname, welke vennootschap beoogde een geologisch en landbouwkundig onderzoek in te stellen van de landstreek bezuiden Paramaribo tusschen de Suriname en de Marowijne om, in geval van gunstige resultaten, de ontginning ter hand te nemen en een spoorverbinding aan te leggen tusschen Paramaribo naar het Lawagebied (1897). Zij verkreeg voor een en ander van het Koloniaal Bestuur de noodige vergunningen en toezeggingen, welke 6 jaar later, nadat een half millioen door haar was uitgegeven aan te-leurstellende goud-exploratie en aan het ontwerpen van een spoorwegtracé, krachtens eene beslissing van de Nederlandsche Regeering werden afgekocht voor het bedrag

van die uitgaven. De goud-exploratie werd toen, in het bijzonder in het Lawa-gebied, dat den naam van een rijk goudland had (als weleer Eldorado!), van Overheidswege voortgezet tot 1908 en ten koste van ettelijke tonnen gouds was een nieuwe teleurstelling toegevoegd aan de geschiedenis van het goudbedrijf in Suriname; een teleurstelling, die nog heden ten dage zwaar drukt in den vorm van den last van het kwijnend bedrijf van den spoorweg, waarover later gehandeld zal worden.

In twee vormen komt het goud in Suriname voor:

1. in kwartsgangen;
2. in alluviale afzettingen.

De wijze, waarop het metaal gewonnen wordt, hangt af van de wijze van voorkomen.

Vóórdat eene ontginning wordt aangevangen, heeft eerst een onderzoek naar de vermoedelijk aanwezige hoeveelheid goud in het uitgekozen terrein plaats. Daartoe worden, na verwijdering van de humuslaag, grondmonsters (zand, klei, grind) genomen en uitgespoeld in de batée. De batée is een houten of ijzeren schotel van conischen vorm; in een naburige kreek wordt de batée, gevuld met de te onderzoeken specie onder water gehouden, om den inhoud goed te bevochtigen; de grove stukken steen, die zich erin bevinden, worden afgewasschen en weggeworpen, zoodat de aanklevende klei achterblijft en gekneed kan worden. Wanneer de batée alleen nog een soort brei van klei, zand en kiezel bevat, neemt de onderzoeker (de prospector) het instrument in beide handen aan de oppervlakte van het water en spoelt de materie uit door aan zijne batée een eigenaardige ronddraaiende en wikkende beweging te geven, welke ten gevolge heeft, dat spoelwater wordt ingenomen en de lichtere deelen van de specie worden uitgestooten; de zwaardere blijven ten slotte in den bak over en, indien er goud aanwezig is, zal het daartusschen te vinden zijn. Uit de gemiddelde uitkomsten van zulke batée-wasschingen wordt dan afgeleid of een exploitatie kansen op welslagen biedt. In het jargon der goudzoekers wordt aan den uit-

eindelijke inhoud van de batée een typeerende naam gegeven: het donker mengsel van steenresten en ijzerzand heet „kruit”, de ijle neerslag in een goud-arme batée: „kleur”

De ontginning zelve heeft plaats met behulp van „long tom” of „sluice”, werktuigen die op het zelfde beginsel berusten, doch toegepast worden in verband met de plaatselijke gesteldheid van het terrein.

De long-tom is een houten trog van $\pm 2\frac{1}{2}$ M. lengte, 1 M. breedte en 40 c.M. diepte. Aan het open einde is een ijzeren plaat bevestigd onder een hoek van 45%, voorzien van gaatjes, en daaronder een houten opvangbak, waarin dwarsgootjes die kwik bevatten (de torpedo). Onder toevoer van water wordt de goudhoudende grond in den trog geworpen en met schoppen gekneed, de grove stukken steen worden verwijderd en nauwlettend wordt toegezien of zich in de specie „pepieten” bevinden, die grillig gevormde goudklompjes, waarvan in hun natuurlijke vorm allerlei versieringen (armbanden, halskettingen, dasspellen, manchetknoopen enz.) vervaardigd worden, waarvan onder Suriname's geschenken bij gelegenheid van het zilveren huwelijk van Hare Majesteit de Koningin en den Prins der Nederlanden een schoon werkstuk als collier aanwezig was. De geknede specie vloeit als modder over de ijzeren plaat en wordt door de zeefgaten gedrukt in den torpedo, waar het goud amalgameert met het kwik, dat later door uitsmelting wordt losgemaakt.

De sluice bestaat uit een hellende reeks van houten gooten, die in elkander uitmonden en waarvan eenige, aan het einde, voorzien zijn van richels en kwik zooals de torpedo van de long-tom. Dit instrument wordt gebruikt voor de wassching van lossen zandgrond en kan alleen benut worden als er veel water en een waterloop met voldoende verhang beschikbaar zijn. De sluice telt 8 à 10, soms méér goten en is dus het lange instrument; de long-tom het korte.

Verschillende methoden van machinale ontginning van alluviaal goud zijn beproefd. Nog versch liggen in het ge-

heugen de grootsche plannen voor het goud-baggeren in de Marowijne, waarvoor zelfs een tractaat met Frankrijk gesloten is om de wederzijdsche bevoegdheden en aanspraken met betrekking tot dit werk in de grensrivier tusschen Nederlandsch en Fransch Guyana vast te leggen. De houder van de, gezamenlijk door de Fransche en Nederlandsche autoriteiten verleende concessie, voerde met grooten zwier machinerieën, baggermolens, — ja, tot een installatie voor draadlooze gemeenschap toe — naar het land van belofte, maar verder kwam het niet en vermoedelijk liggen nu ergens aan de oevers van de Marowijne de trieste overblijfselen van al dat schoons te verroesten en te vergaan, zooals schrijver deze er liggen zag, niet eens ontpakt, van een vroegere dergelijke wilde onderneming aan diezelfde oevers.

Kwartsontginning heeft — of had althans — plaats door verwerking van het uitgehakt, goudhoudend kwarts door stamp-machines of in den z.g. Chileenschen molen. De hoog-opgestelde molen vermorzelt de aangevoerde gesteenten; het gruis wordt opgevangen door een draaiend-trommel en daarin met water vermengd; het mengsel vloeit weg over tafels, met kwik bestreken, waarop het goud zich afzet als amalgamaat.

Het ligt voor de hand, dat aan de uitoefening van dat bedrijf vele bezwaren en kosten verbonden zijn. Alles, — arbeiders en materialen, — moet van de stad aangevoerd worden en evenzoo de levensmiddelen en andere levensbehoeften. De arbeiders worden, overeenkomstig de voorschriften van de Arbeidsverordening, bij schriftelijke, ten bureele van den Commissaris van Politie geregistreerde contracten in dienst genomen voor een zeker aantal dagen (van 90 tot 150), tegen zeker dagloon en het genot van vrije voeding. Voor de nakoming van de verplichtingen van het contract zijn beide partijen strafrechtelijk verantwoordelijk. Immigranten (Britsch Indiërs en Javanen) mogen niet als arbeiders aangenomen worden.

Bij verordening van 2 December 1882 (Gouvernements-

blad n° 19) zijn de regelen gesteld voor het verkrijgen van vergunningen tot onderzoek en concessiën tot exploitatie. Herhaaldelijk is daarin wijziging gebracht; de thans geldende tekst is opgenomen in G.B. 1905 n° 1 en 1916 n° 61. Voor de goudexploitatie in bevaarbare kreken en stroommen is een afzonderlijke regeling gegeven (zie G. B. 1905 n° 2).

Voor het bekomen van een vergunning tot onderzoek en, na onderzoek, van eene concessie tot exploitatie, moet eene schriftelijke aanvraag, vergezeld van een figuratieve kaart van het verlangde terrein, dat niet kleiner dan 200 H.A. mag zijn, worden ingediend bij het Domeinkantoor. Eene gunstige beschikking waarborgt den houder het uitsluitend recht tot onderzoek of exploitatie van dat terrein. Voor een onderzoek-terrein betaalt hij 1 cent per Hectare en per jaar, voor een concessie-terrein 10 cent gedurende 2 jaren, 25 cent voor de volgende 2 jaren en 50 cent voor den overigen duur, eveneens per Hectare en per jaar. Vergunning- en concessiehouders kunnen alléén zijn : Nederlanders, ingezetenen van Nederland en Suriname, en vennootschappen in Nederland en Suriname gevestigd.

Dit alles geldt het grootbedrijf. Als gevolg van een ernstige crisis in 1902, toen het meerendeel der groot-ondernemingen („placers" zooals zij genoemd plegen te worden; spreek uit placéers), ontstond een bedrijfsvorm, die als onderhuur-stelsel bekend is. Werknemers van de placers verkregen op de concessie-terreinen van de concessiehouders perceelen in onderhuur tegen betaling van 10 à 15 percent van de waarde van hunne vondsten. Zondert men de Compagnie des Mines d'Or uit, dan is het bedrijf der onderhuurders (de „porkknockers" genaamd, met een aan Britsch Guyana ontleend woord) thans het eenige in Suriname.

Het ligt voor de hand dat van dien bedrijfsvorm geen werkelijke ontwikkeling van de goud-industrie is te verwachten, al moge het waar zijn, dat zonder dit bedrijf de productie nóg harder achteruit gegaan zou zijn dan zij deed.

In 1908 is door het Koloniaal Bestuur eene poging ge-

daan om op gunstige terreinen en onder gunstige voorwaarden een klein-bedrijf onder bestuursleiding te vestigen. Die poging is echter mislukt.

Als rechtstreeksche baten van het goudbedrijf heft het Bestuur, naast de vergunnings- en concessierechten eene belasting van 7 cent per gram goud. De opbrengst bedroeg in 1926: f19353.

Onderstaande tabel geeft een inzicht in den achteruitgang van de productie:

1900:	878	Kilogram;	
1905:	1069	"	
1910:	1081	"	
1915:	911	"	
1920:	470	"	
1925:	309	"	(waarvan 130 van het placer der Compagnie).
1926:	259	(waarvan 122 a.v.).	

Met die opbrengst van 1926 zijn wij teruggevallen tot beneden de productie van 1878 (300 K.G.), een der eerste jaren van de goudontginning.

Ondanks de ongunstige uitkomsten van exploratiën, ondanks de aanzienlijke verliezen, ondanks den sterken achteruitgang van de productie behoudt het goudsprookje van weleer zijne bekoring en blijft de hoop opwekken. Want in De Vraagbaak, Almanak voor Suriname, van 1925, kan men nu nog, op bl. 163, lezen: „ofschoon de goudrijkdom van den bodem vaststaat”...

Het goud blijft een magneet van groote aantrekkingskracht. Niet de beste voor Suriname! De slechte reuk van vele roekeloze, speculatieve goud-ondernemingen heet ongetwijfeld den geur van een goeden naam belemmerd uit te stijgen.

§ 3. BAUXIETONTGINNING

Reeds sedert het begin van deze eeuw is het bekend, dat Suriname behoort tot de niet talrijke vindplaatsen van het aluminium-oxyd, dat den naam „bauxiet” draagt. Zuid-

Frankrijk en de Zuidelijke landen van de Vereenigde Staten van Noord Amerika waren destijds de voornaamste productie-landen. Aanvankelijk werd er weinig aandacht aan het mineraal geschonken; er was geen markt voor en het werd dus als waardeloos beschouwd. De toenemende vraag naar aluminium in den oorlogstijd voor aanmaak van allerlei oorlogsbenodigdheden, vliegtuigen zoowel als huishoudelijke artikelen voor de troepen, werd aanleiding dat overal ijverig gezocht werd naar de aanwezigheid van dit erts, dat zich behalve voor de verwerking tot aluminium zelf ook leent voor verscheidene andere doeleinden, zooals slijpsteen, ovens enz. voor chemische werkzaamheden, aluin-zouten voor het zuiveren van drinkwater; als bijtmiddel in de katoennijverheid en in de leerlooierijen, de vervaardiging van kunstmeststoffen en van vuurvaststeenen.

Van dien tijd (1915) trok ook het erts in Suriname de belangstelling, vooral van Noord-Amerikaansche en Noorsche zijde. De Republican Mining and Manufacturing Company te Philadelphia vestigde hare keuze op een terrein aan de Cottica, en nadat in 1919, bij Gouvernementsblad n° 80, regelen gesteld waren voor de uitgifte van bauxiet-concessiën (de bauxiet-verordening), verkreeg de door haar gestichte Surinaamsche Bauxite Maatschappij daar ter plaatse eene concessie, thans bekend als de concessie Moengo.

Inmiddels was van Landswege een onderzoek naar de aanwezigheid van bauxiet ingesteld door twee ingenieurs van het Mijnwezen in Nederlandsch-Indië. In het bijzonder was de voormalige plantage Rorac aan de Suriname het voorwerp van hun onderzoek. Hun verslag had tengevolge dat, tegen vergoeding van de gedane uitgaven voor de exploitatie, dat gebied in concessie werd uitgegeven aan de Nederlandsche Mijnexploitatie en Exploratie Maatschappij, eene Noorsch-Nederlandsche combinatie, waarin van Noorschen kant de Hoejangfaldone Norsk Aluminium Co te Christiania deelnam. Begin 1927 is een nieuwe onder-

neming ontstaan, de Kalbfleisch corporation, die te Ongelijk aan de Para het mineraal wint voor scheikundige doeleinden.

De Amerikaansche Maatschappij te Moengo heeft met groote energie het werk ter hand genomen. Waar nog zoo kort geleden ongerept oerwoud het land tot den oever der rivier bedekte, is een bedrijvig stadje opgebouwd van keurig aanzien, dat 2400 personen huisvest, een school heeft, een ziekenhuis, een club en sportterrein; dat electrisch verlicht is, voorzien van eene installatie voor het leveren van zuiver drinkwater en dat een draadloos station heeft. Voor muskietenbestrijding — en in het algemeen voor het bevorderen van een goeden gezondheidstoestand — wordt gezorgd onder leiding van een geneesheer-hygienist. Om het stadje liggen de bauxietgroeven en de tuinen en velden, waarin Javaansche arbeiders den aanplant van vruchten en voedselgewassen verzorgen.

Tot dusver werd het erts alleen vergruisd op Moengo en aldus verscheept; het drogen en verder verwerken had plaats in de Vereenigde Staten. In 1926 is echter een fabriek verrezen voor het plaatselijk wasschen en drogen, in verband waarmede ook verschillende andere groote werken in uitvoering genomen zijn.

Nauwelijks had de Maatschappij hare werkzaamheden aangevangen of de bauxiet-markt daalde zóó belangrijk, dat het bedrijf op Moengo aanzienlijk ingekrompen moest worden. Gelukkig keerden na deze crisis (1920/22) in 1923 de kansen in die mate, dat sedert dien het werl onverpoosd is kunnen worden voortgezet en uitgebreid. In 1923 werd 12616 ton bauxiet uitgevoerd; in 1924: 60032; in 1925: 86826; in 1926: 46454 (minder als gevolg van den fabrieksbouw c.a.). Verwacht wordt dat in 1927, wanneer de fabriek c. a. in werking zal zijn, eene productie van 200.000 ton zal worden bereikt. Dank zij de groote diepte van de Cottica kunnen de schepen aan den steiger van Moengo het erts inladen.

Nog zijn onderzoekingen gaande ter beoordeeling van de mogelijkheid om, met toepassing van waterkracht, eene

electrische centrale in bedrijf te brengen voor de verwerking van het bauxiet tot aluminium.

Het spreekt van zelf, dat een bedrijf als dit van niet geringe beteekenis is voor het industrie-arme Suriname. Vooral voor de creolen-bevolking biedt het de zoo zeer gewenschte arbeidsmogelijkheden in een andere nijverheid dan het landbouwbedrijf. In het eerste kwartaal 1927 betaalde de Maatschappij in Suriname ruim 3 ton uit aan salarissen en loonen. Naast de indirecte voordeelen geniet 's Landskas van de bauxietconcessiën de rechtstreeksche baten van het concessie-geld (voor 1927 geraamd op f45.000) en de bauxietbelasting van het uitgevoerde product, die over de laatste 5 jaren gemiddeld f10.000 per jaar heeft bedragen. Deze belasting is kort geleden van 25 cent teruggebracht op 12½ cent per ton.

De Noorsch-Nederlandsche groep, die onder den naam Nederlandsche Mijnexploitatie en Exploratie Maatschappij (zie voren) Rorac in concessie gekregen had, heeft zich bepaald tot onderzoek en eenige kleine proefverschepingen ter beproeving van het erts. De uitslag was gunstig; de Noorsche geïnteresseerden geraakten echter in moeilijkheden tengevolge van de crisis der bauxietmarkt en thans is de concessie overgenomen door de exploitante van Moengo.

§ 4. ANDERE DELFSTOFFEN

Het is nu weder eenige jaren geleden — het was in 1922 — dat bijzondere aandacht geschonken werd aan **diamant**-vondsten. Een zevental kleine steentjes, tezamen 1½ karaat, aangetroffen op een terrein aan den spoorweg, en een tiental van een gezamenlijk gewicht van 2¾ karaat, kort daarop gevonden, wekten verwachtingen, dat het in Suriname ook zou gaan als in Demerara, dat volgens deskundigen op de vindplaatsen dezelfde formatie had als het bewuste terrein aan den spoorweg en waar in de laatste jaren voor eenige millioenen dollars waarde diamanten gedolven waren. In den loop van 1923 werd echter

het onderzoek in Suriname opgegeven: de uitkomst was negatief.

Ijzererts had reeds iets vroeger belangstelling gewekt, vooral als gevolg van eene voorloopige verkenning van het Nassaugebergte aan de Marowijne, in 1919 uitgevoerd door den Mijningenieur Douglas, die het bauxiet-onderzoek van Rorac leidde. Zoowel dat gebergte als een heuvel op het Guyana Goudplacer werden in 1920 en 1921 door verschillende deskundigen onderzocht. Geen van die onderzoekingen heeft echter eene ontginning te weeg gebracht.

Voor een onderzoek naar **Aardolie** en mogelijke ontginning werd in 1924, krachtens eene speciale verordening, eene vergunning verleend voor boor-onderzoek, met vooruitzicht op concessie. Hoewel het nog niet zoo lang geleden is, dat van uiterst bevoegde zijde gewezen werd op de zeer geringe kans van olie-ontginning in Suriname, in verband met den geologischen bouw van het land, werd toch weer voor dit doel een syndicaat gevormd. Het syndicaat sloot een contract met de Bataafsche Petroleummaatschappij voor den eventueelen verkoop van de olie; toen echter een geologisch onderzoek negatief resultaat had, zegde de Bataafsche het contract op.

Het is nu weer **Cinnaber** (kwikzilvererts), dat de aandacht bezig houdt.

„Mining is chance”: altijd weer blijkt welk eene bekoring er van de „chance” uitgaat en dat het veel gemakkelijker is dààrvoor geld los te krijgen — en te doen verliezen! — dan voor den landbouw.

§ 5. BALATAWINNING

Balata, — wilde rubber, boschrubber, — is het gestolde melksap (latex) van een boom der familie der Sapotaceeën, in Suriname „bolletrie” geheeten, die in de wouden van het Noordelijk gebied van Zuid Amerika vrij veelvuldig voorkomt, zij het verspreid. Het is een machtige boom, die wel 35 M. hoog wordt en waarvan de stam, die op 20-25 M. van den grond zijne eerste takken draagt, een omvang kan

hebben van 3 Meter. Het hout van den bolletrie was reeds in de 18de eeuw in Europa goed bekend. Men noemde het om de donkerroode kleur „paardenvleeschhout”.

In Suriname zelf viel de aandacht op den boom omstreeks 1850. De eerste exploitatie van het bolletriesap had, zonder voordeel echter, plaats in de zestiger jaren. In 1888 werd eene Commissie ingesteld om te onderzoeken of de balata-winning in aanmerking zou kunnen komen voor een Overheidsbedrijf. Zij ontried dit, en overeenkomstig haren raad, werden aan particuliere ondernemers concessiën uitgegeven, eerst in den vorm van eene persoonlijke overeenkomst, later op den voet van eene, in 1893 tot stand gekomen, wettelijke regeling. Deze regeling is in 1914 door eene nieuwe vervangen (G. B. n° 51).

De rechten om een onderzoek in te stellen naar de aanwezigheid van balata-boomen in zeker gebied en de boomen te tappen, worden beheerscht door gelijksoortige bepalingen als bij de goudontginning besproken zijn. Voor de balata-concessiën is het land op de kaart verdeeld in blokken. Zoo 'n blok is dan voorwerp van eene concessie; zooveel mogelijk heeft het natuurlijke grenzen, waardoor de vroeger talrijke grensgeschillen tusschen concessionarissen worden beperkt, terwijl door de blokverdeling tevens paal en perk gesteld is aan het euvel, dat aan den rand van groote concessiën kleine stukken in concessie genomen werden met het doel om te stroopen op het groote terrein of balata van de daar werkende arbeiders op te koopen.

Daar uitsluitend op geconcedeerde terreinen (behalve dan op in eigendom bezeten gebied) en door den gerechtigden concessionnaris balata ontgonnen mag worden, zijn voorschriften aangaande het vervoer gegeven, die de rechtmatigheid van de herkomst waarborgen.

Aan de exploitatie gaat een onderzoek vooraf. Een opzichter (prospector) wordt met eenige arbeiders uitgestuurd ter verkenning van het bosch om vast te stellen of in zeker areaal voldoende tapbare boomen aanwezig zijn voor een loonend bedrijf. Is de uitslag gunstig, dan neemt

de concessionnaris de noodige tappers (bleeders) in dienst, overeenkomstig de bepalingen van de Arbeidsverordening (zie onder Goudbedrijf). Evenals de goudontginners moeten de bleeders al wat zij voor hun leven in het bosch behoeven, medevoeren. Voor de aanschaffing van het benodigde ontvangen zij een voorschot van den ondernemer, dat — om misbruiken tegen te gaan — wettelijk is vastgesteld op een maximum (f300). Per trein (als dat ten minste lijden kan) of, als regel, per boot en verder per koraal trekken zij naar hunne afgelegen werkterreinen om er de werkseizoenen over te blijven. Die seizoenen zijn: Januari-April en Juni-Augustus, althans in het algemeen; er moet voldoende water staan in de rivieren en kreken, anders ontstaat er, zooals in 1924 en 1925, stagnatie en onregelmatigheid in het bedrijf.

De taper klimt met behulp van zijne, aan de schoenen oeverstigde klimsporen en van een riem, die hij om zijn middel en om den stam vastmaakt, in den boom, zet zich vast en hakt met zijn houwer ineenlopende inkepingen in den bast, die het aanzien hebben van eene vischgraatfiguur: een middennerf, recht omlaag, zijnerven die onder scherpen hoek den middennerf raken. In dit stelsel van gootjes vloeit het sap naar beneden, waar een bakje (kalebas b.v.) het opvangt. In zijn woonkamp giet de bleeder het sap uit in een met modder bepleisterden koelbak, vervaardigd uit den stam van den palissade-palm, welke bak afgedekt wordt en waarin de balatamelk eenige dagen blijft gisten. Vervolgens wordt de latex overgegoten in platte bakken en blootgesteld aan de zon, zoodat de bovenlaag stolt en als een vel kan worden afgestroopt. De aldus verkregen vellen worden ter nadroging opgehangen op een beschaduwde plek en na een week opgevouwen voor het vervoer. Daarvoor moet de bleeder zelf zorgen; hij is verplicht zijne balata in te leveren aan het magazijn van den ondernemer in de stad en eerst dan ontvangt hij betaling.

De bleeders werken namelijk niet in dagloon; zij worden betaald naar reden van het gewicht van de ingeleverde

balata, waarbij de kwaliteit in aanmerking wordt genomen (kleur, reinheid en echtheid, want er heeft wel eens opzettelijke vervalsching met minderwaardige latex van andere boomen plaats) en ook de marktprijs in het buitenland een woordje mede spreekt. Het spreekt van zelf, dat het hen toekomende dan verminderd wordt met zijne schuld. Hij heeft immers vóór zijn vertrek een voorschot ontvangen om zich te kunnen uitrusten en de noodige levensmiddelen aan te koopen, misschien ook om wat geld voor zijn gezin in de stad achter te laten. Bovendien moet hij kosten maken voor het vervoer van zich zelven en, op de terugreis, voor dat van zijn balata. Op de bovenrivieren, boven de vallen, kan hij bovendien niet buiten de hulp van de bosch-negers, die hij voor hunne diensten moet betalen, en goed ook! Wanneer een bleeder 300 K.G. balata inlevert (in 1924 was het gemiddelde per arbeider 267 K.G., in 1925 — een zeer gunstig jaar — 309 K.G.) en daarvoor f1.50 per K.G. dus f450, heeft te vorderen, dan blijft er als jaar-verdiens-te ¹⁾ niet veel over, wanneer er een voorschot van f300 plus de vervoerkosten af moeten. En de arbeid is zwaar!

Zooals reeds gezegd, heeft de Overheid een maximum voor het voorschot vastgesteld; ook op de prijzen, die den bleeder in rekening gebracht worden voor den hem verstreken voorraad levensmiddelen, wordt toezicht uitgeoefend. Verschillende, niet of moeilijk af te wenden factoren werken er intusschen toe mede, dat het slot der rekening veel ongunstiger kan zijn dan hiervoren ondersteld en zelfs met eene schuld bezwaard blijft. Ook voor den ondernemer zelven brengt het bedrijf intusschen zijne slechte kansen mede.

In het bewerken van de boomen is de bleeder niet vrij. Het omhakken is wettelijk verboden en bij het tappen mag de boom niet geringd worden. De houwer levert het gevaar op dat cambium (onder den buitenbast) gekwetst wordt, hetgeen nadeelig voor het herstel van den bekapt boom

1) De balata-bleeder kan per jaar slechts ongeveer 6 maanden emplooi in zijn bedrijf vinden.

is Daarom is getracht een ander instrument ingang te doen vinden: den taphoek, waarmede niet gehouwen doch gekorven wordt. De bleeders wilden er tot dusver niet aan.

Overigens zijn de meeningen omtrent de genezing, herleving en her-tapbaarheid van aangesneden boomen nog al uiteenlopend, zoodat meermalen de vraag rees of het hakverbod en de tapvoorschriften wel gehandhaafd behoeften te worden, zonder dat daarop een voor de Overheid beslissend antwoord is verkregen.

Er is méér onzekers in het bedrijf. Vele jaren is geklaagd over achteruitgang, dus uit-werking, van de zoogenaamde eerste zône, de dichtstbij gelegene. Men richtte zich toen naar de tweede zône, doch die gaf teleurstelling en vrijwel uitsluitend wordt de exploitatie in de eerste zone nog altijd voortgezet. De productiestaten geven schommelingen te zien, die op zich zelf geen conclusie toelaten. De jaren 1911, 1913 en 1914 waren perioden van hooge productie (1913 het recordjaar uit den geheelen tijd der industrie met 1186 ton balata); 1917 is met 888 ton tot dusver in de groep 1917-1926 bovenaan blijven staan; 1925 gaf 735 ton, 1926: 563 ton, en in de tusschenliggende jaren zijn er waarin de opbrengst daalde en steeg zonder regelmaat. Velerlei invloeden doen zich daarbij gelden; grilligheid van seizoenen, meer of minder aanbod van werkkrachten, balataprijzen enz.

De prijzen wisselden in de laatste tien jaren tusschen f2.90 en f6.05 per K.G. met belangrijke schommelingen en schokken. Hierbij moet wel bedacht worden dat balata eene beperkte bestemming heeft: het wordt gebruikt voor menging met andere rubber voor bijzondere doeleinden, zooals isolatie van onderzeesche kabels en de vervaardiging van drijfriemen.

Ook de totale oppervlakten der concessiën verschillen nog al; bijvoorbeeld: in 1916 was de uitgestrektheid 5 miljoen Hectaren, in 1921: 4.5, in 1924: 7 millioen, in 1925: 8.3 millioen. In de zelfde jaren waren bij het bedrijf respectievelijk 3645, 1503, 2056 en 2377 arbeiders. Opmerkelijk is

Palmentuin te Paramaribo.

Politie te Paramaribo.

het, dat de productie per arbeider in de laatste tijden veel gunstiger is geworden dan zij vroeger was.

Voor de vergunningen en concessiën wordt door de Overheid recht geheven. Dit middel bracht in 1921-1925 gemiddeld $\pm f175000$ per jaar op. Bovendien rust op de balata eene retributie van 15 cent per Kilogram, waarvan de opbrengst in dat tijdvak gemiddeld $\pm f87000$'s jaars bedroeg. In 1926 was het resp. $f198.000$ en $f81.000$.

Uit deze cijfers blijkt wel, dat de balata-winning eene belangrijke plaats inneemt in het bedrijfsleven van Suriname. De rechtstreeksche baten voor 's Lands kas vertegenwoordigden gedurende de laatste 5 jaren gemiddeld $5\frac{1}{2}\%$ van alle inkomsten. Verlies van dat bedrijf zou dus in de reeds zoo beperkte middelen terdege gevoeld worden. Toch kan niet ontkend worden, dat uit maatschappelijk oogpunt bezien het bedrijf wel ernstige bezwaren heeft. Het schijnt niet mogelijk er een beteren bedrijfsvorm aan te geven. De verspreide stand der bolletries op de enorme concessiën heeft ten gevolge, dat er geen arbeiderscentrum op het werkterrein kan worden gevormd, zooals wel kan — en geschiedt — op goudconcessiën. De arbeiders dolen in de bosschen en dit avontuurlijke, dat een groote bekoring voor de creolen blijkt te hebben, heeft uiteraard tal van nadeelen en slechte gevolgen. Het vervreemdt den bleeder van huis en haard, en de wijze van betaling, waardoor de teruggekeerde óf in schuld blijft staan, óf niets ontvangt óf opeens een voor hem groot bedrag in handen krijgt, dat maar al te vaak gauw verbrast wordt, veroorzaakt mede ongewenschte toestanden.

Evenals in het goud-bedrijf is ook in dat der balata getracht een klein-bedrijf te doen ontstaan. Het bleek, zooals trouwens wel te verwachten was, dat het er zich niet toe leent.

Daar een der grondstoffen van kauwgom, de zoogenaamde „chicle”, een latexproduct van een verwanten boom (de bleeders noemen hem „spinrag-bolletrie”), ook in

Suriname was aangetroffen, werd de bruikbaarheid daarvan onderzocht. Het oordeel in Amerika was niet gunstig; monsters op de jaarbeurs te Utrecht van 1924 werden echter wel goed bevonden. Tot een chicle-winning als nevenbedrijf van de balata-ontginning is het echter tot dusver niet gekomen.

§ 6. HOUTKAP.

In den weelderigen overvloed van geboomte, struiken en lianen van het Surinaamsche woud rijzen de reuzen, de machtige standaards van kostelijk en kostbaar hout. Groot is de verscheidenheid der houten, in kleur en kracht, in hardheid en houdbaarheid : van het teedergele, vederlichte Soemaroepa, het zachte, rossige Cederhout, tot het sterke, lichtbruine Groenhart en het donkere, metaalzware Kaneelhout; van het matte Pisi tot het glanzend Slangenhout, het rijk-geteekende Bruinhart, het warm-roode Purperhart. Groot is de verscheidenheid der bruikbaarheid: het brooze Palissade dekt de wanden van eenvoudige hutten; oer-sterke Mambarklalkbalken stuiten als weringen de zee; Mora-dwarsliggers dragen de spoorrails en de rijdende wagens van Bastaard-Locus; Wané-planken worden in gebouwen vertimmerd, Mahoni wordt tot meubelen verwerkt.

Een boom, die wel is waar geen bruikbaar hout levert, maar toch in hoog aanzien staat en zelfs door het volk zoo vereerd wordt, dat men hem niet zal kappen, is de Kankantrie (cotton-tree). Op zijne breede sporen, stutten als de beeren van een kerk, verheft hij zich boven allen uit; hij is de hoogste, de schoonste van bouw; geen heeft zoo reusachtige kruin als hij.

De tweede schoonheid in de rij is de Possentrie (poison-tree) de rechte, de statige boom, die aldus genaamd wordt naar het giftig sap (hurin), dat uit den stam spat als er in gehouwen wordt en zeer gevaarlijk is voor de oogen. Het hout van den possentrie heeft een mooien, satijnachtigen glans en roomgele kleur.

Reeds lang zijn de fraaie houtsoorten van Suriname

ook in Europa bekend. Het Paardenvleeschhout (bolletrie) werd hiervoren reeds vermeld; daarnaast had het bijzonder decoratieve Letterhout in de 18^e eeuw al vermaardheid. Soms ziet men hier te lande in de winkels (duur!) wandelstokken van letterhout; ook te Parijs, waar het den naam „bois d'amour" draagt.

De houthandel op Europa is echter nooit belangrijk geweest. De voornaamste oorzaak daarvan is wel de groote moeilijkheid van een rationeele exploitatie, als gevolg van de wijze van voorkomen. In de zéér uitgestrekte, haast ontoegankelijke wouden (16 millioen Hectaren!) staan in den regel de boomen van dezelfde soort mijlen uit elkander. Zeldzaam zijn de terreinen, waar van eenige soort een zuiver bosch wordt aangetroffen van eenigen omvang, zooals de Mora (Peto)-complexen aan de Saramacca en Coppename. Zelfs wanneer het niet te doen zou zijn om één soort, doch om goed hout in het algemeen, gewild op de Europeesche markt, dan nog levert de samenstelling der bosschen belangrijke bedrijfsbezwaren op.

Van oudsher zijn het dan ook niet eigenlijk gezegde houtexploitanten, maar de Boschnegers geweest, die het hout uit de wouden haalden. De Boschneger kapt (en hij is er zeer bekwaam in) te hooi en te gras wat van zijne gading is en op den tijd, die hem belieft. Hij bekapt den, in den regel hoog boven den grond omgehouden boom in een ruwen balkvorm, aan een der einden beneden afgerond, zoodat de balk aan dien kant er als een boot uitziet. Aan dien voorkant, die aldus gevormd wordt om het voortslepen te vergemakkelijken, slaat hij een pen in de balk, waaraan een liaan wordt bevestigd als trekkoord. Zijn doel is nu om den balk ergens naar een water te brengen (kreek, rivier), waar hij een vlot kan samenstellen voor den afvoer naar de stad. Daar vele van de gewilde houtsoorten een hooger soortelijk gewicht dan water hebben, moet hij de balken dicht bij de oppervlakte trachten te houden door ze te bevestigen aan minderwaardig drijfhout en korjalen. Is hij zoover en heeft hij behoefte aan geld en lust om

weer eens stadswaarts te gaan uit de verre eenzaamheid van zijn bosch-dorp, dan trekt hij met zijne heele familie — althans indien de waterstanden in de bovenlanden het toelaten — over kreken, vallen en rivieren naar Paramaribo, zijn kostbaren last onder water mede sleepende. Eerst daar, of althans in de benedenstreken, komt het hout in handen van den houthandel en bij de zaagmolens.

Het ligt voor de hand, dat deze bedrijfsvorm regelmaat mist. De handel is geheel afhankelijk van de zinnigheid der Boschnegers om hout aan te brengen. Orders worden niet of met horten en stooten uitgevoerd: aandrang op den boschneger heeft al evenmin gevolg als zijn eigen belofte; hij is bij uitnemendheid een „vrij” man en heeft eigenaardige begrippen van tijd, waarin een half-jaar leveringstermijn zoo maar tot twee of drie jaren uitdijt. Daarbij komt nog, dat het geleverde hout niet altijd beantwoordt aan de bestelling: er kan soort-verwarring plaats hebben, om niet te spreken van kwaliteitsverrassingen! Wel, een balk kan immers zwaar splint en holten hebben, maar Kwassi weet er wel raad op: er is een taaie klei, die de spleten en gaten prachtig vult, als stopverf!

In de gemakkelijk bereikbare gebieden is het beste hout in den slaventijd roekeloos weggekapt. Er waren zelfs bepaalde houtplantages — als in de Para — alléén voor houtkap. Natuurlijk werd uitsluitend aandacht gegeven aan wat het naast voor de hand lag; van eigenlijk boschonderzoek was geen sprake, aan boschvernieuwing werd niet gedaan.

Eene poging tot rechtstreekschen houtaankap werd, zooals in Hoofdstuk I § 3 vermeld is, omstreeks 1850 aan de Marowijne ondernomen door een Duitscher, Kappler, den stichter van Albina, met behulp van Wurtembergische hout-hakkers. De onderneming, aanvankelijk veel belovende, verliep, evenals de kolonisatie van die arbeiders en hunne families.

In het begin van deze eeuw werd van Overheidswege een technische dienst van het boschwezen ingesteld. Uit de

bestaansperiode van dezen dienst, die geleid werd door houtvesters van het Oost-Indisch boschwezen en in 1925 om bezuinigingsredenen is opgeheven, valt te vermelden eene proefexploitatie van een boschcomplex aan den Brownsweg (Montanamijn; 1907-1910) en de proefneming met boschverjonging op een terrein aan den spoorweg.

De dienst van het boschwezen heeft veel bijgedragen tot vermeerdering van de kennis der bosschen en der houtsoorten; talrijke onderzoekingen hadden plaats, waarvan hier vermeld nioge worden dat naar paalworm-vrij-hout, dat met succes bekroond is. Het is zeer te betreuren, dat de gedrukte financiële toestand van Suriname genoopt heeft een einde aan dezen dienst te maken. Ongetwijfeld bezit het land toch in zijn houtstand een aanzienlijk kapitaal en de vraag hoe het rendabel gemaakt kan worden, is zeer zeker eene vraag van groote beteekenis. Al is niet alles precies zoo geloopt als men gewenscht en gehoopt had, het is niet te ontkennen dat de dienst verschillende voordeelen heeft afgeworpen, rechtstreeks en zijdelings. Als rechtstreeks voordeel kan gewezen worden op de belangrijke besparing, die verkregen is door de vervanging van steenkool door hout bij de openbare diensten (vaartuigen en spoorweg). Als merkwaardigheid wordt in dat verband medegedeeld, dat in den tijd van schaarschte en duurte van kolen, gedurende den oorlog, de gasfabriek te Paramaribo het lichtgas heeft kunnen bereiden uit een mengsel van kolen en hout.

Met medewerking van het boschwezen zijn in de latere jaren nieuwe wegen in het houtbedrijf ingeslagen. In het bijzonder verdient in dit opzicht de aandacht de exploitatie van Morahout (Peto) aan de Saramacca dóór de naamlooze vennootschap West-Indische Houthandel, waarin, gelukkig! nu eens ook degelijke Nederlandsche ondernemingsgeest tot uiting is gekomen. Men heeft in Suriname, evenals in andere ontginningsbedrijven, ook in het houtbedrijf zoo velen zien komen en gaan met plannen en voorspiegelingen en lang niet altijd kon gezegd worden dat de plannen ernst, de voorspiegelingen gerechtvaardigd waren. De verlaten

winning van looistof uit den bast van de ontelbare mangroven langs zeekust en rivieroeveren zal velen nog heugen!

In de laatste jaren werkte naast den W. I. Houthandel nog een Belgische Maatschappij, de Tropica, aan de Corantijn. Zij zette in 1926, in afwachting van eene reorganisatie, haar bedrijf stop. In werking is nog eene Amerikaansche Maatschappij in de nabijheid van Paramaribo, voor den uitvoer van Possumhout (Possentrie)). Een in 1926 verleende concessie betreft een nieuw bedrijf, namelijk het winnen van rozenolie uit Rozenhout aan de Lawa en Tapanahony; de extractie van het Bois de rose is in Fransch Guyana reeds lang bekend. Eind April 1927 vond de eerste aflevering van rozenolie (1500 K. G.) van de distilleerderij der onderneming (Chiris genaamd) plaats.

Naar meubelhout (Bruinhart enz.) is nieuwe vraag uit Nederland ontstaan.

De waarde van den houtuitvoer wisselt sterk: in 1920 bedroeg zij f244.000; in '21: f285.00; in '22: f142.000; in '23: f146.000; in '24: f80.000; in '25: f130.000; in '26: f232.000.

Moet het houtbedrijf thans in Suriname zelf wetenschappelijke voorlichting missen, gelukkig heeft het Koloniaal Instituut eene „Commissie van advies en onderzoek in zake Surinaamsche houtsoorten" in het leven geroepen, die zoowel de wetenschappelijke onderzoekingen en classificatie van het hout als het onderzoek naar de mogelijkheid van afzet tot taak heeft. Zij zond in 1926 een deskundige, Dr. J. Ph. Pfeiffer, naar Suriname.

Niet onvermeld mag blijven, dat Prof. Pulle, Hoogleraar te Utrecht, bijzondere studie, ook plaatselijk, van het Surinaamsche woud maakte en den uitslag nederlegde in zijn Surinaamsche Boschboom-flora.

Van de boschprodukten moge ten slotte nog genoemd worden het bekende „locushars".

HOOFDSTUK VI

HANDEL EN VERKEER

§ 1. ALGEMEEN

Reeds aan het eind van de 16^e eeuw, dus nog een eeuw voordat Crijnssen de Prinsenvlag plantte in Surinam 's bodem, ontstonden in den toenmaligen vorm van ruilhandel, handelsbetrekkingen tusschen onze landen en de Wilde Kust. Het was in den tijd dat alle tochten derwaarts nog ondernomen werden op zoek naar Eldorado. De Zeeuwsche kooplieden, die in 1580 schepen naar de kust van Guyana uitrustten en de gezamenlijke Zeeuwen, Amsterdammers en Rotterdammers, die tusschen 1595 en 1600 hun voorbeeld volgden, beëogden echter handelsdoeleinden. Eenige jaren later (1613) schuurde Amsterdam handelsproducten van het land op in een factory aan de Suriname „op het dorp Parmurbo (of Parmarbo)".

Eene vrij geregelde vaart op de Wilde Kust ontstond nadat in 1621 de West-Indische Compagnie was opgericht en haar het monopolie van den handel op Amerika was verleend. Geruimen tijd bleef de handel met Guyana beperkt tot zuiveren ruilhandel met de toen reeds schaarsche bevolking van het land, de Indianen. Naarmate er zich kolonisten van elders vestigden en er den landbouw ter hand namen, veranderde het karakter en nam het handelsverkeer in beteekenis toe; in de tweede helft der 17de eeuw voeren de schepen tabak en suiker naar Europa.

In de vroeger al aangehaalde Fondamentele Conditien

van 1862, — het vernieuwd octrooi der West-Indische Compagnie en na 1683 grondslag van rechten en verplichtingen van de toen opgerichte Geoctroyeerde Societeit van Suriname, waarin de Compagnie voor één derde betrokken was, — werd haar monopolie in dien zin bestendigd, dat alle handels- en scheepvaartverkeer met Suriname uitsluitend zou mogen plaats hebben rechtstreeks tusschen de Nederlanden en Suriname onderling en wel is waar door alle ingezetenen dier landen (geen anderen) zou mogen worden bediend, doch tegen betaling van zekere recognitie aan de Compagnie (ƒ3 per last bij in- en uitgaan) als erkenning van haar monopolie-recht. De Compagnie had den alleenhandel in slaven; de Societeit verkreeg onder beperkende voorwaarden eveneens het recht om slaven aan te voeren, doch dan tegen betaling van ƒ15 per slaaf aan de Compagnie.

De omstandigheid, dat niet in alle behoeften volledig voorzien kon worden door de Nederlanden, leidde er toe, dat in het begin der 18de eeuw reeds eenige buitenlandsche vaart openlijk werd toegestaan, nadat zij oogluikend, met name van en op Noord-Amerika, voornamelijk voor het verkrijgen van enkele voedingsmiddelen en voor den afzet van de in Nederland onverkoopbare melasse, was toegelaten. Europeesche en Oost-Indische producten werden uitdrukkelijk van deze vreemde vaart uitgesloten.

De Regeeringsreglementen van 1815 en 1832 huldigden mede het beginsel, dat handel en vaart op en van Suriname zouden plaats hebben uit en naar Nederland.¹⁾ Werd in het eerstgenoemde de bestaande uitzondering ten aanzien van Noord-Amerika bestendigd, het reglement van 1832 vierde eenigermate de teugels: de „wet" werd „regel", de Koning kon in bijzondere gevallen en in het belang van de Nederlandsche scheepvaart dispensatiën verleen, althans voor zooveel den invoer in Suriname betrof.

Met 1 Mei 1848 trad een geheel andere toestand in. Krach-

¹⁾ Dat van '28 liet de regeling van de stof over aan afzonderlijke reglementen.

tens eene Koninklijke beschikking werden handel en vaart op Suriname opengesteld voor alle bevriende volken; alleen: vreemde schepen betaalden dubbele rechten. Gaandeweg verdween echter ook die ongelijkheid als gevolg van Nederland's verdragen met Vreemde Mogendheden, en in het thans geldend reglement van 1865 is geen spoor meer te vinden van de vroegere monopoliseering en onderscheiding. Het handels- en verkeersartikel van dat reglement (art. 150) luidt :

„Geene koloniale belastingen mogen strekken om den vrijen handel met Nederland en Nederlandsche Koloniën of bezittingen te belemmeren of om den handel, de nijverheid of den landbouw der kolonie te bevorderen boven den handel, de nijverheid of den landbouw van Nederland of de Nederlandsche Koloniën en bezittingen.

De baken-, loods-, haven- en andere soortgelijke scheepsongelden en de bepalingen omtrent de groote scheepvaart zijn dezelfde voor alle vlaggen."

Een artikel dat, speciaal in zijn eerste lid, eenigszins wonderlijk aandoet als aanduider van het nieuwe standpunt. Doch critiek kan hier achterwege blijven; de hoofdzaak is voor het behandelde onderwerp deze: handel en groote scheepvaart zijn vrij en gelijkgerechtigd. „Groote" scheepvaart: de kustvaart is wel vatbaar voor bijzondere beperkingen.

§ 2. BUITENLANDSCHE HANDEL

Aan het tweede lid van art. 163 van het Regeeringsreglement, waarin o.a. staat, dat bij koloniale verordening Kamers van Koophandel en Fabrieken ingesteld kunnen worden, werd in 1890 uitvoering gegeven door de oprichting van zulk eene Kamer, die echter geen levensvatbaarheid bleek te bezitten en in 1894 weder opgeheven werd. In 1910 echter werd opnieuw tot de instelling van eene Kamer van Koophandel en Fabrieken overgegaan en deze bestaat nog. Haar doel is om de Overheid voor te lichten of haar voorstellen te doen aangaande zaken van handel en nijver

heid en om aan derden inlichtingen te verschaffen. In het Koloniaal Verslag vindt men eene uiteenzetting van de werkzaamheden der Kamer in het verlopen jaar. De Voorzitter, leden en secretaris der Kamer worden door den Gouverneur benoemd.

Naast dit officiëel orgaan heeft Suriname sedert 1919 eene particuliere „Vereeniging voor handel en nijverheid”. Voor de verbreiding van kennis aangaande de economische omstandigheden in Suriname maakt deze Vereeniging zich verdienstelijk door hare zeer lezenswaardige jaarlijksche uitgave: „De economische toestand van Suriname”.

Eene Vereeniging voor handelsonderwijs houdt zich door het geven van leergangen, bezig met opleiding voor administratief werk in handel en bedrijf.

Een enkele blik in de jaarlijks als bijlage van het Koloniaal Verslag verschijnende Statistiek van den Uitvoer is voldoende om te weten dat de **Uitvoerhandel** geheel en al beheerscht wordt door de productie van den landbouw en van het balatabedrijf. In het gering aanta' uitvoerposten hebben cacao, koffie, suiker, balata de leiding; en wordt verder bauxiet en goud even ter zijde gelaten, dan beteekenen de overige uitvoerposten héél weinig. Zij vertegenwoordigen voor het overgroot deel weder landbouw- en boschproducten. Wat huiden — wat hoeden — wat koolteer en, als incident, eens lucifers of touwwerk: dat is al van andere nijverheid dan het landbouw- en verzamelingsbedrijf.

Een geheel ander aanzien heeft de Statistiek van den **Invoer**. Hier een zeer groot aantal posten van groote verscheidenheid, waaruit ten duidelijkste blijkt hoe zeer de gemeenschap in veel afhankelijk is van den aanvoer van buiten. De laatst verschenen lijst bij het Koloniaal Verslag over 1925 noemt 146 hoofdbenamingen van invoer, 33 van uitvoer.

En hoe is nu de waarde-verhouding, de handels-balans dus?

In de eerste 4 jaren van het laatstverloopen tienjarig tijdvak was de balans gunstig, dus de waarde van den uitvoer bvertrof die van den invoer en wel als volgt:

1915:	<i>Invoer:</i>	$f5\frac{1}{2}$	millioen;	<i>Uitvoer:</i>	$f7$	millioen;
1916:	"	"	6	"	"	8
1917:	"	"	$7\frac{1}{2}$	"	"	$8\frac{1}{2}$
1918:	"	"	6	"	"	7

Het volgend jaar speelde gelijk: 9 miljoen om 9 miljoen; toen sloeg de schaal van invoer over:

1920:	<i>Invoer:</i>	$f14$	millioen;	<i>Uitvoer:</i>	$f7\frac{1}{2}$	millioen;
1921:	"	"	13	"	"	$6\frac{1}{2}$
1922:	"	"	$10\frac{1}{2}$	"	"	$5\frac{1}{2}$
1923:	"	"	$9\frac{1}{2}$	"	"	$8\frac{1}{2}$

Evenwicht bracht 1924 met $7\frac{1}{2}$ om $7\frac{1}{2}$ miljoen, en 1925 deed weer een rukje aan de andere zijde: het werd $f9\frac{1}{2}$ miljoen invoer tegen $f10$ miljoen uitvoer en in 1926 weer andersom: ruim $f7\frac{1}{2}$ miljoen uitvoer en $f10$ miljoen invoer.

„Wij mogen aannemen” — meende de genoemde Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname in haar overzicht over 1925 te kunnen schrijven — „dat ook het evenwicht in de betalingsbalans, dat sedert een vijftal jaren zoo ernstig verstoord is geweest, weder hersteld is...” Het is echter, gelijk de cijfers van 1926 toonen, niet verwezenlijkt.

Inderdaad was de betalingsbalans al geruimen tijd ongunstig. In 1923 steeg de koers op Amsterdam tot 106, in 1924 tot 107; geleidelijk daalde hij in 1925 en sloot aan het einde met 102.

De uitvoer van producten van den grooten landbouw en van balata wordt in den regel rechtstreeks bezorgd door de ondernemers, die ze in consignatie zenden aan de eigenaars of agenten in Nederland of elders. De producten van den kleinen landbouw, voor zooveel ze in den uitvoer worden opgenomen, worden evenals goud en (grootendeels) hout, huiden enz., opgekocht. Voor den opkoop van goud en balata is een bijzondere vergunning verplicht.

Ten einde den uitvoer naar naburige landen van gewassen van den kleinen landbouw te bevorderen en ook om den producenten en billijken prijs voor hunne producten te verzekeren, zijn 5 jaren geleden openbare landbouwveilingen onder leiding van het Departement van Landbouw ingesteld.

De zaak liep niet naar wensch en ze zijn al weder afgeschaft, ten minste in den vorm van Gouvernementsveilingen. Eene proef in anderen vorm is van niet-officiële zijde ter hand genomen.

Bij den invoer treft het, dat Suriname geen eigenlijke importhuizen heeft. De meest gebruikelijke methode is deze, dat de détailhandel rechtstreeks in het buitenland bestelt zooveel als voor den allernaasten tijd van verkoop noodig is in de eigen zaak. Toen gedurende den oorlog de handel met de Vereenigde Staten onder de — overigens weinig bezwarende — contrôle van de Amerikaansche Overheid gesteld was en alle orders den Gouverneur van Suriname moesten passeeren, had schrijver dezes de gelegenheid de ongelooflijke verbrokkeling van den invoer waar te nemen. Orders voor minimale hoeveelheden, — één vat garnalen bijvoorbeeld! — waren wezenlijk geen zeldzaamheid. En op zoo'n enkel vat kwamen dan alle kosten van briefwisseling, betaling, vervoer, en... de tijdverspilling!

In den tijd van de zeilvaart noopten de omstandigheden er wel toe flinke voorraden aan te houden. Toen waren er dus ook importhuizen, maar zij verdwenen met de tot standkoming van een geregelde stoomvaartverbinding.

Nederland is voor $\pm$ 45% rechtstreeks betrokken bij den invoer; voor 40% bij den uitvoer. De Vereenigde Staten hebben 30% van den invoer.

§ 3. BINNENLANDSCHE HANDEL

Suriname heeft — het is reeds gebleken — buiten de landbouw- en verzamelnijverheid en de rechtstreeks daaraan verbonden bewerkingsindustrie, waarbij hier nog de rijstpelmolens vermeld kunnen worden, haast geen industrie. Noemt men de gasfabriek, de paar ijs- en limonade-fabrieken en lucifersfabrieken, dan is de aanwezige fabrieks-nijverheid opgesomd. Natuurlijk is er nog wel iets meer: de werkplaatsen van de koloniale vaartuigen en van den spoorweg, de zaagmolens, eenige scheepswerfjes, meubelma-

kerijen, hoedenvlechterijen, eene touwslagerij enz. doch het is alles klein-bedrijf; men kan veilig zeggen dat Suriname geen industrie heeft. Voor den stadsmensch is er dan ook al zeer weinig emplot; ambachtslieden loopen er om zoo te zeggen elkander in den weg. De beroepsstatistiek, die het Koloniaal Verslag elk jaar in eene bijlage aanbiedt, is in dit opzicht zeer leerzaam en eigenlijk bedroevend. Uit de laatstverschenene, die over 1925, is het volgende af te leiden: Paramaribo telde toen 45554 inwoners en er was: een kleermaker op elke 225 inwoners, een schoenmaker op elke 175, een winkelier op elke 145, een timmerman op elke 60, een marktvrouw op elke 95, een waschvrouw op elke 25! En, de goeden niet te na gesproken, het ambacht staat er, begrijpelijker wijs, laag. De man, die om werk vragende met den gebruikelijken volksterm mededeelt, dat hij „timmerman gespeeld" heeft vóór hij werkloos werd, beseft niet welk een waarheid hij vaak uitspreekt.

Een winkelier op elke 145 menschen — een marktvrouw op elke 95. Het zal ieder, die te Paramaribo rondwandelt, opvallen hoeveel winkeltjes er zijn en welk een overvloed van verkoopsters op de markten!

De winkelnering, met uitzondering van enkele groote zaken, waaronder die van de Zendingsfirma C. Kersten & Co een vooraanstaande plaats innemen, is het bedrijf van Chineezzen, Portugeezzen (Madeireezzen) en Syriërs, niet van den Creool. De Creool, of juister de Creoolsche, is de hoofdfiguur van de markt, hoewel ook anderen, Britsch Indiërs, Javanen, Syriërs — welke laatsten ook als marskramers rondtrekken door het land — er als verkoopers en verkoopsters verschijnen.

Zoo rustig als de winkel is, — de cookshop, de vettewariër, — zoo beweeglijk en rumoerig is de markt. Zij is de dagelijksche bioscoopvoorstelling, met levende (en hoe levendige!) personen te Paramaribo; de schouwplaats van Suriname's bonte volksverscheidenheid en luisterplaats van hevige geluiden! Zoo er al geen orkest ter begeleiding van de vertooning is, aan accompagnement ontbreekt het niet:

zij zijn luidruchtig, onze Creoolschen, en de stof van hare conversatie is even overvloedig als het gebloemd katoen harer wijde kotto-missie-dracht, dat typisch Surinaamsch stel vrouwenkleeren, stug van stijf sel en omvangrijker dan de oude crinoline.

Den avond te voren, in den nacht, in den vroegen ochtend, komen de leveranciers van de markt: de kotters van Coronie met klappers en kokosolie, de korjalen van de kleine landbouwers, stroomop- en stroomafwaarts, beladen met bananen en cassaven; van Meerzorg, aan de overzijde, met rijst en watermeloen; visschersbooten varen aan : versche visch van de rivier of van een visch-plantage, zeevisch van de kust, gedroogd, gezouten, op een zacht vuur „ge-berbakot". Uit den omtrek der stad : van Livorno, Kwatta, Kassabaholo, van Gemeenelandsweg en Tweederijweg, komen de muildierwagens der Hollandsche boeren, de ezelkarren der Britsch-Indiërs, met groenten, maïs, bacoven, eieren. Langs Waterkant en Heilige-weg, onder de overkapping en er buiten, wordt de koopwaar uitgestald; de Syriërs openen hunne manufactuurkraampjes, de vaste Britsch-Indische koopman schikt zijn grutterswaren, de veelkleurige gedroogde boontjes. De marktvrouw zet zich breed aan haar tafel: op haar hoofd heeft ze een lading waren meegebracht. Dan begint de groote gezelligheid, het loven en bieden, de kout met keukenmeisjes en kijkers, het familiaar verkeer met al die goede bekenden en niet al-te-beste vrienden... tot de tiran van de markt, de onverbiddelijke marktmeester, — overigens zeer geëerd bij de marktbevolking, — het sein tot opbreken geeft en de markten terugvallen tot de stilte en leegte van Paramaribo's straten.

Het is een „clan", die stand der Creoolsche marktvrouwen. Of juister: het zijn „clans", want ofschoon nauw verbonden, zijn zij natuurlijk onderling verdeeld. Elke markt heeft een eigen verbonden groep, elk met een eigen „Presidenten". In volle glorie zijn zij waar te nemen op Koninginnedag, wanneer zij, met hare vaandels, gezamenlijk,

onder commando van den marktmeester optrekken naar het Gouvernementshuis om aan den Gouverneur hare gelukwenschen en de statige brieven in oranje-zijden omslagen voor Hare Majesteit aan te bieden, eene zóó opwindende manifestatie, dat het gerucht van den optocht reeds van verre is te hooren en de „hoerée's" al knetteren door de lucht voordat de toespraak tot den Gouverneur is afgestoken en zijn antwoord de dames ontroerd heeft!

Wat wonderbare metamorfose ondergaan de marktplaatzen aan den avond van dien dag! Weg bananen en patatten, kabeljauw en black-eye-pesi, maar limonade met schaaftijs, switi-switi en ice-cream, onder slingers, groen en oranje, in schijnsel van lampions. Want er is bal, bal met ronsebons, vroolijk maar deftig, deftig van ceremoniëel; als zware zijde ritselen de extra-gestreken kotto's bij de diepe buigingen in de dansfiguren en bij de begroeting van den Gouverneur, die even uitbreekt uit zijn eigen feest om de deftigheid te verhoogen door enkele oogenblikken plaats te nemen op den versierden stoel, voor hem bereid onder de overkapping.

Het is alles heel dwaas — misschien. Maar het is alles heel hartelijk en wel-gemeend.

§ 4. VERKEER TE WATER

Voordat, door de oprichting van den (Koninklijken) West-Indischen Maildienst in 1882, eene geregelde Stoomvaartverbinding tusschen Amsterdam en Paramaribo tot stand kwam, was reeds in 1840 door de Compagnie Générale Transatlantique een periodieke stoomvaart op Britsch Guyana (Demarara) en Fransch Guyana (Cayenne) geopend, waarvan ook Suriname voor de gemeenschap met Europa gebruik maakte. De Royal Mail deed geen Suri-naemsche haven aan; die verbinding kon dus alleen via Demarara (Georgetown) benut worden. De Transatlantique, althans de inter-koloniale boot van die maatschappij, liep wél Paramaribo binnen op de maandelijksche heen- en terugreis naar en van Cayenne, zoodat op die wijze gemeenschap via

Le Hâvre onderhouden kon worden. Ook thans wordt de hoofdstad nog elke maand door de Cayenneboot aangedaan.

Alle vervoer van goederen en personen, zoomede het postvervoer heeft echter thans in den regel plaats met de booten van den Koninklijken West-Indischen Malidienst,¹⁾ de „Kwim-booten” zooals zij in de wandeling genoemd worden. Deze booten varen tegenwoordig ééns per maand (voor den oorlog om de 14 dagen) van Amsterdam via Madeira, of een ander eiland in de buurt, in 18 dagen naar Paramaribo; zetten van daar de reis voort over Trinidad, Venezuelaansche kustplaatsen, Willemstad (Curaçao), Haïti, naar New York en keeren over Paramaribo, via Le Hâvre, naar Amsterdam terug.

Suriname heeft tijden van drukker verkeer met het buitenland gekend. Zooals gezegd, onderhield de Westmail vroeger een 2-wekelijkschen dienst. In den tijd van de cultuur van bacoven (pisangs) voor uitvoer, was er een wekelijksche verbinding met New York, door de vruchtenscheperen. Vreemde stoomvaartdiensten namen nu en dan Suriname op in hun vaarplan of incidenteel in reizen. Op het oogenblik doet de Colombian Steamship Company Paramaribo geregeld aan.

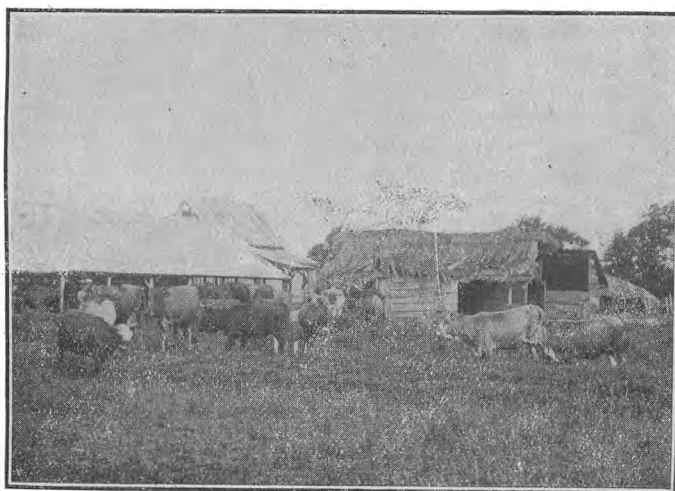
Thans is de scheepvaartbeweging echter gering. Volgens de laatst verschaftte opgaven, over 1925, liepen in dat jaar binnen: 208 stoomschepen en 46 zeilschepen uit het buitenland. Van die 208 waren 13 rechtstreeks van Nederland gekomen, 3 van Nederlandsch-Indië (met Javaansche immigranten), 77 behoorden tot de eigen vaart op Demarara en Cayenne; van de Vereenigde Staten kwamen er 71, doch hierbij moet in aanmerking genomen worden, dat er 13 bij waren van den K. W. I. M., die Paramaribo op de thuisreis aandeden.

De kustvaart tusschen Paramaribo en de zee-districten Nickerie, Coronie en Marowijne wordt onderhouden door

¹⁾ Thans samengesmolten met de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij.

Cultuurtuin te Paramaribo.

Veeboerderij.

stoomschepen van de Koloniale Vaartuigen en particuliere zeilscheepjes, de laatste in het bijzonder bestemd voor de Coronie-vaart (10 scheepjes in 1925).

Reeds eenige malen is melding gemaakt van de „eigen vaart” en de „Koloniale Vaartuigen”. Aangezien Suriname nagenoeg geen landwegen heeft (er zal nu, buiten de 173 K.M. spoorweg, een 60 K.M. berijdbare weg zijn), geschiedt bijna alle vervoer van personen en goederen te water. Voor het onderhouden van publieke diensten op zee en eenige rivieren, en voor de voorziening in de behoeften aan vaartuigen ten behoeve van den Landsdienst, is van Landswege een instituut in het leven geroepen: de Koloniale Vaartuigen. In wekelijksche vaart maken de drie zeeschepen reizen naar Coronie en Nickerie; in 14 daagsche naar Albina; de Nickerie-boot vaart door naar Demarara.

Eene regelmatige verbinding met Cayenne, door de Albina-boot, is wel beproefd doch weer opgegeven.

Van Paramaribo uit doet een rivierboot dagelijkschen dienst op de Suriname stroomafwaarts en op de Commewyne stroomopwaarts tot de samenvloeiing met de Cottica. Verder zijn er openbare diensten van Paramaribo uit stroomopwaarts en naar de Saramacca door het verbindingskanaal (Saramacca-kanaal); voorts op Cottica en Boven Commewyne en in Nickerie.

De dienst der koloniale vaartuigen heeft daarenboven het beheer over tal van kleine booten (stoombarkassen en motorbooten), in gebruik bij Districtscommissarissen en geneeskundigen in de districten, of ter beschikking van ambtelijk personeel, dat binnenlandsche dienstreizen moet maken, zoomede roeibootten voor politie enz. Tot den dienst, welke een onderdeel is van het Departement van Openbare Werken en Verkeer, behoort ook de zorg voor de bebakening en kustverlichting (lichtschip vóór de monding van de Suriname, geleidelicht in de rivier, toren van Galibi aan den Marowijne-mond, lichten van Coronie en Nickerie), alsmede het onderhoudswerk aan het varend materieel, waarvoor werkplaatsen zijn ingericht.

Het vervoermiddel voor de plantageproducten is de logge, breede, ondiepe pont; voor den gewonen man is het de visschersboot, die geroeid, en de korjaal, die gepagaaid (gepareld, zooals het ginds heet) wordt voortbewogen. Soms ziet men nog de tentboot, de vroeger algemeen gebruikte boot voor de plantage-houders: zij heeft een opgebouwd roef met deurtje en vensters; in den voorbak nemen de roeiers plaats en achter de kajuit zit de stuurman. Al deze booten zijn tij-vaarders, dat wil zeggen, zij kunnen alleen varen wanneer het tijwater in dezelfde richting loopt als de boot uitmoet. Het ligt voor de hand hoe tijdroovend dit varen dan ook is; wanneer b.v. een korjaal de Commewijne is afgekomen met eb, kan zij hare reis naar de stad niet voortzetten, vóórdát de vloed is opgekomen, die haar in staat stelt de Suriname stadwaarts op te stevenen.

Op de grillige boven-rivieren zijn de Boschnegers de vrachtaarders. Met groote behendigheid loodsen zij hunne lange, uit boomstammen gehouwen korjalen door de nauwe rotsspleten, waarin het water zijn doorgang neemt, tusschen de klipsteen en over de stroomversnellingen (vallen). Vóóraan de plecht staat de koela-man, gewapend met een langen stok, de koela. Het is zijne taak om door tijdig afstooten te verhinderen, dat de boot tegen rotsen en bodemsteen botst bij het overvaren van de vallen; bliksemsnel — want in de vallen krijgt de korjaal een duizelingwekkende vaart — plant hij de punt van zijn koela tegen een steunpunt in het water en stuwt aldus den steven in veilige richting. Scherp moet hij toezien op elke hindernis, slagvaardig gebruik maken van elk steunpunt voor zijn koela, dat hem dienstig zijn kan; een oogwenk aarzeling kan de ondergang worden van menschen, goederen en korjaal. Rechts dreigt gevaar — fluks spietst hij het water aan zijn rechterzijde — nu links een hindernis en hij zwaait de koela om en stoot af met het andere einde. Achterin staat de stuurman met zijn langen stuur-parel (pagaai) en tusschen die twee zijn de pagaaiers. Val-opwaarts moet de korjaal omhoog gesleept worden door het heftige water. De

mannen springen er uit, vatten de korjaal aan en schuiven haar over de platste steenen.

§ 5. VERKEER TE LAND.

Bij de bespreking van het goud-bedrijf is reeds met een enkel woord melding gemaakt van het omstreeks 1900 door de Maatschappij Suriname gekoesterd voornemen om een spoorverbinding aan te leggen naar het Lawagebied, waar voldoende goud voor een voordeelige exploitatie vermoed werd aanwezig te zijn. Nadat de rechten van die Maatschappij waren afgekocht, werd de spoorwegaanleg van Landswege ter hand genomen. Voor de kosten van aanleg werd eene leening gesloten in een eenigszins vreemden vorm: Suriname leende namelijk van Nederland en werd dus aan Nederland rente en aflossing schuldig. Aangezien Suriname het nooit heeft kunnen stellen zonder jaarlijksche subsidie van Nederland om het nadeelig verschil tusschen uitgaven en inkomsten te dekken, heeft het ook nimmer een cent aan rente en aflossing betaald, zoodat de som, die daardoor elk jaar op de Surinaamsche begrooting werd uitgetrokken, geen andere uitwerking had dan dat het tekort en dus het subsidie evenveel hooger gesteld moest worden. Feitelijk betaalde dus Nederland aan zich zelf rente en aflossing van zijne leening aan Suriname!

Om de Surinaamsche begrooting te verlichten, — ten minste op papier, want een werkelijke verlichting in den zin van verruiming der geldmiddelen was het uiteraard niet, — werd, te beginnen met 1920, de post voor rente en aflossing — toen f338.000 — tijdelijk van de begrooting geschrapt en wel voor 5 jaren (een 5-jarig moratorium dus). Die termijn is nu afgelopen, doch verlenging heeft moeten plaats hebben, want Suriname is ook thans evenmin in staat den last te dragen.

Zooals op een andere plaats al is medegedeeld, was de uitslag van de goud-exploratie in de Lawa ongunstig. De aanleg is dan ook niet tot het Lawagebied voortgezet. In-

tusschen was de bouw van den spoorweg echter reeds begonnen en al ras rees de vraag wat het eindpunt zou moeten zijn. Besloten werd het te leggen bij Dam aan de Sarakreek, voorbij de laatste stroomversnelling in die kreek, waarbij de overweging gold, dat het dan althans mogelijk zou zijn om personen en goederen, bestemd voor de hooger gelegen goud- en balata-ontginningen, zoover te brengen, dat geene belemmerende stroomversnellingen meer op den verderen tocht te overwinnen zouden zijn.

In 1903 begon de aanleg; in 1905 kwam het eerste baanvak in exploitatie; in 1912 kwam de geheele lijn — 173 K.M. — in bedrijf. Zij loopt van Paramaribo Zuidwaarts door het Para-district naar de Saramacca (Kwakoe-gron en den gedeeltelijk weggespoten Maäbo-heuvel), buigt dan Zuid-oostwaarts en ontmoet de Suriname, waar een kabelbaan, — die echter een paar jaar geleden buiten gebruik gesteld is, — de verbinding met den overliggenden oever zou bedienen, zet zich van daar voort in Zuidelijke richting naar het genoemde Dam: een stationnetje, een paar huisjes van beampten, een open loods als verblijfplaats voor bleeders of gouddelvers als toevlucht op hunne reis, wanneer zij moeten wachten op de komst van den trein (éénmaal per week) óf op gunstig water om de Sarakreek op te varen, een paar buffers, en daarachter, dadelijk, het ondoordringbaar oerwoud. Dit is de terminus van den kolonialen spoorweg, ontnuchterend nawee van een toekomstdroom, verworven voor acht millioen gulden bouwkosten.

Wat is er niet gehoopt en verwacht van dien spoorweg! Landbouwvestigingen langs de lijn, dorpen die zich zouden vormen, levendig goudbedrijf, boschontginning! En wat is er van geworden? Lelydorp, de nieuwe vestiging op 17 K.M. van Paramaribo, is niet het gehoopte bloeiende dorp geworden, de grond is er onvruchtbaar; de oude Paradorpjes verderop, — Onverwacht, Republiek, Berlijn, — zijn gebleven wat ze waren: onbeduidend; Kwakoegrone is politiestation, meer niet; de goudplacers tot den Brown's-weg

liggen stil; tot Republiek (41 K.M.), ten uiterste tot Berlijn (52 K.M.), is er nog wat bevolking, maar dan meer dan 100 K.M. eenzaamheid; van de zandige Savannen naar het wilde, onherbergzame bosch doorklieft de trein de eindeloze, ééntonige verlatenheid.

Het vervoer, zoowel van personen als van goederen, is onbeduidend en de inkomsten van het bedrijf kunnen dan ook de uitgaven geenszins dekken.

In 1925 (laatste gedetailleerde opgaaf van het Koloniaal Verslag) bedroegen de gezamenlijke bruto-opbrengsten rond f139.000, de bedrijfskosten, zonder afschrijvingen en zonder rente en aflossing van het bouwkapitaal, rond f300.000. Een deficit dus van f161.000 of f440 per dag. Met afschrijvingen wordt het minstens f260.000 of ruim f700 per dag. En met rente en aflossing: ± 6 ton of meer dan f1600 per dag!

Het is niet te verwonderen dat reeds meermalen overwogen is hoe aan dezen bedenkelijken toestand een eind gemaakt kan worden. Door tariefsverhoogingen, inkrimping van den dienst en, zooals gezegd, buiten werkingstelling van de kabelbaan (de kabel was defect geraakt; het vervoer bij kabelstation over de Suriname geschiedt nu met booten), zijn de bedrijfskosten wel gedrukt maar het bedrijfs-deficit is niet weggewerkt, — wat trouwens niet mogelijk schijnt zoolang de trein blijft rijden. Eene poging om den weg belangrijk in te korten en het overige op te breken, ontmoette zoo sterk verzet in de Staten Generaal, dat zij niet tot uitvoering is gekomen.

Andere landverkeerswegen — het zij hier herinnerd — heeft Suriname bijna niet. Bij de uitgifte van plantages langs de oevers der rivieren is wel het beding gemaakt, dat de plantage-eigenaar moest zorgen voor aanleg en onderhoud van een weg (de zoogenaamde communicatie) langs den oever, doch wat aangelegd werd, was niet meer dan een onverhard pad op de kruin van den vóórdam. Aan den linkeroever van de Suriname is een verharde rijweg van Paramaribo rivierafwaarts tot plantage Leonsberg; aan den

rechteroever loopt een weg van Meerzorg, tegenover de stad, die zich voortzet langs den linkeroever van de Commewijne; laatstbedoeld deel wordt, krachtens eene verordening, onderhouden op kosten van de aanliggende plantages; voorts zijn er nog enkele korte wegen van de stad naar nabij gelegen vestigingen. Het district Coronie heeft al van ouds een rijweg evenwijdig aan de kust, die de beide uiterste punten van het bewoonde gedeelte (een smalle strook in het kustland) verbindt. In aanleg — en bijna voltooid — is een weg van Albina aan de Marowijne naar Moengo aan de Cottica, het terrein van de bauxiet-ontginning.

Zeven jaren geleden is een plan voor den aanleg van eenige voorname wegen ontworpen. Het bleef bij een plan — de geldelijke omstandigheden waren er nog niet naar om aan uitvoering te denken. Wellicht ook doet zich de misvatting gelden, dat Suriname met zijne waterwegen, geen behoefte aan landwegen zou hebben. De vroegere inzichten dienaangaande wijzigen zich anders wel. Op plantages en vestigingsplaatsen waren ook geen begaanbare wegen, maar in de laatste tijden wordt meer en meer gezorgd voor paden, die behoorlijk beloopt kunnen worden en zelfs per fiets bereden.

Van den weg in het oerwoud naar het Brownsgebergte, 28 K.M. lang en in 1890 aangelegd ten behoeve van het vervoer voor de goudontginningen, leeft alleen nog de naam Brown's-weg in de herinnering; het woud heeft den weg zelf teruggenomen.

Het klassieke voertuig voor de landwegen is de ezelkar, een ladderwagen op twee wielen. De auto deed ook al zijn intrede in Suriname, maar er is voor hem geen ruimte dan... de „korte baan."

§ 6. POST-, TELEGRAAF- EN TELEFOONVERKEER.

Over den postdienst is niets bijzonders mede te deelen. De telegrafische gemeenschap met het buitenland, —

binnenlandsche was er heelemaal niet, — werd tot voor kort bediend door een Fransche Maatschappij. Thans heeft Suriname een draadloos station, — overgenomen van de Bauxietmaatschappij, — en eenige draadlooze binnenland-sche seininrichtingen

De lengte van het telefoonnet was in 1925: 1063½ K.M.

§ 7. GELDVERKEER.

Pas- en teekmunt in Suriname is gelijk aan de Nederlandsche gelijkwaardige geldstukken. Het papiergeld (de tijdelijke zilverbons dan uitgezonderd) bestaat uit de bankbiljetten van de circulatiebank, de Surinaamsche Bank, gevestigd te Amsterdam.

Het muntwezen heeft een lange lijdensgeschiedenis, waaruit hier slechts enkele feiten kunnen worden aangestipt. In den eersten tijd had men er koperen penningen, bestempeld met een papegaai, van verschillende waarden, die correspondeerden met gelijke aantallen ponden suiker, tegen één stuiver het pond. In het midden van de 18de eeuw moest alle suiker, of althans het leeuwendeel, naar Nederland gezonden worden voor de aflossing van genoten ruime credieten; toen verdwenen de zoogenaamde suikerprijzen en om aan de behoefte aan ruilmiddelen tegemoet te komen (die inderdaad dringend was, want wat de producten opbrachten bleef in Europa), werd kaartengeld ingevoerd, van waarden tot f10 toe. Van ruilmiddel werden de kaarten een middel tot versterking van de koloniale kas, met het gevolg dat het kaartengeld gevoelig déprécieerde. Na velerlei wedervarendigheden volgden wettelijke regelingen naar Nederlandsch model; de laatste regeling kwam tot stand bij de wet van 1 Juli 1909, gewijzigd 27 Maart 1915. (Ned. Staatsbl. 1909 N° 212 en 1915 N° 166).

Inmiddels was in 1864 aan de Surinaamsche Bank octrooi verleend om in Suriname als circulatie-bank op te treden, welk octrooi, behoudens wijzigingen, telkenmale is verlengd en op den huidigen dag nog hare positie als zoo-

danig handhaaft. Hare bevoegdheden als geld-instituut zijn in dat octrooi beschreven, dat wil zeggen: *beperkt*; hare verplichtingen zijn er in vastgelegd. Daar een en ander parallel loopt aan de gebruikelijke octrooi-bedingen van circulatiebanken, zal er hier niet verder op ingegaan worden.

Aan haar jaarlijksch verslag pleegt de Bank uitvoerige mededeelingen toe te voegen aangaande den algemeenen toestand in Suriname en opent dus voor belangstellenden de gelegenheid om de lotgevallen van het land te volgen.

In 1926 had zij gemiddeld bijna f1.600.000 aan bankbiljetten in circulatie, voor 42.28 % gedekt door munt en specie (verplichte dekking 40 %). De bank bezorgt tal van bankierswerkzaamheden e.d.; zij opent rekeningen-courant, verleent hypotheeken, beleent goederen en effecten, verhandelt wissels, enz. Ook is zij opkoopster van ruw goud. Voor de uitgifte van de Lands-zilverbons is de bank als kassierster opgetreden.

Over 1926 keerde zij aan aandeelhouders een dividend uit van 8 ½ % van haar kapitaal van 1 millioen, Suriname deelt in de winsten (⅓ van de overwinst); het aandeel over 1926 bedroeg ruim f33.500.

De Surinaamsche Bank neemt met de Ned. Handelmaatschappij, de Rotterdamsche Bankvereniging en den Kon. West-Indischen Maildienst deel in de West-Indische Cultuurbank, een in 1918 opgerichte credietbank voor den grooten landbouw.

Het hoofdkantoor der Surinaamsche bank in Suriname is te Paramaribo gevestigd; zij heeft een bijkantoor te Nieuw Nickerie.

HOOFDSTUK VII

IMMIGRATIE EN KOLONISATIE

§ 1. ALGEMEEN.

Toen de slavernij werd afgeschaft, geschiedde wat te raden was: de bevrijden ontvloeden de plantages, waar zij als slaven gewerkt hadden. Wel is waar bleef op hen nog gedurende tien jaren de verplichting tot arbeiden, doch onder mildere bedingen, rusten, maar zij behoefden die verplichting niet te vervullen op de plantage, waar zij op het tijdstip der vrijverklaring werkten en van die gelegenheid om elders te gaan arbeiden maakten zij gretig gebruik. Met 1 Juli 1873 hield ook die verplichting op en eerst recht begon toen de ontvolking van alle plantages: er leefde in de geesten te veel bittere historie van den donkeren tijd van ouders en voorouders, er waren te veel persoonlijke ervaringen van de harde tucht van bastiaan en blankofficier om niet de gulden vrijheid uit te vieren en den gegeeselden rug toe te keeren aan het verfoeid bedrijf, dat bevlekt was met zoo zwarte ellende. En er was Foto, de stad Paramaribo, nu eens voor hèn het Dorado!

De gevolgen waren te voorzien en er is gepoogd eraan tegemoet te komen. Reeds van 1853 af, dus tien jaren vóór de afschaffing van de slavernij, was de aanvoer van andere, vrije arbeiders begonnen, Chineezzen en Madeireezzen, en door het uitloven van premiën en andere tegemoetkomingen werd getracht de vrije immigratie aan te moedigen. Belangrijke gevolgen hebben die maatregelen niet gehad. Van 1853 tot 1873, het jaar der volledige emancipatie en

ontvolking van de plantages, zijn ongeveer 4700 immigranten aangevoerd, waaronder, behalve Chineez en Madeireezen, ook Eilanders, voornamelijk van Barbados. Doch het aantal vrijgelaten slaven was meer dan 7 maal zoo groot (± 35000).

Het was dus slechts een bitter beetje voor de behoefte. Ook het slaven-overschot, — er moge ter kenschetsing van den slaventijd op gewezen worden, — was een bitter beetje (Zie Hoofdstuk I § 3).

Aan het voorstel tot opheffing van de slavernij verbond de toenmalige Regeering de aanvraag van een crediet van 3 millioen om in een tijdperk van 10 jaren 25.000 arbeiders van elders te kunnen aanwerven. Een amendement van het kamerlid Mr. Van Bosse, die zich verzette tegen rechtstreeksche Overheidsbemoeienis met de arbeidsvoorziening en deze wilde overlaten aan het particulier initiatief, deed de credietaanvraag stranden. Een geduchte knak is daardoor aan het landbouwbedrijf in Suriname toegebracht; veel ging voor goed verloren, dat anders waarschijnlijk in stand zou zijn gehouden.

§ 2. BRITSCH-INDIERS EN JAVANEN.

De in getalsterkte te geringe immigratie van Chineezen en Madeireezen voldeed niet. Voor zoover de immigranten na afloop van hunne verbintenissen het land niet verlieten, wierpen zij zich grootendeels op den kleinhandel. Noodgedwongen heeft de Nederlandsche Regeering ten slotte toch de voorziening in arbeidskrachten tot de taak der Overheid moeten brengen en het opmerkenswaardige daarbij is, dat dezelfde man, die als kamerlid het aanvankelijk plan had verrijdeld, in de 70er jaren als Minister van Koloniën medewerker werd aan de regelingen op dit stuk.

De grondslag was het tractaat met Engeland van 8 September 1870 (Ned. Staatsblad 1872 n° 16), waarbij de Nederlandsche Regeering de bevoegdheid verkreeg werklieden voor Suriname aan te werven in Britsche koloniën

en met hen eene overeenkomst te sluiten voor het verrichten van arbeid op Surinaamsche plantages gedurende vijf jaren, met bevoegdheid dien termijn bij onderling goedvinden met nogmaals vijf jaren te verlengen. In het tractaat werden uitvoerig de wederzijdsche rechten en verplichtingen omschreven; daarbij aansluitende uitvoeringsvoorschriften werden gegeven bij Koninklijk Besluit van 22 Maart 1872 (Gouvernementsblad van Suriname 1872 n° 8), het zoogenaamde Immigratiebesluit, dat onlangs vervangen is door het Koninklijk Besluit van 12 Maart 1926 (G.R. n° 43).

Het tractaat van 1870 is door de Britsche Regeering in 1918 opgezegd, als uitvloeisel van haar besluit tot afschaffing van den contract-arbeid (*indentured labour*) in alle Britsche gebieden, een besluit dat genomen werd niet omdat de behandeling van de Britsch-Indische koelies in de Engelsche koloniën of in Suriname er aanleiding toe gaf, maar als gevolg van het politiek verzet dat, in Engeland ontstaan en in Britsch Indië in de nationalistische beweging overgenomen, zich tegen de koeliewerving keerde. De beslissing trof vooral de Engelsche koloniën in West-Indië zelf; voor deze werd er alle mogelijkheid om arbeiders te verkrijgen door afgesloten. Dat de belanghebbenden protesteerden ligt voor de hand, maar merkwaardiger is dat de immigranten zelf, met name degenen die zich als kolonisten gevestigd hadden, zich tegen den maatregel kantten en pogingen deden, evenwel zonder gevolg, om de emigratie voortgang te doen hebben.

Suriname had er minder belang bij, van ondernemersstandpunt althans; de Britsch-Indische kolonisten daar te lande zelven konden echter evenmin instemmen met het besluit, dat den weg derwaarts voor hunne landgenooten afsloot. Aan de behoeften van het landbouwbedrijf kon ten onzent geheel worden voldaan door de inmiddels in gang gebrachte werving van arbeiders op Java.

Hoewel reeds in 1873 was aanbevolen Javaansche arbeiders naar Suriname te doen komen, — het denkbeeld, door Van den Bosch in 1818 geopperd om er de Indische ge-

straffen (kettinggangers) heen te zenden, kwam niet tot uitvoering, — duurde het tot 1891 vóór de eerstelingen gezonden werden; de Indische Regeering had aanvankelijk bezwaar uit vrees voor een tekort aan werkkrachten op Java zelf. Het feitelijk begin van de geregelde aanwerving moet gesteld worden op 1894.

In 1873-1917 (het laatste jaar van aankomst) zijn ongeveer 33.700 Britsch-Indische immigranten in Suriname aangekomen; de Javanen-immigratie beliep tot eind 1925 ongeveer 25.000 personen.

Voor de aanwerving van arbeiders op Java treedt namens het Bestuur van Suriname op: het Algemeen Deli Emigratiekantoor (Adek) dat, met inachtneming van de in Indië geldende wettelijke voorschriften, alles verricht wat noodig is voor het sluiten van de verbintenis en de inschepping. Het vervoer der emigranten had vroeger plaats van Batavia naar Amsterdam met overschepping aldaar naar Suriname, wat allerlei bezwaren medebracht; thans geschiedt het via Kaap de Goede Hoop met schepen van de Stoomvaartmaatschappijen Nederland en Rotterdamsche Lloyd of, wat een enkele maal voorkwam, met een gecharterd koelieschip, in groepen die variëeren tusschen ± 500 en ± 1100 personen, onder leiding van een geneesheer.

§ 3. DE WERKOVEREENKOMSTEN.

Na aankomst in Suriname, — rechtstreeks te Paramaribo of, als het schepen van grooten diepgang zijn, op de reede, — worden de immigranten gehuisvest in het daarvoor bestemd dépôt; aldaar worden hun door den Agent-Generaal, hoofd van het Immigratiedepartement, de ondernemingen aangewezen, waar de werkovereenkomsten moeten worden volbracht. Die overeenkomsten worden namelijk niet aangegaan met de werkgevers zelven, doch met het Land, dat wil zeggen met dengene, die het Land vertegenwoordigt. De Overheid is dus partij, werkgeefster in dien zin, dat zij tegenover den immigrant aansprakelijk is voor

de nakoming van de hem in de verbintenis gewaarborgde rechten. Bij de aanwijzing, hiervoren bedoeld, gaat de immigrant over in directen dienst van den hem toegewezen ondernemer, — den „huurder" in den zin der Immigratic-wetgeving, — die zich verbindt zoolang hij huurder is aan zijne verplichtingen ten aanzien van dien immigrant te voldoen. In hoogste instantie blijven echter die verplichtingen rusten op de Overheid zelve als partij. Toen tijdens de cacaocrisis plantages te niet gingen en de daarop werkzame immigranten moesten worden afgedankt, was de Overheid op grond van de werkovereenkomsten verplicht hun in den openbaren dienst arbeid te verschaffen.

De verdeeling van de aangekomen arbeiders over de plantages geschiedt naar den maatstaf van de aanvragen, op grond waarvan de aanvoer heeft plaats gehad. Elk jaar deelen de ondernemers aan den Agent-Generaal mede hoeveel immigranten-arbeiders zij in het volgend jaar zullen noodig hebben. Het totaal der aanvragen wordt naar Java overgebracht, want er worden niet méér arbeiders aangevoeren dan gevraagd zijn door de planters.

Bij de toebedeeling aan de plantage mag de man niet van zijn gezin gescheiden worden en als immigranten doen blijken van voorkeur voor een bepaalde onderneming, wordt daarmede zooveel mogelijk rekening gehouden.

Ondernemingen, die geen voldoende waarborgen aanbieden voor een behoorlijke verzorging van de immigranten in overeenstemming met de bedingen van de werkovereenkomst en de wettelijke voorschriften, komen niet voor toewijzing in aanmerking.

Hij, die een overeenkomst sluit, ontvangt op Java een premie en wordt kosteloos naar Suriname overgevoerd. In het dépôt wordt hij zonder kosten gehuisvest en gevoed en, zoo noodig, geneeskundig verpleegd, eventueel ook in het hospitaal.

De duu van de werkovereenkomst mag niet langer zijn dan 5 jaren; zij is, met goedvinden van partijen, vatbaar voor verlenging, telkens met één jaar, tot een gezamenlij

ken duur van ten hoogste 10 jaren, gerekend van den dag van aankomst in Suriname.

Op de plantage heeft de immigrant recht op voegzame huisvesting, goed drink-, bad- en huishoudwater, geneeskundige behandeling en verpleging (waartoe op de plantages een ziekenhuis moet zijn), voor zichzelf en zijn gezin, een en ander op kosten van den huurder en op den voet als door de Overheid wordt voorgeschreven.

Hiertegenover staat de verplichting van den immigrant om, zoolang hij er fysiek toe in staat is, arbeid op de onderneming te verrichten en wel per etmaal ten hoogste 8 uren veldarbeid, 10 uren ander werk (fabriekswerk b.v.). Op Zondagen, Christelijke en Mohammedaansche feestdagen wordt niet gewerkt. Van een vrouwelijke immigrant mag geen arbeid gevorderd worden gedurende ongeveer twee weken vóór en zes weken ná eene bevalling. Kinderen van immigranten zijn niet tot arbeid verplicht.

Het werk wordt verricht als werk op tijd of als taakwerk. Het loon is, van Overheidswege, dierwijze geregeld, dat een middelmatig, gezond arbeider ten minste verdienen kan: de man 80 cents per dag, de vrouw 60 cents. De huurder is verplicht zijnen arbeiders voldoende werk aan te bieden om dat loon te kunnen bereiken; blijft hij in gebreke dat te doen, dan heeft de arbeider niettemin recht op dat minimum. Het loon wordt wekelijks uitbetaald.

De huurder moet er voor zorgen, dat de arbeider op de onderneming rijst kan koopen van goede hoedanigheid tegen den laagst mogelijken prijs en ten hoogste f0,24 per K.G., tot eene wekelijksche hoeveelheid van 4 K.G. per volwassen persoon, oock voor de gezinsleden, en 2 K.G. per kind. Bovendien behoort hij andere, aangewezen voedingsmiddelen, levensbenoodigdheden en gereedschappen verkrijgbaar te stellen, alles overeenkomstig voorschriften van den Gouverneur. En ten slotte moet hij voor iederen immigrant kosteloos, ter beplanting ten eigen bate, ongeveer 1000 M² grond beschikbaar stellen, geschikt voor bebouwing met rijst of tuingewassen en op loozing gebracht en gehouden.

Het genot der rechten en de nakoming van de verplichtingen zijn gesteld onder voortdurend toezicht van den reeds genoemden Agent-Generaal voor de Immigratie, — een der weinige Surinaamsche hoofdambtenaren, wier benoeming aan de Kroon is voorbehouden, — van de Districts-Commissarissen en den Geneeskundigen Inspecteur.

In geval van geschil over taakwerk wordt eene commissie van deskundigen geraadpleegd, wier meerderheidsconclusie beslissend is.

Werkgever en werknemer zijn strafrechtelijk verantwoordelijk voor de richtige voldoening aan de op hen rustende verplichtingen. Ook hier dus de uit Oost-Indië bekende en veel besproken „poenale sanctie". Anders dan in den Oost, maakt echter in Suriname de strafrechtelijke verzekering van de nakoming van dienstverhoudingen deel uit van de *algemeene* strafwetgeving en is er dus niet een uitzonderlijke rechtsfiguur, alléén voor contract-arbeiders en hunne werkgevers (zie de Politie-Strafverordening, tekst in G.B. 1915 No 77, art. 24 en 29/32).

Na afloop van den termijn der werkovereenkomst, — die, tot een maximum van één derde, verlengd wordt met den tijd van afwezigheid van een vrijheidsstraf óf wegens desertie, — heeft de immigrant recht op kosteloozen terugvoer naar Java met zijn gezin. Dit recht blijft bestaan als hij na de eerste verbintenis één of meer hercontracten sluit. Vrijwillig kan hij afstand van dat recht doen, wanneer hij zich in Suriname wil vestigen; hij ontvangt in dat geval een premie van f100.¹⁾

§ 4. KOLONISATIE.

Tot vestiging wordt de immigrant in de gelegenheid gesteld door de vrijgevege bepalingen op het stuk van de uitgifte van gronden aan kolonisten (zie laatstelijk de zgn. Grondjes-verordening in Gouvernementsblad 1916 No 24); hij kan op eene vestigingsplaats, (de beteekenis van dat woord is verklaard bij de bespreking van den kleinen land

¹⁾ Als echtgenooten beiden verbonden zijn, wordt het dus f200.

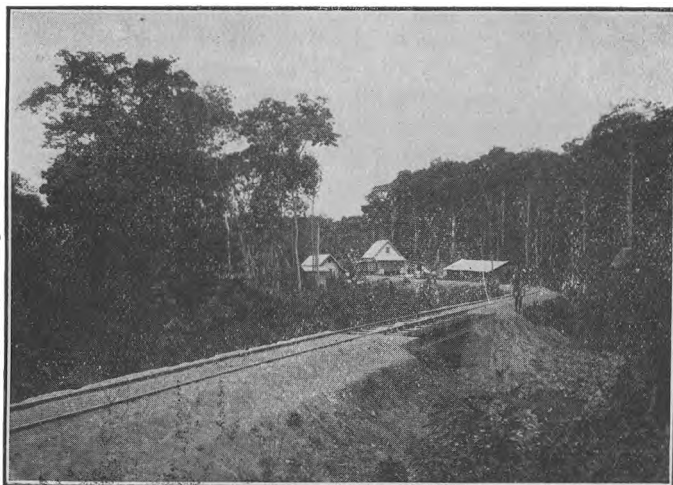
bouw) een perceel van ten minste 1 ½ hectare in gebruik krijgen, met vrijstelling van betaling van grondlasten gedurende zes jaar, en daarna in huur tegen een huurprijs van f6—f10 per hectare. Buiten de vestigingsplaatsen kan hij, met gelijke vrijstelling, gebruiksrecht verkrijgen op een stuk grond van 100 M. frontbreedte, welk recht vatbaar is voor kosteloze omzetting in eigendom; op zoo'n eigendomsperceel betaalt hij f0,50 per kwart hectare. Het verschil in betaling, (er moge aan herinnerd worden), berust op het feit, dat de kolonist buiten de vestigingsplaats zelf moet zorgen voor aanleg en onderhoud van de bedijking en bedelving, terwijl de vestigingsplaats wordt ingericht en onderhouden op kosten van de openbare kas en daar alleen de secundaire werkjes ten koste van den opgezetene komen.

Door gebruik te maken van zijne aanspraken op een landbouwperceel verliest de immigrant zijn recht op vrije terugreis naar Java nog niet; het gaat alleen te loor als hij er uitdrukkelijk afstand van doet.

Deze verbinding van kolonisatie aan de immigratie van arbeiders van de plantages is een groot succes geweest. Eenige jaren geleden kon worden vastgesteld, dat meer dan 80% van de Javaansche immigranten zich blijvend in Suriname vestigde. Doch niet alleen uit een numeriek gezichtspunt is dit een zaak van bijzondere beteekenis. Naast het feit, dat het systeem eigenlijk het eenige aannemelijke en uitvoerbare is om, zij het tengevolge van de tegenwoordige omstandigheden nog te langzaam, tegemoet te komen aan de schaarschte van bevolking, waaronder Suriname lijdt, vertoont zich het verschijnsel, dat het bij machte is uit groepen van paupers en zwervers in korten tijd een boerenstand te voorschijn te brengen, waarvan de leden zich zelfstandig, door eerbaar beroep, een behoorlijk levensonderhoud verwerven. Het spreekt van zelf, dat de immigranten, de contract-arbeiders, in het land hunner herkomst niet behooren tot de wèl-bedeelden, niet tot de gezetenen, niet tot hen die aan den levensdisch een, zij het maar bescheiden, vaste plaats innemen. Het zijn menschen die van de

Vaartreus in een cacaoplantage.

De spoorweg, waar deze dwars door het bosch gaat.

hand in den tand leven, niets bezitten, niets zijn: menschen, die het om een of andere — misschien wel duistere — reden te benauwd wordt in hun eigen land. Anderen emigreeren niet als contract-arbeider! De raad, die wel eens gehoord wordt, om vooral gezeten desa-lieden, gevestigde gezinnen, te bewegen met een werkcontract naar Suriname te verhuizen, is er een die, al wil men hem nog zoo graag brengen tot de dure soort der goede raadgevingen, in feite allergeedkoopst is! Die dóen het niet!

Maar die anderen dan, die paupers en zwervers! Voor tien jaren is hun bestaan verzekerd, arbeid, huisvesting, voeding, lichamelijke verzorging; dàn het eigen bestaan op een grondje, eenvoudig, misschien kort, misschien lang, misschien altijd héel eenvoudig, maar een bestaan van hechtere stevigheid dan wellicht ooit te voren. En velen van hen toch werkelijk in welstand, naar den maatstaf van hun volksaard en behoeften. Stemt het niet tot dankbaarheid en tot erkenning, van de verdienste van het immigratie-kolonisatiestelsel van Suriname? Natuurlijk, — er is bij de bespreking van den kleinen landbouw al op gewezen, — heeft het bedrijf der kolonisten-kleine-landbouwers behoefte aan ontwikkeling, aan expansie; er ligt zelfs een gevaar in de uitbreiding der kolonisatie, wanneer niet door ontwikkeling van het grootbedrijf en medewerking aan de productie voor den uitvoer, de stand der kleine landbouwers bevrijd wordt uit den benepen kring van een spoedig over-vulde plaatselijke markt; er zijn aanmerkingen te maken, o ja, natuurlijk — maar de degelijkheid van de leidende gedachte is toch door practische ervaring veelszins bewezen.

Ook de ondernemers zelven — althans enkelen — hebben de laatste jaren medegewerkt aan de bevordering van de kolonisatie, door aan immigranten, wier werkovereenkomsten afgeloopen zijn, op hunne ondernemingen perceelen tot vestiging en bebouwing ten eigen bate aan te bieden en hun tegemoet te komen in de kosten van de oprichting van eene woning.

De kolonist verbindt zich dan om, in vrijen arbeid, eenige dagen per week tegen loon op de plantage te werken. Het doel van dezen maatregel is om de goede arbeiders blijvend aan de plantage te verbinden. Hoewel ook bij het hooger besproken kolonisatiestelsel de gedachte voorzat, dat de kolonisten der vestigingsplaatsen zouden voortgaan zich voor arbeid op de plantages beschikbaar te stellen, is dat in de practijk zeer tegengevallen; door vestiging op de plantage zelve komt de bedoeling beter tot haar recht.

§ 5. HET IMMIGRATIEFONDS.

Nadat in 1874 besloten was ten behoeve van de bekostiging van de immigratie eene leening van f900.000 (in 3 series van f300.000) uit te schrijven, welke leening in 1895 en 1906 gevolgd werd door twee nieuwe leeningen, elk groot f1.500.000, werd in 1878 een bijzonder instituut voor de financieering van de immigratie in het leven geroepen: het Immigratiefonds. Bijna was het mislukt; bij de stemming over het wetsontwerp tot regeling van de geldelijke gevolgen, door Minister van Bosse ingediend, toegelicht en nog schriftelijk verdedigd, staakten in de Eerste Kamer de stemmen; bij volgende stemming behaalde het een meerderheid van twee.

Het Immigratiefonds is ingesteld als een afzonderlijke rechtspersoon met eigen geldmiddelen, afgescheiden van de koloniale middelen; het staat onder oppertoezicht van den Gouverneur en wordt beheerd door den Administrateur van Financiën, die het fonds in en buiten rechten vertegenwoordigt.

In de desbetreffende verordening (zie G.B. 1880 No 3 en latere wijzigingen) zijn de verschillende uitgaven, die ten laste van het Fonds komen, omschreven. Hier ter plaatse moge volstaan worden met de vermelding van enkele, te weten: alle kosten van aan- en terugvoer der arbeiders en de premiën voor het afzien van het recht op vrije terugreis.

De baten van het Fonds zijn eveneens in de verordening

aangewezen; daarvan worden hier genoemd: de opbrengst der immigratie-leeningen en het aandeel der werkgevers in de kosten van aanvoer. Er is namelijk in beginsel aangenomen, dat een deel van de uitgaven, die gemaakt moeten worden om arbeiders van buiten te verkrijgen, (*niet* die om hen *terug* te voeren) gebracht worden ten laste van de werkgevers, naar reden van het aantal immigranten, dat hun uit elke aangekomen groep wordt toegewezen. In de Immigratiefonds-verordening werd dit bedrag gesteld op *drie vijfden* van het jaarlijks door den Gouverneur bepaalde totaal der aanvoerkosten. Vóór den oorlog werd dit totaal in den regel vastgesteld op f260 per immigrant, waarvan de werkgever dus f156 had te voldoen, hetzij in eens, hetzij in 5 jaartermijnen, in het laatste geval met zekerheidsstelling, gewoonlijk eerste hypotheek op de onderneming.

Toen in de oorlogsjaren de aanvoerkosten belangrijk stegen, — zij bereikten zelfs een bedrag van f520 per persoon, — drongen belanghebbenden aan op verlaging van hun aandeel. Zij hadden tegen het stelsel een bijzondere grief, namelijk deze: dat, wanneer immigranten, wier eerste verband was geëindigd, een her-contract voor een tweeden termijn van 5 jaren sloten, aan de werkgevers nogmaals $\frac{3}{5}$ van de aanvoerkosten in rekening gebracht werd en zij dus in totaal méér betaalden dan die kosten bedroegen (namelijk $\frac{6}{5}$). Maar bovendien won meer en meer de — juiste — gedachte veld, dat de gemeenschap, dus Suriname zelf in algemeenen zin, minstens evenveel, zoo niet méér belang had bij den aanvoer van werkkrachten — waaruit immers de kolonisten voortkwamen — als de werkgevers, zoodat het onbillijk geacht moest worden hun groot aandeel in de aanvoerkosten te handhaven.

Na al hetgeen over de immigratie-kolonisatie reeds is medegedeeld, behoeft het nauwelijks betoog waarom deze gedachte een „juiste” gedachte genoemd werd. Het is natuurlijk waar, dat de aanvoer van arbeiders in eerste instantie ten goede komt aan het bedrijf, dat behoefte aan hen heeft, maar het is niet juist deze naaste bestemming

te beschouwen als de hoofdzaak. Veeleer ligt het zwaartepunt, als men de zaak beziet uit een oogpunt van algemeen landsbelang, in den tijd na de voleindiging van de werkovereenkomst, als de immigrant, na de leerschool van den arbeid op de plantage te hebben doorloopen, zich als kolonist vestigt.

Aan de bezwaren en wenschen der werkgevers is in 1920 (G.B. No 102) in zoover tegemoet gekomen, dat voor een tijdvak van 10 jaren de organieke kostenverdeling buiten werking en daarvoor in de plaats gesteld is de betaling aan het Fonds van 15 cent per immigrant voor elken dag, waarop hij arbeid verricht heeft, hetgeen ongeveer overeenkomt met eene bijdrage van de helft der aanvoerkosten. Daar evenbedoelde kosten in de allerlaatste jaren niet onbelangrijk gedaald zijn, is sedert ook tegen het bedrag van 15 cent bezwaar gemaakt. De toestand, waarin een deel van het groot landbouwbedrijf zich in 1923 en 1924 bevond, was van dien aard, dat het Bestuur gemachtigd werd om aan noodlijdende koffie- en cacaoplantages over die jaren vrijstelling van betaling te geven. Er is, op grond van het eminente landsbelang, dat door de immigratie wordt gediend, veel voor te zeggen, de aanvoerkosten zelfs niet voor een deel te verhalen op de werkgevers. Bij de behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1927 in de Tweede Kamer heeft de Minister van Koloniën zich in beginsel bereid verklaard mede te werken aan de ontheffing van deze betaling en van de hieronder besproken lasten.

Behalve zijn aandeel in de kosten van aanvoer, betaalt de werkgever aan het Fonds een hoofdgeld voor alle aan zijn dienst verbonden immigranten, en wel f5 per jaar voor een man, f2,50 voor eene vrouw (G. B. 1880 N° 4).

En ten slotte is hij gehouden om, — niet ten bate van het Fonds, doch van de koloniale kas, — te voldoen de „geneeskundige belasting”, waartegenover de ambtelijke districtsgeneesheeren belast zijn met de geneeskundige behandeling van de immigranten, zonder dat daarvoor andere kosten in rekening gebracht worden.

In dit verband moge opgemerkt worden, dat de gezondheidstoestand op de plantages zich niet ongunstig onderscheidt van dien der bevolking van Suriname in het algemeen. De sterfte onder de immigranten-arbeiders steekt er bepaald gunstig bij af; zij was in 1925, per duizend: 8.8 en onder de geheele bevolking 14.8. Het geboortecijfer was echter in dit jaar 32.8 per 1000 voor de bevolking, 21 per 1000 voor de immigranten. De verhouding van het aantal mannen tot het aantal vrouwen laat voortdurend te wenschen over en telkenmale wordt er bij den vertegenwoordiger op Java op aangedrongen, dat meer vrouwen worden aangenomen. In 1925 was de verhouding 1000: 678. Aan het eind des jaars waren op de plantages in Suriname aanwezig: 10076 Javaansche immigranten onder werkcontract, 4439 zonder contract.

Daar zoo menigmaal beweerd wordt, dat het gebrek aan arbeidskrachten de oorzaak is van de weinige geneigdheid om in Suriname nieuwe ondernemingen te vestigen, schijnt het niet overbodig toe uitdrukkelijk te vermelden, dat het nog nimmer is voorgekomen, dat niet aan alle aanvragen om immigranten is kunnen worden voldaan. Zelfs in den tijd, dat tengevolge van de oorlogsomstandigheden, het wereldverkeer zulke groote moeilijkheden ondervond, is het toch altijd mogelijk geweest arbeiders van Java te doen komen, zooveel als aangevraagd werden. Het is natuurlijk volkomen juist, dat de benoodigde arbeidskrachten niet in Suriname zelf te verkrijgen zijn. Ook, dat de aanvoer bijzondere kosten veroorzaakt, die anders ontgaan zouden worden. Er is dus in zoover een arbeidsvraagstuk, doch een dat herleid kan worden tot een financieel vraagstuk, waaraan tegemoetkoming in uitzicht is. Maar men mag het werkkrachten-tekort niet op zich zelf aanvoeren als een beslist beletsel tegen uitbreiding van het bedrijf, want er is inderdaad geen reden om te twijfelen of aan aanzienlijker behoeften wel zou kunnen worden voldaan. Hoe grooter bedrijf, des te spoediger zal door het immigratie-kolonisatie-systeem de normale toestand bereikt worden, dat het land zelf voorziet in de benoodigde arbeiders.

HOOFDSTUK VIII

ONDERWIJS

§ 1. HET ONDERWIJS IN VROEGER TIJD

Reeds spoedig na de vestiging van het Nederlandsch gezag in Suriname werd aan de kinderen van de kolonisten gelegenheid gegeven om onderwijs te ontvangen. In het octrooi voor de Societeit van Suriname van 1682 werd bevoegdheid verleend om heffingen in te stellen voor de bekostiging van „schoolmeesters”; te voren al, in 1677, hadden de Israëlitische immigranten op de Joden-savanne eene school gesticht. De eerste Hollandsche onderwijzer was waarschijnlijk Walterus van Aernhem, die in 1685 genoemd wordt als voorzanger, voorlezer en koster van de kerk te Paramaribo, met vergunning aldaar „publique schoole” te houden. Ook de Fransche gemeente kreeg eenige jaren later een schoolmeester, koster en voorlezer. Anderen volgden, en zelfs werden examens afgenomen, maar door onbevoegden. De schoolmeesters werden niet hoog aangeslagen, de eerstgenoemde ontving voor zijne gezamenlijke werkzaamheden *f*300 per jaar, de Fransche meester *f*100! Dan werd de dansmeester, in 1731 beroepen „ten ijnde de jonge jeugt in manierlijkheid worde geëxerceert” hooger gewaardeerd met zijn *f*600!

Tot 1760 was het onderwijs uitsluitend toegankelijk voor blanke kinderen; in dat jaar werd een school geopend voor vrije kleurlingen, mulatten en negers, onder beding dat de onderwijzer der mulattenschool geen blanke kinderen mocht

opnemen, evenmin als het aan den onderwijzer der Neder-Duitsche school geoorloofd was mulatten-kinderen te onderwijzen. Slavenkinderen waren geheel uitgesloten.

Het eerste Regeeringsreglement, dat van 1815, dat toezicht op het onderwijs instelde, onderwierp de toelating van onderwijzers aan eene bijzondere vergunning, welke eerst verleend werd na nauwkeurig onderzoek naar hun gedrag, goede zeden, beginselen en bekwaamheden. Als uitvloeisel hiervan werden in 1817 de „Algemeene Schoolwetten voer de Schoolhouders en Onderwijzers der jeugd" uitgevaardigd, die, zooals de schrijver over de geschiedenis van het onderwijs in de Encyclopaedie van West-Indië het karakteriseert, meer hadden van „eene paedagogische handleiding dan van een onderwijswet". Inderdaad — een paedagogische handleiding, maar nog van de strenge hand. Alle wreede en onverstandige lichamelijke kastijdingen, zooals het slaan met plakken en bullepezen, stokken of „andere strafinstrumenten", het sluiten in blokken e. d. werden wel is waar verboden, doch matig gebruik van de roede voor kleine kinderen of van lichte wisjes voor stoutte, onwillige jongens werd toegelaten. De hoffelijke wetgever beval ten zeerste aan om de teedere sexe vooral voorzichtig te kastijden. Tamarinde-zweep en eindjes touw bleven nog langen tijd tot de uitrusting van de school behoren.

Eene regeling van 1834 bracht eene belangrijke verbetering in de organisatie van het onderwijs. De bevoegdheidseischen werden nu duidelijk omschreven en vastgelegd. Van die regeling dagteekent de thans nog geldende verdeeling van de onderwijzers in 4 rangen; voor elken rang werden de bijzondere eischen vastgesteld.

Zooals gezegd konden de kinderen van slaven geen onderwijs ontvangen. De Zending der Evangelische Broedergemeente (Herrnhutters) begon, onder groote moeilijkheden, aan volwassen slaven eenig zeer elementair onderwijs, vaak met groote tusschenpoozen, te verschaffen. De eerste pogingen daartoe vallen in 1825. In en na 1844 opende de

Broedergemeente eenige scholen in de stad en op enkele plantages voor *slavenkinderen*. Van dat jaar af liet de Overheid dat onderwijs officiëel toe, doch zij verbood, tot 1856, het geven van schrijflessen, want de kunst van schrijven werd een te gevaarlijk wapen geacht in de handen van slaven, die er wel eens gebruik van zouden kunnen maken om over de slavernij denkbeelden te verspreiden, welke zij niet verdragen kon.

Ook de Roomsche Katholieke missie had zich inmiddels het onderwijsbelang van de *slavenkinderen* aangetrokken.

Eerst in 1863 echter, na de vrijverklaring van de slaven, kon het onderwijs hunner kinderen zich ontwikkelen.

Zooals reeds elders is medegedeeld, trad de volledige emancipatie met Juli 1873 in. Drie jaren later zag de Onderwijsverordening van 8 December 1876 (G.B. 1877 N° 10) het licht, als eene „voorloopige voorziening”. Voorloopig, — maar tot den huidigen dag, behoudens wijzigingen, gehandhaafd. Die verordening was geboden bij art. 160 van het Regeeringsreglement van 1865, dat overigens, onder meer, ten aanzien van het onderwijs voorschreef, dat de Overheid, zooveel de middelen het gedoogen, de verkrijging van de allereerste kundigheden onder het bereik zou brengen van allen, ook de onvermogenen, en dat zij dit zou doen door ondersteuning van bijzondere of oprichting van openbare scholen. (Art. 159).

Eenige punten van die onderwijsregeling trekken bijzonder de aandacht, daar zij zoo duidelijk de bedoeling aanwijzen om het onderwijs te leiden in Nederlandsche richting. Er werd leerplicht ingevoerd voor alle kinderen van 7-12 jaar; de leervakken werden vrijwel gelijk gesteld aan die van de lagere school in Nederland en — dit is een voornaam element — als voertaal van het onderwijs werd het Nederlandsch voorgeschreven. Om de beteekenis van dit laatste, en tegelijk van de moeilijkheden die het meebracht en nog medebrengt, goed te doorgronden, herinnere men zich wat in Hoofdstuk I is vermeld over de samenstelling van Suriname's bevolking. Destijds — 1876 — had men er

reeds: de van huis-uit Hollandsche kinderen, de kinderen van gemengden bloede, die óf vertrouwd waren met het Hollandsch óf meer met het Negerengelsch; de kinderen van Portugeesche en die van Chineesche immigranten; de groote, zelfs grootste, groep van negerkinderen, zonen en dochters van vroeger vrijgelaten of juist bevrijde slaven, die nooit iets anders dan Negerengelsch hadden gekend. En daarbij kwamen later de kinderen van Britsch-Indische immigranten, Oerdoe- en Hindi-sprekenden, en die van Javaansche immigranten.

Die allen, zóó verscheiden, zijn saamgebracht onder de leer-verplichting, saamgevoegd onder één leering, Hollandsch van karakter en in het Hollandsch verschaft. Het was dus wél een koene daad, wél een gedurfde sprong. En toch is het gewaagd en volgehouden, en het heeft, tezamen met den arbeid van zending en missie, het opmerkelijk Hollandsch stempel op de Surinaamsche maatschappij gedrukt, dat Nederlandsch Guyana maakt tot het meest Nederlandsche van onze overzeesche gewesten.

Onder de Creolenbevolking is de Hollandsche taal algemeen verbreid. Niet dat het Neder-engelsch uit die groep geheel verdreven is, doch het Hollandsch wordt in opvolgende geslachten meer en meer algemeen bezit, in de stad spoediger dan buiten, want in de districten, waar nauwere aanraking bestaat met en tusschen Oostersche immigranten en kolonisten van andere talen, is het als omgangstaal moeilijk te missen. Dat Neger-engelsch is een eigengemaakte taal, ontstaan uit de behoefte aan een omgangsspraak in den tijd, toen uit verschillende deelen van Afrika slaven werden aangevoerd, die noch elkander, noch hunne meesters konden verstaan. Afrikaansche woorden, Portugeesche, Engelsche, Nederlandsche, werden er voor gebruikt, vervormd door toevoegingen en letterveranderingen, naar den aard van den spraakaanleg en de gehoorsbehoeften. Eigenlijk vormden zich in den aanvang twee talen: in het Neger-Portugeesch, het djoe-tongo of de joden-taal, deed het Portugeesch als taal der joodsche kolonisten, meesters der slaven, zich

meer gelden; het Neger-Engelsch, ningre tongo of de neger-taal, nam vooral Engelsche en Hollandsche woorden op. Het laatste werd, met opname van elementen uit het eerste, algemeen; het Neger-Portugeesch is terug te vinden bij de Boschnegers, wier voorouders het medenamen op hunne vlucht naar de bosschen in den tijd dat het meer verbreid was.

De naam Neger-Engelsch is juist gebleven; de taal bevat nog steeds overwegend veel Engelsche woorden; het monosyllabisch Engelsch leent zich ook wel bijzonder voor zoo'n primitief taaltje als de Afrikaners formeerden. In uitdrukkingen als „wi go" en „wi wanni" is de herkomst van „we go" en „we want" dadelijk te onderkennen, terwijl bijvoorbeeld in „mi sekat" de afleiding van het Hollandsche woord „schat" niet twijfelachtig is.

Het Surinaamsch Hollandsch is beschaafd; natuurlijk in beschaafde kringen, doch ook onder het gewone volk valt het op, dat hun Nederlandsch zuiver en beschaafd van klank is, vrij van het platte, dat het hier in Holland zoo duchtig ontsiert. Toch heeft het enkele Surinamismen; de meest opvallende is wel de verwaarloozing van het woordje „er" in uitdrukkingen als „hij ziet uit als een zieke" of „hij houdt een auto op na". Doch het zijn er maar enkele. Wat ook de aandacht trekt, is het weelderig gebruik van deftige woorden, stadhuiswoorden, in het bijzonder door oudere eenvoudigen en in geschriften. Behalve aan een besliste neiging voor deftigheid is dit waarschijnlijk toe te schrijven aan den invloed van de Christelijke leering en prediking in den tijd, toen daarvoor algemeen het Neger-Engelsch werd gebezigd doch voor vele hoogere begrippen, die daarin niet waren uit te drukken, het statige Hollandsche woord onvertaald gegeven werd. Eenige benamingen en uitdrukkingen als: vette-wariër (winkelier), in cas van (in geval), voeteeren (te voet gaan), bottelarij (bijkeuken) worden in Holland denkkelijk niet meer gehoord; „kerel" wordt niet begrepen in den goedmoedigen zin, waarin wij het wel bezigen; „vagebond" is een beslist grof scheldwoord. Zoo zijn er eenige eigenaardighe-

den, die echter niets afdoen aan de zuivere overeenstemming tusschen het Nederlandsch ginds en dat in Nederland zelf.

Het groote verschil tusschen het taal-eigen van vele kinderen, die op school komen, en het Nederlandsch waarin zij onderwijs moeten ontvangen, veroorzaakt uiteraard vooral in den aanvangstijd bezwarende moeilijkheden, in het bijzonder ten aanzien van de kinderen der Aziaten, die dan nog geen woord Hollandsch verstaan, waardoor de onderwijzer wel verplicht is zich van het Neger-engelsch te bedienen, als zij daarvan althans in hun dagelijksch leven genoeg hebben opgestoken. Op sommige scholen in centra van Britsch-Indiërs en Javanen is aan de moeilijkheid tegemoet gekomen door de aanstelling van Britsch-Indische of Javaansche hulpkrachten om de kinderen op gang te helpen en ook om hun les te geven in hunne landstaal. Zelfs hebben tusschen 1890 en 1907 speciale Britsch-Indische scholen bestaan. In 1919 benoemde het Surinaamsch Onderwijzers-Genootschap eene commissie uit zijn midden om te onderzoeken of de aanstelling van Hindostansche en Javaansche onderwijzers aan het doel beantwoord had. In hare conclusiën ontried zij om op dien weg voort te gaan, daar de ervaring haars inziens een negatieve uitspraak gedaan had; zij bleef er de voorkeur aan geven, dat het onderwijs zijn gewonen, algemeenen loop zou behouden en geene onderscheiding der kinderen naar de rasverscheidenheid zou plaats hebben.

De school is in Suriname behalve zuiver leer-instituut ook een hulpmiddel bij de associatie van de bevolkingsgroepen.

Bij de bespreking van de wetgeving is er reeds op gewezen, dat daaraan de associatie-gedachte ten grondslag ligt: allen onder één zelfde wet. Ook in het schoolwezen vindt men dat stelsel terug: één school voor alle rassen en onderwijzerspersoneel van alle rassen, waarbij als eenige voorwaarde geldt de voldoening aan de, ten aanzien van de bevoegdheid en benoembaarheid gestelde algemeene wettelijke eischen.

Hollander, Creool, Chinees, Britsch-Indiër, Javaan — zij kunnen allen naar denzelfden maatstaf onderwijs-bevoegdheid verkrijgen en aangesteld worden. Het is schrijver dezes niet bekend of reeds een Javaan onderwijzer aan een der scholen is; van de anderen weet hij het wel.

De evenbedoelde commissie drong zeer aan op eene ferme toepassing van den leerplicht. Er zijn, vooral in de districten, omstandigheden, die belemmerend daarop werken. De vaak zoo uiterst verspreide ligging van de woonsteden der ouders maakt het op zich zelf al moeilijk om steeds een voor de kinderen bruikbare en uit financieel oogpunt aannemelijke gelegenheid voor het ontvangen van onderwijs aan te bieden; het gebrek aan wegen is eene voor de hand liggende verzwarende van de moeilijkheden en een belemmering van trouw schoolbezoek. Wel zijn er de waterwegen, doch men kan zich voorstellen, dat het niet zoo eenvoudig voor de kinderen is om in hunne korjaaltjes de rivier over te steken, op of af te varen, om de school te bereiken of naar huis te gaan, waarbij dan nog rekening moet worden gehouden met het watergetij. Daarbij komt, dat de landbouwende ouders geneigd zijn in oogst- en planttijden de kinderen thuis te houden om te helpen en, wat de Britsch-Indiërs aangaat, ligt nog een bezwaar in den volks-eigenaardigen tegenzin tegen het schoolbezoek van meisjes. Gelukkig neemt dat verzet meer en meer af.

Deze en andere, ook elders bekende redenen, werken er toe mede, dat óf de leerplicht niet effectief toegepast kan worden óf het schoolverzuim van ingeschreven kinderen vrij groot is. In 1925 was de gemiddelde opkomst per 100 ingeschreven leerlingen: in Paramaribo 85 jongens en 85 meisjes, in de districten: 72 jongens en 76 meisjes.

§ 3. TEGENWOORDIGE TOESTAND.

Het aantal scholen voor lager onderwijs was eind 1925: 94, namelijk 31 in Paramaribo, 63 in de districten, bevolkt met 14883 kinderen, waarvan 8627 in en 6256 buiten de stad. Aan al die scholen waren verbonden 374 geëxami-

neerde leerkrachten en 53 niet-gediplomeerden.

Het gewoon lager onderwijs wordt kosteloos gegeven. Voor Ulo en Mulo wordt betaald.

Zooals reeds medegedeeld, worden de onderwijzers (en onderwijzeressen) onderscheiden in 4 rangen. De 3de rang staat gelijk met den onderwijzersrang in Nederland, de 1ste met den hoofdonderwijzersrang. De opleiding heeft plaats aan eene 4-jarige normaalschaal te Paramaribo, voor zover betreft die voor den 4^{en} en 3^{en} rang. Bovendien zijn er openbare leergangen voor de studie voor het diploma 2^{den} en 1sten rang, en twee bijzondere cursussen voor onderwijzers-opleiding.

Ultimo 1925 telden de bewaarscholen 1993 kinderen. Het bewaarschoolonderwijs is nog niet wettelijk geregeld. Twee leergangen, één openbare en één Roomsche Katholieke, voorzien in de leerkrachten.

Van de 94 scholen voor lager onderwijs waren in 1925: 35 openbare (lands)scholen, 26 scholen der Evangelische Broedergemeente, 28 Roomsche katholieke scholen. Van de 5 overige behoorden 3 aan de African Methodist Episcopal Church, 1 aan de Vereeniging Vrije Evangelisatie, 1 aan een particulier.

Onder de Landsscholen is één Muloschool (de Prins Hendrikschool), één Ulo (de Van Sypesteijnschool); onder de Roomsche Katholieke zijn 2 Muloscholen (St. Paulus en St. Louise school, de laatste voor meisjes) en 2 Ulo (St. Willebrordusschool en St. Margarethaschool); de Evangelische Broedergemeente heeft 1 Ulo school (de Selecta). Een der scholen van de A. M. E. Church is Uloschool. Alle overige scholen zijn inrichtingen voor gewoon lager onderwijs.

§ 4. HET BIJZONDER ONDERWIJS

Zooals uit het voorafgaande blijkt, is in Suriname het bijzonder onderwijs het voornaamste: 59 van de 94 scholen zijn bijzondere scholen. Twee derden van het aantal schoolgaande kinderen geniet bijzonder onderwijs. Zoo is het altijd geweest: in het begin van de toepassing van den leer-

plicht werden de kinderen, die niet op de Herrnhutter- of R. K. scholen gingen, van Overheidswege op particuliere scholen geplaatst. Eerst geleidelijk ontstonden de openbare scholen. Dit verklaart waarom in art. 159 van het Regeeringsreglement van 1865 de openbare school in de tweede plaats genoemd is.

Krachtens deze wetsbepaling hebben de bijzondere scholen steeds subsidie uit de Landskas genoten. Eene verordening van 1904 (G.B. N° 15), — sedert vervangen door het Koninklijk besluit van 4 Dec. 1925 (G. B. N° 93), — legde de grondslagen voor de aanspraak op subsidie wettelijk vast; vóór dien werd de ondersteuning telken jare bij de begrooting geregeld. In navolging van het gebruik op de openbare scholen, waar, zooals gezegd, — althans op die voor gewoon lager onderwijs — het onderwijs kosteloos was, werd ook voor de steun-genietende bijzondere scholen het heffen van schoolgeld verboden.

De ondersteuning droeg het karakter van eene tegemoetkoming. In 1920 werd, naar het inmiddels in Nederland aanvaard beginsel van gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs, het aangehaald artikel van het Regeeringsreglement aldus gewijzigd, dat het tweede lid thans luidt:

„Zij doet dit door bekostiging op den voet van gelijkheid van het bijzonder en het openbaar onderwijs.”

Aan dat nieuwe beginsel is echter slechts volledige uitvoering gegeven met betrekking tot de regeling der inkomsten van het personeel bij het bijzonder onderwijs. Op grond van den ongunstigen stand der geldmiddelen van Nederland, — waarop voor de doorvoering van de gelijkstelling een beroep moest worden gedaan — besliste de Nederlandse Regeering, dat slechts geleidelijk die gelijkstelling tot uitvoering zou worden gebracht. En tot geheele gelijkstelling is het sedert dien nog niet gekomen; de oude, onvoldoende subsidie-regeling is derhalve tot dusver grotendeels gehandhaafd. Het verbod om schoolgeld te heffen is echter opgeheven, doch een deel daarvan moet in de

Landskas worden gestort.¹⁾

Onder bovenstaande opsomming zijn niet begrepen de zoogenaamde Boschlandscholen, dat zijn: de scholen voor Boschnegers en Indianen, voor zoover zij niet voldoen aan de eischen voor scholen van gewoon lager onderwijs. Eind 1925 had de Evangelische Broedergemeente 10, de Rooms-Katholieke missie ook 10 van die scholen. Als voertaal wordt daar het Neger-Engelsch gebruikt.

Zooals is medegedeeld, hebben geldelijke overwegingen de doorvoering van de gelijkstelling van het bijzonder met het openbaar onderwijs tegengehouden. Bezuinigingsmotieven zijn in den laatsten tijd tevens oorzaak geweest, dat aan de organisatie van het onderwijs zelf is getornd door inkrimping van het aantal onderwijskrachten, onder andere door vergroting van de klassen der scholen. De vrees schijnt gerechtvaardigd, dat deze maatregel een nadeeligen invloed op de uitkomsten van het onderwijs zal hebben. Het zal toch geen nader bewijs behoeven, dat eene vergelijking met Nederland niet opgaat voor Suriname, waar de onderwijzer, gelijk gezegd, kinderen voor zich krijgt van verschillende rassen en verschillende talen. Veel meer dan in Nederland is daar een zeer nauwe persoonlijke aanraking van den onderwijzer met elk kind op zich zelf noodzakelijk, en die wordt zeker niet bevorderd — ja, eer belet — bij vergroting van de klassen.

Meermalen is ten aanzien van het Surinaamsch onderwijs, — trouwens niet alleen in Suriname en niet alleen ten opzichte van het daàr verschaft onderwijs, — de klacht gehoord, dat het te veel theoretisch gericht was op intellectueele ontwikkeling en te weinig op de practijk van het leven. Er is getracht eenigszins school en leven tot elkander te brengen door een, niet geslaagde, proef met schooltuintjes. In eene ontwerpverordening, in 1921 aan de Koloniale Staten aangeboden, is in den zelfden gedachten-gang „handenarbeid” opgenomen als verplicht vak voor

¹⁾ De intrekking van die verplichting is door den Minister toegezegd.

de gewone lagere school. Dit denkbeeld werd echter door de Staten verworpen. Hierop volgde, naar aanleiding van lezingen van den heer S. Beck, het hoofd der Zendingsfirma C. Kersten & Co, over „Surinaamsche Problemen” het uitschrijven van eene prijsvraag door den Gouverneur, luidende:

„Hoe moet de volksopvoeding in Suriname worden ingericht, om het jonger geslacht zoodanig te vormen, dat het grooter deel daarvan zijn levensberoep in den landbouw vindt en voor een kleiner deel de weg voor andere beroepen wordt geopend en geëffend?

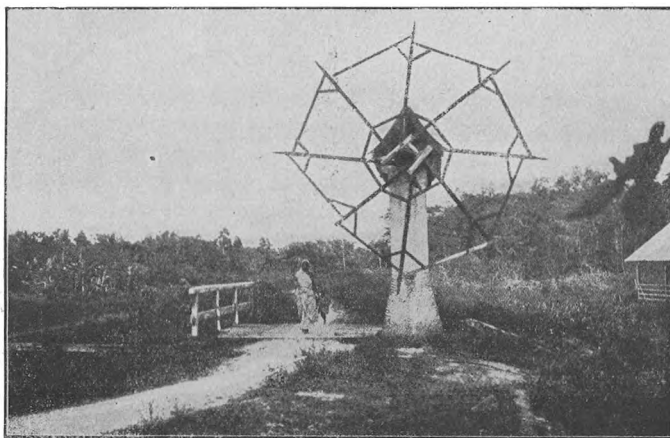
„Welke wijzigingen vordert zulk eene opvoeding in het bestaand onderwijs voor de lagere school zoowel in Paramaribo als in de districten?”

Twee antwoorden, van Surinaamsche onderwijzers (één van Britsch Indische, één van Chineesche afkomst), werden bekroond. De antwoorden zijn in handen gesteld van de Commissie voor het Onderwijs, het College dat het hoofd van den dienst, den Inspecteur van het Onderwijs, adviseerend bijstaat. Haar oordeel is nog niet bekend.

§ 5. ONDERWIJSINSTELLINGEN VAN SPECIALEN AARD

Als onderwijs-inrichtingen van bijzonderen aard mogen nog vermeld worden:

1^e de *Geneeskundige School*. Gesticht in 1882, gesloten in 1891, heropend in 1899, heeft deze school het mogelijk gemaakt op eenvoudige wijze te voorzien in de behoefte aan geneesheeren voor den burgerlijken geneeskundigen dienst (Districtsgeneesheeren, zooals de ambtelijke titel luidt) en apothekers. De studie voor geneesheer duurt 6 jaar; zij staat op zoodanig peil, dat de afgestudeerden hier te lande worden toegelaten tot de artsenstudie, zonder de voorbereidende examens af te leggen. Verscheidenen hunner hebben in den loop der tijden van deze gelegenheid om aan een onzer Universiteiten te gaan „artsen” ge-

Plantage-sluis.

Goudwinning met long-tom.

bruik gemaakt. Het onderwijs wordt gegeven door de Officiëren van Gezondheid van het Militair Hospitaal en andere te Paramaribo gevestigde artsen. Eind '25 had de school 43 leerlingen.

2° de *Machinisten-cursus*, een openbare vakschool, verbonden aan den dienst van de Koloniale Vaartuigen; 3 jaren theorie, 1 jaar varen. Het diploma is gelijkwaardig aan diploma A in Nederland.

3° de *Ambachtsschool*, een particuliere instelling.

4° de *Hoedenvlechtscholen*, één van het Comité voor de Vlechnijverheid, een van het R. K. Maria Patronaat. In Suriname bestaat niet, zooals in Curacao, eene hoedenvlechterij als huisvlijt. Op de genoemde scholen wordt niet alleen het vlechten geleerd, doch er zijn tevens ateliers aan verbonden, waar hoeden voor den handel worden vervaardigd. De uitvoer van de Surinaamsche Panamahoeden is nog gering; in 1924 niet meer dan 180 voor eene waarde van f1800; in 1925 867, ter waarde van f8670.

5° de *Leergang voor Surnuméraires*, verbonden aan de vroeger reeds besproken *Handelsschool* der Vereeniging voor Handelsonderwijs.

6° de *Naai- en Modevakschool* der R. K. Zusters te Paramaribo.

Als instellingen in verband met het onderwijs zijn te vermelden: de Koloniale Boekerij, het Schoolmuseum, de Vereeniging tot bevordering van het onderwijs, de studievereeniging Minerva, het Surinaamsch Onderwijzersgenootschap, de vereeniging Broederschap (van het Herrnhutter-onderwijs) en de Katholieke Onderwijzerskring.

Ten slotte een enkel woord over de Pers. Suriname heeft geen dagelijks-verschijnend blad. De couranten, drie in aantal: de Suriname, de Surinamer en de West, verschijnen om de ander driemaal per week; zij zijn in het Hollandsch gesteld. Verder is er een Hollandsch en een Engelsch weekblad en daarnaast zijn er nog eenige bladen van de kerkelijke gemeenten (de Herrnhutter, de Katholieke Waarschuer en het Protestantblad) en een paar vak-organen, o.a. van de Onderwijzersvereenigingen.

HOOFDSTUK IX.

LICHAMELIJKE ZORG.

§ 1. VOLKSGEZONDHEID.

De voor de hand liggende vraag : is Suriname een gezond land? kan niet aanstonds met ja of neen beantwoord worden, want het hangt af van de bedoeling, waarmede die vraag gesteld wordt. Is het om te weten of het voor den Nederlander, — in het algemeene voor den mensch uit gematigde luchtstreken, — een gezond tropenland is, of wil men antwoord hebben op de vraag of de bevolking zelve gezond is?

In het eerste geval mag gerust „ja” gezegd worden. De door den Europeaan zoo gevreesde tropenziekten, cholera, pest, leverziekte, zijn er onbekend; pokken komen er niet voor; de beri-beri evenmin of bij hooge uitzondering; de Amoeben-dysenterie is er eveneens hoogst zeldzaam; de malaria is in de bewoonde kuststreken van goedaardig karakter; alleen in de oerwouden der binnenlanden, waar in den regel niet de werkkring der blanken ligt, schuilt het gevaar voor de pernicieuse moeras- en zwartwaterkoorts.

In vele opzichten dus wel een gunstig verschil met ons Oost-Indië. En toch hoort men zoo dikwijls, dat Suriname ongezond is, want — aldus de kwade faam — het is het land van de „gele koorts”. Er heeft inderdaad wel eens gele koorts geheerscht, doch de voorstelling, die men zich van die ziekte als een heerschende geesel maakt, is geheel bezijden de waarheid. Het is geen endemisch voorkomende

ziekte; als zij, met groote tusschenpoozen, optrad, was dat het gevolg van een ingevoerde besmetting. De historie vermeldt gele koorts-epidemieën in 1836, 1851 tot (onderbroken) 1857 en in 1866. Uit den jongsten tijd: in 1902 en 1908/9. Nóch de veelvuldigheid, nóch de omvang, nóch de mortaliteit van deze bezoeken rechtvaardigen den slechten roep van de West als een gele-koorts-gebied. In het laatste tijdperk — 1908/9 — werden 135 personen aangetast en stierven slechts 14. Toch is het verklaarbaar, dat de gele koorts bijzonder de aandacht in Europa getrokken heeft, en dat zich daar, zij het ten onrechte, een vrees heeft vastgezet, en wel uit het feit, dat vreemdelingen er het gevoeligst voor zijn en het meest blootstaan aan een doodelijk verloop. In die tijden dus, dat er gele koorts heerschte, waren het vooral de van Nederland en elders gekomen blanken, die als slachtoffers vielen en derhalve ook hunne betrekkingen buiten Suriname, die de verliezen leden en onder den indruk van het gevaar voor gele koorts kwamen. Die indruk schijnt nog niet te zijn glad gestreken.

Vraagt men of het voor de bevolking zelve een gezond land is, dan moet men het antwoord zoeken in de mate van heerschende eigenlijke volksziekten. Twee kwalen treden hier op den voorgrond: de mijnwormziekte en de filaria (filariosis).

De mijnwormziekte of anchylostomiasis, in alle tropen bekend, is onder de inheemsche bevolking en ook vooral onder de Britsch-Indische en Javaansche immigranten zeer verbreid.¹⁾ Dank zij de Rockefeller Foundation is in 1916 op groote schaal de strijd tegen deze ziekte aangepakt, zowel door klinische behandeling van de lijders (met thymol) als door de invoering van hygiënische verbeteringen, in het bijzonder met betrekking tot de latrines en den afvoer van

¹⁾ Volgens het Koloniaal Verslag over 1924 was 70-80% der bevolking aangetast. Dat over 1925 vermeldt ontstellende cijfers, vooral voor de Oosterlingen. In de stad bleken alle onderzochte Britsch-Indiërs besmet; 90.6% van de aangekomen Javanen bracht de ziekte mede.

faecaliën, die het grootste gevaar voor de besmetting opleveren. De Overheid heeft door wettelijke maatregelen, — de Anchylostoomverordening van 1917 — en door het openen van een polikliniek aan het Militair Hospitaal en het verspreiden van vlugschriften, het werk der Rockefeller Foundation gesteund en na de staking van die werkzaamheden in 1923 haren arbeid voortgezet, waartoe o.a. eene inspectiebrigade werd ingesteld.

De filaria, onder de bevolking „boeboe" genaamd, is eveneens een worm-ziekte. Zij veroorzaakt o.m. de buitengewone zwelling der beenen (olifantsbeenen, elephantiasis). Ook de filaria is zeer verspreid: Professor Flu bevond indertijd, dat 50-60 % er aan lijdende was.

Beide ziekten zijn van ernstigen aard, aangezien zij, hoewel niet direct doodelijk, lichaam en gestel ondermijnen en het arbeids- en weerstandsvermogen ten zeerste verminderen. Daàrom vooral kan het gevaar van deze volksziekten voor Suriname, dat met zijne schrale bevolking zoo zeer behoefte heeft aan werkbare en werkzame menschen, niet ernstig genoeg worden aangeslagen en de noodzakelijkheid van bestrijding niet krachtig genoeg worden erkend.

Dat die bestrijding zeer moeilijk is, zal geen geheim zijn voor iemand, die de kaart van het land, de levensomstandigheden, de woningtoestanden en den vermogenstoestand, zoowel van de gemeenschap als van de individuen afzonderlijk, kent. Moet daarbij ook de volksaard worden vermeld? Ja, er zijn wel in den volksaard elementen, die niet bevorderlijk zijn aan een doelmatige bestrijding; er zijn volksgewoonten, volkszedes, volksopvattingen; er is volksgeloof — en uitteraard van verschillend karakter in eene zoo gemengde bevolking — waarop noodige, goed bedoelde maatregelen kunnen afstuiten, doch wij weten dat zelfs in uiterst ontwikkelde gemeenschappen even goed de doorvoering van hygiënischen zorgen en voorzorgen aan allerlei bezwaren en tegenwerking onderhevig is. Het is dus niet iets specifiek Surinaamsch, al moge het in Suriname meer moeite en meer bezwaren geven.

Het komt bij de bestrijding zoo bijzonder aan op *persoonlijke* medewerking en bescherming ; bij filaria, malaria, gele koorts, zijn het de muskieten, waartegen de strijd moet worden gevoerd (resp. culex, anopheles, stegomya). Zij zijn de gevaarlijke verspreiders van de ziektekiemen. Het is dus eene zaak van eminent belang, dat de ontwikkeling van de progenituur van muskietenparen met alle mogelijke middelen wordt tegengegaan, hetgeen medebrengt dat de broedplaatsen — poelen, plassen, waterbakken, in het algemeen stilstaande wateren — worden weggeruimd, of dat belet wordt dat ze ontstaan. Een voornaam ding is dus de zorg voor goede afwatering en voor een doelmatige drinkwatervoorziening. Bij de anchylostoom gaat het om de faecaliënverwijdering en, al weder, om een goede manier van drinkwaterschaffing. Het drinkwater is thans het regenwater, dat op de daken valt, door de goten wordt afgeleid en verzameld in tonnen, tanks, of in gemetselde reservoirs, als het héél mooi is en betaald kan worden! Die vergaarplaatsen zijn in den regel open of gebrekkig afgesloten en geven vrijen toegang voor het broedsel der vijanden. En als er nu nog maar zorgvuldig voor gewaakt werd, dat zij hermetisch werden afgesloten en geen water werd gedronken, dat niet gekookt is, ja, dat zou al een heele verbetering zijn... maar schijnt een toch niet bereikbaar ideaal. Bij dit alles komt dan nog de eisch van de persoonlijke beveiliging — want absolute verdelging van de muskieten is natuurlijk uitgesloten — de zorg voor reinheid van lichaam, huis en erf, en het persoonlijk besef van de ware oorzaak en het ware verweer, wat alleen gaandeweg, door gestage voorlichting en opvoeding, kan worden bijgebracht. Terwijl tenslotte in de algemeen arme gemeenschap de geldelijke bezwaren zich doen gelden. Hoewel zelfs de hoofdplaats Paramaribo nog geen volledige rioleering, noch een centrale drinkwatervoorziening bezit — wèl zijn er openbare waterputten „boen vo dringi” (goed om te drinken) — is daar in de laatste tijden reeds veel verbeterd op het openbaar terrein.

Eene volksziekte, die tot voor 15 jaren groote zorg baar-

de, is de framboesia of yaws, een ontsteking en woekering van de huidpapillen, waaruit trosvormige uitwassen ontstaan. De patiënten werden afgezonderd en behandeld in het Yawslidiersgesticht te Groningen aan de Saramacca, totdat in 1910 ontdekt werd, dat met toepassing van Salversaen en Neo-salversaen de lijders in korten tijd te genezen waren. Het gesticht kon al heel spoedig worden gesloten.

Onder de volksziekten moet ook genoemd worden trachoom (een ooglijden). Van Overheidswege wordt vooral op de scholen daartegen gestreden. De ziekte neemt af.

Bijzondere vermelding verdient nog de lepra of melaatschheid, die klaarblijkelijk met de negerslaven uit Afrika is ingevoerd, want onder de oorspronkelijke bevolking, de Indianen, kwam (en komt) lepra niet voor. Lepra is eene besmettelijke (*niet* een overerfelijke) ziekte, die veroorzaakt wordt door een in 1873 ontdekte bacil. De infectie met lepra komt tot stand door contact met een lijder; hoè de bacil diens lichaam verlaat en hoè zij het lichaam van een niet-besmette binnendringt, is echter nog niet met beslistheid kunnen worden vastgesteld.

Volgens het in Suriname heerschend volksgeloof zou lepra ontstaan door het gebruiken van zekere voedings- of genotmiddelen door personen, voor wie die spijsen en dranken „treef” zijn. Treef, in het Negerengelsch trefoe, is ontleend aan het Hebreeuwsche woord tereefa, dat is: verboden spijs, en het gevolg, dat aan het gebruiken van zoo'n verboden spijs wordt toegeschreven, doet denken aan de welbekende vatbaarheid voor huidaandoeningen van sommige mensen, die b.v. geen aardbeien kunnen verdragen (idiosyncrasie). De Surinaamsche beteekenis gaat echter veel verder; daar wordt ieder, die zijn treef overtreedt, geacht zich bloot te stellen aan melaatschheid. Op de wonderlijkste wijze wordt, naar dat volksgeloof, iemands treef geopenbaard: b.v. een vroedvrouw droomt, dat een pas geboren kind de koe als treef heeft; dan zal het kind nooit iets van de koe, n.l. noch vleesch, noch melk of boter mogen gebruiken, of het wordt lepreus.

Hoewel lepra niet gebonden is aan koude of warme luchtstreken (in Noorwegen heerscht b.v. ook melaatschheid), is toch wel bevonden, dat warme landen met zeer vochtigen dampkring een hoog percentage lepreuzen hebben. Hoe groot het aantal lijders in Suriname is, kan niet met zekerheid gezegd worden. In 1812 was het aantal lijders in het leprozenasyl Voorzorg ruim 500; eene officiële enquête van 1906 bracht 300 à 400 lijders aan het licht; Prof. Flu vermeldt, naar de gegevens van Rogers, een onderzoeker, $25 \frac{0}{100}$; in een jaarverslag van de Protestantsche Vereeniging ter verpleging van lepralijders in Suriname over 1922 wordt van 1200 melaatschen gesproken. Zooveel is wel zeker, dat het werkelijk aantal belangrijk hooger is dan het getal van ± 320 lijders, die in de gestichten verpleegd worden: zeer hoog, zegt het Kol. Verslag over 1924.

Op grond van de in Suriname geldende lepra-verordening van 1830 mogen melaatschen zich niet in het openbaar vertonen. Indien personen, die vermoed worden lepreus te zijn, betrappt worden op overtreding van dit verbod, worden zij met den sterken arm afgezonderd en door eene Commissie van geneeskundigen onderzocht. In geval van besmetverklaaring volgt de verplichte afzondering in een der gestichten, namelijk: het Gouvernementsgesticht Groot Chatillon, de Rooms-katholieke instelling St. Gerardus Majella of de stichting van vorengenoemde Vereeniging, Bethesda. De patient is vrij zelf de keuze te doen. De afzondering geschiedt voor het leven, tenzij te eeniger tijd genezing mocht worden vastgesteld. Einde 1925 telde de Gouvernementsinrichting 154 verpleegden, het R. Katholieke gesticht 110, het Protestantsche 57. In tegenstelling met de andere gestichten wordt in Groot Chatillon het onderling huwelijk tusschen patiënten toegestaan; de uit zulke huwelijken geboren kinderen worden ten laatste in hun 2de levensjaar uit de stichting verwijderd om hen te behoeden voor besmetting. Zij worden *niet* lepreus geboren.

Ondanks de ontdekking van de veroorzakende bacil is het niet gelukt met behulp daarvan een geneesmiddel te be-

reiden. In andere richting zijn pogingen tot genezing aan-
gevat en voortgezet, waarvan hier genoemd moge worden
de toepassing van preparaten van chaumoolgra, een plant-
aardige olie. Inderdaad zijn daarmee, zij het nog schaars,
goede uitkomsten bereikt.

Tot tegengang van de verbreiding schijnt afzondering van
de lijdens het eenig doeltreffend middel. Reeds in de oud-
heid werden melaatschen verwijderd uit de gemeenschap,
(uitgestooten) en dat daarbij, naast andere motieven, ook
reeds het gevaar van besmetting medesprak, blijkt uit de
strengere wetten, in Leviticus 13 en 14 opgeteekend, waarin
ook plaats gegeven is aan wat wij nu ontsmetting zouden
noemen. Het volksgeloof in treef, waarvan hiervoren sprake
was, werkt de afzondering in Suriname tegen. Hoewel
de zieken het in de gestichten, waarin zij liefderijk verzorgd
worden, veel beter hebben dan in de meestal zeer gebreke-
lijke woningen, waar zij verborgen hun ellendig bestaan
moeten slijten, komt vrijwillige aanmelding voor de ge-
stichtsverpleging zelden voor, deels uit vrijheidsdrang, maar
zeer zeker ook uit het feit, dat zij zelven noch hunne om-
geving de besmettelijkheid erkennen en alles wijten aan de
overtreding van den treef. In den laatsten tijd komt het
intusschen wel voor, dat zieken zich in de eigen woning
geneesmiddelen laten toedienen door bevoegde geneeskun-
digen. Echter blijven zij dan een gevaar voor anderen, want
van een werkelijke isolatie in de woning is natuurlijk geen
sprake. Naar algemeen gevoelen breidt de ziekte zich uit.
Dat zou in de beschreven omstandigheden niet te verwon-
deren zijn; evenwel: die omstandigheden zijn altijd zoo
gewoone en er is dus ruimte voor de vraag of de vermoede
uitbreiding in werkelijkheid wel iets anders is dan dat de
ziektegevallen meer dan vroeger bekend worden.

Melaatschheid is de vreeselijkste ziekte, die zich denken
laat. Het is een langzaam maar hevig ontbindingsproces, dat
aan den levenden mensch wordt voltrokken, dikwijls aan-
vangend in de jonge jaren — kinderen zijn zeer vatbaar —

en durend tot hoogen ouderdom.¹⁾

Wordt de gestelde vraag (n.l. of Suriname gezond is) getoetst aan de mortaliteit in Suriname en eene vergelijking gemaakt met Oost-Indië, dan steekt het sterftecijfer van 18 per 1000 te Paramaribo en 20.25 per 1000 voor het geheele gebied, gunstig af bij de 20 à 25 per 1000 normaal voor Java, in sommige streken stijgend tot 50 à 60 en in enkele deelen op kustplaatsen tot 90, 100, zelfs 120 (Prof. Flu: Sanitaire verhoudingen in Suriname; W. I. Gids, Maart 1923). Volgens de laatste opgaven was het sterftecijfer in 1925 nog geen 15 per 1000.

Ook de kindersterfte is niet ongunstig; gunstiger dan bij den nabuur Demerara, evenals het algemeen geboorte-overschot (n.l. 18 per 1000). Hetgeen intusschen niet de gevolgtrekking zou rechtvaardigen, dat verbetering niet noodig is.

§ 2. DE GENEESKUNDIGE DIENST.

Art. 161 van het Surinaamsch Regeeringsreglement bepaalt, dat het toezicht van Overheidswege over den toestand der openbare gezondheid en al wat betreft de uitoefening van de genees-, heel-, verlos- en artsenijsmengkunst bij koloniale verordening wordt geregeld.

De Overheid heeft hieraan uitvoering gegeven door verschillende voorschriften van algemeene strekking en door organisatie van een dienst voor de behartiging van de hygiënische belangen en voor de individuele verzorging van zieken.

Aan het hoofd van den openbaren gezondheidsdienst staat een Geneeskundig Inspecteur.²⁾

1) Zie: Prof. P. C. Flu: Het een en ander over de besmetting met lepra (Stemmen uit Bethesda, XXIX) en T. May: De lepra, haar voorkomen enz. (W. I. Gids, April en Mei 1927).

2) Blijkens de stukken i.z. de ontwerp-begroting voor 1928 is deze dienst met ingang van 1 Juli 1927 samengevoegd met den militairen geneeskundigen dienst.

Voor zooveel den hygiënischen dienst aangaat, vallen binnen het bereik van zijne ambtsplichten:

a. het toezicht op de naleving van de wettelijke voorschriften op den openbaren gezondheidsdienst, de hygiënische propaganda, de verbetering van den gezondheids-toestand, de anchylostoombestrijding. Behalve door de later te bespreken geneesheeren van den eigenlijken medischen dienst, die ook in den hygiënischen dienst hun aandeel hebben, wordt hij bijgestaan door toezichthoudend controleerend en uitvoerend personeel, vereenigd in een brigade van slechts 4 personen in vasten dienst, waaraan los personeel wordt toegevoegd.

b. de keuringsdienst en het toezicht op de levensmiddelen, waarvan de staf bestaat uit 1 keurmeester en een hulpkeurmeester.

c. het slachthuis met zijn veearts-directeur, die tevens de algemeene (en éénige) leider van den veterinaire dienst is in geheel Suriname, bijgestaan door eenig ondergeschikt personeel.

De eigenlijke medische dienst wordt uitgeoefend door de Districtsgeneesheeren. Zij zijn buiten het stadsdistrict belast met den algemeenen dienst, de medische verzorging van zieken en het geneeskundig toezicht, c. q. behandeling van zieken, op de immigrantenplantages. In Paramaribo zelf zijn geneesheeren voor de armenpraktijk en eenige plaatselijke geneesheeren, bekleed met den dienst in een deel der aangrenzende districten. Bovendien is te Paramaribo een geneesheer aangesteld voor den dienst bij de poliklinieken. Als hulp staan hem ter beschikking ziekenoppassers. In Nickerie, Coronie en Marowijne zijn van Overheidswege vroedvrouwen aangesteld.

Van de ziekeninrichtingen moet, hoewel een militaire instelling, in de eerste plaats vermeld worden het Militair Hospitaal te Paramaribo, als oudste en eenige algemeene openbare ziekeninrichting in Suriname, ook voor burgerlijke patiënten. Deze burgerlijke patiënten vormen zelfs de

overgrootte meerderheid van de verpleegden. Van het aantal verpleegdagen, bijvoorbeeld, in 1925 ten beloope van 140.787, vielen slechts 4172 toe aan militairen en hunne gezinnen. Aan het hoofd staat een Officier van Gezondheid, Chef van den Militairen Geneeskundigen Dienst; het personeel bestaat uit Officieren van Gezondheid, een Militair Apotheker, eene Directrice, verpleegsters, verplegers enz. Militaire infirmerieën zijn er nog te Nieuw Nickerie en Albina; daar fungeeren de plaatselijke districtsgeneesheeren als officieren van gezondheid.

Hoewel opgezet in een tijd, waarin de begrippen en eischen heel wat verschilden van de tegenwoordige (1865), is het Militair hospitaal gaandeweg zoo veel uitgebreid en verbeterd, dat het een goeden roep, ook bij de naburen, heeft verworven. Te Paramaribo is sedert 10 jaren bovendien eene particuliere ziekeninrichting, het Roomsche Katholiek ziekenhuis, van beton gebouwd en ingericht naar modernen eisch.

Van de ziekeninrichtingen in de districten zijn de militaire infirmerieën te Nieuw Nickerie en Albina reeds genoemd. Bovendien moeten vermeld worden de, hoogst eenvoudige, ziekenzalen op eenige buitenposten en de hospitalen op de plantages, welke de plantage-eigenaren wettelijk verplicht zijn ten behoeve van hunne arbeiders op te richten. Het nieuwste op dit gebied is een centraal hospitaal op de plantage Katwijk aan de Commewijne, waarin de arbeiders van omliggende plantages kunnen worden opgenomen. Dit is de eerste stap naar coöperatieve ziekenverpleging, zooals die in Oost-Indië door de ondernemers in Deli in toepassing is gebracht. Ook de bauxiet-onderneming te Moengo heeft een eigen, modern toegerust hospitaal.

Krankzinnigen worden verpleegd in het gesticht Wolfenbittel te Paramaribo, dat onder een Geneesheer-directeur staat, die wordt bijgestaan door verplegers en verpleegsters; melaatschen, gelijk werd medegedeeld, in de gestich-

ten Groot Chatillon en Bethesda, beide gelegen aan de Suriname op drie uur stoomens stroomopwaarts van Paramaribo, en in de St. Gerardus Majella-stichting, in de stad zelve. Groot Chatillon wordt beheerd door eene Directrice-verpleegster; vroeger stond een Geneesheer-directeur aan het hoofd. Voor de ziekenzorg is er mannelijk en vrouwelijk verplegend personeel aan verbonden. Het beheer van Bethesda is toevertrouwd aan een Zendeling-leeraar der Evangelische Broedergemeente, als Directeur; de ziekenzorg aan Zusters-diakonessen dezer gemeente. De directie over de Majella-stichting wordt gevoerd door een Roomsche Katholiek priester; Zusters van Tilburg wijden zich aan de verpleging.

De quarantaine-voorschriften onderwerpen schepen, die de Suriname, Nickerie of Marowijne uit het buitenland binnenkomen, aan geneeskundig onderzoek. Voor zooveel betreft de schepen, die de Suriname invaren met bestemming naar Paramaribo, heeft het onderzoek plaats ter districtshoofdplaats Nieuw-Amsterdam (voormalig fort), vlak bij de monding der rivier. Voor eventuele quarantaine is daar bestemd het station Post Leiden, dat gelukkig weinig gebruikt behoeft te worden.

Het particulier initiatief, voor zoover het hiervoren nog niet aan den dag trad, heeft zich geuit in de werkzaamheid van het Groene Kruis en de ziekenfondsen. Alleen te Paramaribo zijn particuliere geneesheeren gevestigd.

§ 3. ZORG VOOR OUDEN VAN DAGEN.

Het weldadigheidsgesticht 's Landsgrond Boniface, eene Overheidsinstelling, is het toevluchtsoord voor armlastige ouden en gebrekkigen. Onder de verzorgden, mannen en vrouwen, wier aantal ult^o 1925 niet minder dan 355 bedroeg (waarbij nog gevoegd moeten worden 45 buiten-verpleegden) treft men alle landaarden aan: Surinamers, Chinezen, Britsch-Indiërs, Javanen enz. Aan het hoofd staat een

Directeur-armverzorger, bijgestaan door het noodige personeel, waaronder verplegers en een verpleegster.

§ 4. ZORG VOOR DE KINDEREN.

De jaarlijks als bijdrage van het Koloniaal Verslag verschijnende statistiek van huwelijken en geboorten is in vele opzichten een leerzaam stuk. Hier moge zij alleen gezien worden in verband met het onderwerp, dat aan de orde is: de bemoeienis van de Overheid en anderen met de zorg voor de kinderen.

Volgens de laatst bekend gemaakte gegevens, die over 1925, werden in dat jaar gesloten 395 huwelijken, waarbij gewettigd werden 441 kinderen; levend geboren werden 3911 kinderen, waarvan in echt: 955, buiten echt: 2976. In dit laatste cijfer zijn echter 1657 kinderen begrepen, die alleen als buiten-echtelijk zijn vermeld omdat hunne Britsch-Indische of Javaansche ouders geen huwelijk gesloten hadden naar de regelen van de Surinaamsche wetgeving. De verhouding wordt dus (ongerekend dan de ongetwijfeld er nog onder loopende geboorten uit samenleving zonder eenig huwelijk van Britschen-Indischen en Javaanschen): 955 in echt, 1319 buiten echt. Wordt hierbij dan nog de bedenkelijke lage vermogenstoestand in aanmerking genomen, dan zal het wezenlijk niet noodig zijn veel woorden te gebruiken om te betoogen dat het kind in Suriname, met name het kind der volksklasse, aan vele kwade kansen, zedelijk en lichamelijk, bloot staat. Aanvankelijk is de zorgende hand van Overheid en liefdadigheid alleen uitgestrekt over de arme, verweesde kinderen. Later — een 20 jaar geleden — werd het ook noodig te gaan zorgen voor het verwaarloosde of in gevaar van verwaarloozing verkeerende kind. En in de laatste jaren heeft zich een derde, betreurenswaardige noodzakelijkheid opgedrongen: de waakzaamheid over het misdadige kind.

Rechtstreeksche bemoeienis met de hulp-behoevende kin-

deren heeft de Overheid niet op zich genomen. Zij steunt geldelijk het particulier initiatief en komt het, waar noodig, met hare wetgeving tegemoet.

De zorg voor behoeftige weezen is opgedragen aan de Kerkgenootschappen of, voor zooveel betreft de niet daartoe behorende weezen van immigranten, aan anderen. Het systeem, dat in het algemeen wordt toegepast, is: gezinsverpleging, dus uitbesteding van de ouderlooze kinderen. De Hervormde en Luthersche gemeenten hebben geene weeshuizen; de Roomsche Katholieke en de Evangelische Broedergemeenten kunnen, naast de gezinsverpleging, aan een deel der weezen huisvesting aanbieden in gestichten. Uit 's Lands kas ontvangen zij subsidiën ter tegemoetkoming in de kosten. Ook voor de verpleging van de weezen van immigranten worden uit de openbare kas middelen beschikbaar gesteld. De beide Israëlitische gemeenten zorgen met eigen middelen voor hare weezen. Eind 1925 waren 568 weezen in verpleging, voor wie van Landswege ondersteuning (zgn. alimentatie) werd genoten. In 1925 werd daarvoor uitgegeven: f48.336.

In navolging van Nederland zijn ook in Suriname de kindervetten ingevoerd tot bescherming van het verwaarloosde kind (1907). Een Voogdijraad werd ingesteld, doch dit instituut is niet geheel tot zijn recht kunnen komen. In hoofdzaak is de raad werkzaam, en nuttig werkzaam, om te bevorderen, dat natuurlijke kinderen door vaders en moeders worden erkend en dat de vaders zorgen voor de benoodigde onderhoudskosten. Ontzetting uit de ouderlijke macht brengt groote moeilijkheden mede, aangezien de Surinaamsche maatschappij zoo weinig gelegenheid aanbiedt om de kinderen ergens anders onder dak te brengen. Ook op dit gebied zijn het de Evangelische Broedergemeente en de Roomsche Katholieke gemeente, die, voor zooveel in haar vermogen ligt, zich het lot der kinderen aantrekken.

Voor de misdadige jeugd moet nog alles worden gedaan.

Als instituten, die kinderen verzorgen en opvoeden, en

de oudere jeugd leiden, kunnen genoemd worden:

de Patronaten voor Rooms-Katholieke jongens en meisjes, te weten 1 voor jongens, 2 voor meisjes te Paramaribo, verder te N. Nickerie, in Coronie en te Marianella in de Para; herinnerd wordt aan de reeds vermelde Vlechtschool.

het R. K. Opvoedingsgesticht voor Britsch-Indische kinderen (Rajpur);

de opvoedingsgestichten der Evangelische Broedergemeente, Saron voor verwaarloosde, Alkmaar voor Britsch-Indische, Leliëndaal voor Javaansche kinderen;

Klein Welka, stichting der Broedergemeente, voor kinderen van Zendingpersoneel in het Boschland;

het internaat der Broedergemeente voor adspirant-onderwijzers en dat der firma C. Kersten & Co voor jongelui, die opleiding tot verschillende beroepen ontvangen (het zgn. Leerlingentehuis).

HOOFDSTUK X.

—

GEESTELIJKE VERZORGING.

§ 1. DE GEMEENTEN EN GEZINDTEN.

Blijkens het laatst verschenen Koloniaat Verslag telde Suriname aan het eind van 1925, zonder rekening te houden met de Boschnegers en Indianen, eene bevolking van 119.926 zielen.

Hiervan waren: 41.544 Protestanten, 24.565 Roomsch-Katholieken; dus te zamen 66.109 Christenen.

Overigens behoorden 1139 ingezetenen tot de twee Israëlitische Gemeenten (Portugeesch- en Nederlandsch Israëlitische), 25.523 tot de Mohammedanen (Britsch-Indiërs en Javanen), 26.283 tot de Hindoes (Britsch-Indiërs), 611 tot de volgelingen van Confucius (Chineezen). Derhalve 53.556 niet-Christenen.¹⁾

Bij de bespreking van de samenstelling der bevolking (Hoofdstuk I, § 3) is reeds uiteengezet onder welke omstandigheden de Portugeesche Israëlieten, Chineezen, Britsch-Indiërs en Javanen in Suriname zijn gekomen.

De groep der **Israëlieten** is hierin, in tijdsorde, de oudste, en van de twee Israëlitische gemeenten heeft de Nederlandsch-Portugeesch-Israëlitische — oudtijds de Portugeesche Joodsche Natie in de Colonie van Suriname geheeten — de oudste papieren.

¹⁾ Een aantal van 701 is vermeld als „overigen”, zonder toelichting. De opgaaft der Israël. gem. is echter foutief. Het aantal „overigen” moet zijn: 261.

Goudwinning met sluice.

Uitsleep van hout.

Zij dateert uit den tijd der eerste vestigingen, omtrent de helft der 17^e eeuw. Zij verkreeg al aanstonds het privilege van vrijheid in hare „religie, ceremoniën en costuymen”.

De Nederlandsche, of Nederduitsche gemeente ontstond pas in het midden der 18^e eeuw, door afscheiding van de Portugeesche gemeente, waarmede zij aanvankelijk was samengegaan.

Van de synagoge en begraafplaatsen der allereerste Joodsche vestigingen zijn nog overblijfselen van historische beteekenis te vinden; de ruïne eener van steen opgetrokken synagoge (1672) en de resten van twee begraafplaatsen, voorzien van vele nog in goeden staat verkeerende, hoewel verwaarloosde en door onkruid overgroeide grafsteen met namen en familiewapenen, herinneren aan de belangrijke vestiging der Portugeesche Israëlieten op de Joodse-Savane, die omstreeks 1862 geheel verliet. Kort geleden is hier te lande een Comité ingesteld, dat trachten wil deze historische monumenten, éénig in hun soort in Suriname, voor totalen ondergang te bewaren.

De beide gemeenten hebben thans alleen in Paramaribo hare synagogen. Die der Portugeesche gemeente bevat de antieke wetsrollen en kerksieraden (tal van prachtige koperen kronen en kandelabers o.a.) uit de synagoge van het oude „Joodsche dorp” op de Savanne. Aan de geschiedenis der synagoge van de Nederduitsche gemeente is de merkwaardigheid verbonden, dat de eerste pen geslagen werd, op den 3^{en} Juli 1835, door Prins Willem Frederik Hendrik, zoon van koning Willem II, die destijds als adelborst aan boord van het fregat De Maas eenige dagen in Suriname vertoefde.

In ledental en financiële draagkracht zijn de Joodsche gemeenten sterk achteruitgegaan. Eenmaal door Rabbijnen voorgegaan, — in de 70er jaren zelfs door een Opperrabijn, — worden zij thans bediend door godsdienstonderwijzers, als leeraren en voorbidders.

De Portugeesche gemeente telt ± 600 leden, de Neder-

landsche ±540. Beide genieten ten behoeve van den eeredienst eene tegemoetkoming uit 's Lands kas, gezamenlijk groot f8800. Zij hebben ieder hare vereeniging voor liefdadigheid aan armen, weduwen en weezen. Voor de weezenverzorging, de zoogenaamde alimentatie, die zooals medegedeeld (Hoofdstuk IX § 3), geldelijk in Suriname Staatszaak is, worden zij van Landswege financieel gesteund. Verscheidene families, die vroeger tot de Joodsche gemeenten behoorden of van Joodsche vaders stammen, behooren thans tot de Christelijke gemeenten.

Van de belijdenis der **volgelingen van Confucius** onder de ingezetenen van Chineesche afkomst is uiterlijk weinig te bespeuren. Talrijke dragers van Chineesche namen maken deel uit van de gemeenten der Christenen en hebben zich geheel geassimileerd aan de, in Suriname trouwens overheerschende Europeesche zeden en gewoonten. Opmerkelijk voor degenen, die weten dat van het gebruikelijk drietal namen, waarmede Chineezers benoemd worden, alleen de eerste naam de familienaam is, is het feit, dat in Suriname de drie namen gezamenlijk als familienaam worden gebezigd. Dit tusschen haakjes. Voor zoover de Chineezers de leer van Confucius belijden, blijkt daarvan dus zooals gezegd weinig naar buiten, anders dan in Oost-Indië, waar het zichtbaar huisaltaar in geene Chineesche woning ontbreekt, herdenkingsdagen met luister in het openbaar gevierd en ritueele begrafeniszen met groot publiek vertoon bezorgd worden.

Hetzelfde kan worden opgemerkt met betrekking tot den eeredienst en de godsdienstige gebruiken der **Hindoes en Mohammedanen** in Suriname. Hindoeïsme is een deel der Britsch-Indiërs toegedaan; een ander deel en de Javanen zijn Mohammedanen. Tempels noch moskeeën duiden in kenbaren vorm op hunne aanwezigheid en indien de Britsch-Indische Mohammedanen, die tot eene andere sekte dan de Javanen behooren, niet op straat hun jaarlijksche Tadjafest (Hassan-Hoseinherdenking) vierden, en de lange staken met vlaggetjes, die vaak bij de woningen van Britsch-

Indische Hindoes zijn waar te nemen, niet wezen op de vereering van den aap Mahabir, zou in het openbaar niets blijken van hunne geloofsleer. Evenmin treedt, in tegenstelling met elders, iets aan den dag van een georganiseerd, publiek Mohammedaansch priesterdom ¹⁾ bij de Javanen. De bedevaart naar Mekka komt onder hen niet voor, zoodat de hadji met zijn bijzondere positie en invloeden, er ook niet bekend is. Dat intusschen toch, vooral onder de Britsch-Indiërs, de leer en de daarop rustende instellingen zich doen gelden, is niet te weerspreken. Evenmin als het feit, dat zij afkeerig zijn van overgang tot het Christendom. Het sterk scheidend kastenwezen der Britsch Indiërs is ook in Suriname waar te nemen en de invloed van den Maharâdsj, den Hindoe-priester, is in Britsch-Indische nederzettingen onmiskenbaar.

De Overheid heeft geene rechtstreeksche bemoeienis met den eeredienst der Hindoes en Mohammedanen. Er is ook geen enkele band met 's Lands kas. De bepaling van artikel 162 van het Regeeringsreglement, dat behoudens de bescherming der maatschappij en hare leden tegen de overtreding der strafwet, ieder zijne godsdienstige meeningen met volkomen vrijheid kan belijden, geldt ook voor hen. Zij worden er dus niet in verhinderd en zelfs is, tot waarborg van de gebruikmaking van die vrijheid, in de werkovereenkomsten met deze Oosterlingen wettelijk bedongen, dat zij op hunne religieuze feestdagen niet dan in noodgevallen tot arbeid kunnen worden verplicht.

Zooals hieronder blijken zal, hebben de Christenen in Suriname niet altijd zulk eene vrijheid genoten.

De Protestanten onder hen zijn tegenwoordig onderscheiden in de volgende gemeenschappen:

1. **De Evangelische Broedergemeente.** Deze zal verder op besproken worden.

2. **De Nederlandsch Hervormde gemeente** (7200 leden).

In overeenstemming met het toenmalig karakter van de

¹⁾ Juister: moskee-dienaarschap,

Gereformeerde kerk in de Nederlanden als Staatskerk, werd bij het octrooi van 1682 (zie Hoofdstuk II) aan Bewindhebbers der West-Indische Compagnie de plicht opgelegd om te zorgen dat in Suriname een of meer „Bedienaars des Goddelijken Woordts" aanwezig zouden zijn ten dienste van de kolonisten, en wel op hunne kosten, in dezen vorm, dat de Gouverneur daartoe eenige „kleyne en modique lasten" zou instellen en heffen. Reeds vóórdien was een Predikant in Suriname werkzaam, namelijk Ds. Baselius of Baselier (1668) te Paramaribo. De eerste Gouverneur onder het octrooi, van Aerssen van Sommelsdijck, stelde hem een tweeden Predikant, Ds. Ketelaar, ter zijde voor de bediening van de door hem opgerichte kerk aan de samenvloeiing van Commewijne en Cottica (post Sommelsdijck, destijds een centrum van eene levendige plantagestreek). Later verrees nog een kerkgebouw verder op aan de Cottica, waar de Perica in haar uitmondt. Veel is sedert dien veranderd in het Cotticaland; talrijke plantages zijn verdwenen en van de beide kerken is geen spoor meer te vinden.

Te Paramaribo had de gemeente tot 1814 toe geen kerkgebouw. Zij kwam bijeen in een bovenzaal van het Hof van Politie en Crimineele Justitie. Het kerkgebouw van 1814 werd in 1821 in de asch gelegd door den grooten brand, die twee dagen in Paramaribo woedde en waarbij 400 gebouwen, waaronder ook de Roomsche Katholieke kathedraal, vernield worden. Belangrijke documenten van het kerkelijk archief gingen bij die gelegenheid verloren, zoodat de volledige gegevens voor eene geschiedbeschrijving van de gemeente ontbreken.

Na den brand vond de gemeente een tehuis in de Lutherse kerk, die echter in 1832 eveneens een prooi der vlammen werd. Eerst in 1835 kon zij weder beschikken over een eigen kerkgebouw, het tegenwoordig nog in gebruik zijnde achthoekige en torenlooze bedehuis op het Kerkplein te Paramaribo. Binnen en buiten de kerk dekken grafsteenen de graven van aanzienlijke inwoners uit dien tijd. In een der buitenwijken, in de buurt der vestigingen van de afstam-

melingen der Hollandsche boeren (zie Hoofdstuk I § 3) bezit de gemeente sedert 1902 een tweede kerkje, het Bedehuis-Annetta.

Hoewel hare predikanten, twee in aantal, ook nu nog bekostigd worden uit de landsmiddelen, is de gemeente toch georganiseerd op den leest van autonomie. Zij kiest en beroept zelve hare voorgangers, die echter in verband met de hun toekomende bezoldiging uit 's Lands kas en den staat van burgerlijk Landsdienaar, die hun is toegekend, voorzien worden van eene formeele benoeming van den Gouverneur.

Behalve eene kleine diaconie-stichting, die aan enkele verarmde vrouwelijke gemeenteleden huisvesting en ondersteuning verschaft, bezit de gemeente geene kerkelijke gestichten voor armen- en weezenzorg. De Overheid maakt voor de weezenzorg, zooals is opgemerkt, gebruik van de kerkgenootschappen en zoo geniet ook de Hervormde gemeente daarvoor subsidie, welke zij aanwendt om behoeftige weezen in gezinnen te laten verplegen tegen betaling.

Haar geestelijk werk vertoont dezelfde vormen als hier te lande. In hare kerken wordt uitsluitend de Nederlandsche taal gebruikt.

3. de Evangelisch Luthersche gemeente (2700 leden. Hoewel reeds vroeger Lutherschen in Suriname gevestigd waren, en zelfs een niet onbelangrijk aantal, werd hun eerst in 1741 toegestaan openbare godsdienst oefeningen te houden en eene kerk te bouwen. In 1747 werd hunne eerste kerk ingewijd; zooals medegedeeld, werd zij in 1832 een slachtoffer van den tweeden grooten brand te Paramaribo. Deze brand was aangestoken door drie slaven, Codjo, Mentor en Present, die hun euveldaad het volgend jaar met den vuurdood op den brandstapel hebben moeten bekopen. Ook de Luthersche gemeente verloor bij dezen brand haar oud archief. Het tegenwoordige kerkgebouw, — buiten Paramaribo heeft zij er geen, — werd ingewijd in 1834.

De gemeente wordt bediend door één Predikant. Voor zijne positie, de bevoegdheid der gemeente en hare bemoeienis met de verzorging van behoeftige wezens, zoo mede voor haar geestelijk werk, geldt hetzelfde als met betrekking tot de Hervormde gemeente is aangeteekend. Ook hier wordt de dienst in het Nederlandsch gehouden.

4. de Vereenigde Protestantsche gemeente te Nieuw Nickerie (350 leden). Ook zij heeft een Predikant, die door haar zelve gekozen en uit 's Lands middelen betaald wordt. Reeds eenige malen werden de gelden voor een afzonderlijken predikant van de begrooting afgevoerd, doch weder opnieuw toegestaan. In hare kerk wordt eveneens in het Hollandsch gepreekt. Soms in het Engelsch, want Nickerie heeft verscheidene Engelsch sprekenden.

5. de Gemeente van Gedoopte Christenen (Baptisten; ± 50 leden), stichting van M. S. Bromet, Israëliet van Surinaamsche geboorte, later bekeerd tot het Christendom, in Engeland opgeleid voor het predik-ambt, als Zendeling onder Israël te Amsterdam werkzaam geweest en, in Suriname teruggekeerd zijnde, daar de stichter geworden van deze gemeente omstreeks 1890, aanvankelijk onder den naam: De Vrije Evangelisatie.

De gemeente organiseert o.a. straatpredikingen; hare vereeniging Dorcas verschaft kleeding aan behoeftige kinderen; zij onderhoudt eene, gesubsidiëerde, Christelijke school. Voor haren eeredienst ontvangt zij geenerlei tegemoetkoming uit 's Lands kas, evenmin als de hieronder te noemen gemeenten.

6. de Surinaamsche Baptisten gemeente (± 80 leden);

7. de Evangelisatie Eben Haëzer (Swedenborgianen). In de 6^e alles in het Hollandsch; in de 7^e Hollandsch, Engelsch en Negerengelsch.

8. de African Methodist Episcopal Church (± 50 leden) te Paramaribo en te Nieuw Nickerie, van uit de Vereenigde

Staten gesticht door den kring van Booker Washington. De kerkdienst geschiedt in het Engelsch. Zie ook onder „Onderwijs”.

9. **de Church of England** (80 leden), geheel Engelsch, met een geordend Engelsch predikant aan het hoofd.

In 1926 heeft ook het *Leger des Heils* (het Engelsche) zijn intrede in Suriname gedaan.

Thans de beide grootste gemeenten, de eigenlijke volkskerken, te weten:

1. **de Evangelische Broedergemeente** ($\pm$ 30.000 leden).

2. **de Roomsche Katholieke gemeente** ($\pm$ 24.500 leden).

Beide zijn vrucht van den Zedingsarbeid onder de negerbevolking, volbracht door Zedelingen van Herrnhut, de stichting van Graaf Zinzendorf (1722), en door de missionarissen der Roomsche Katholieke Kerk.

De eerste zedingspoging in Suriname, nadat het land onder Nederlandsch bewind was gekomen, werd in den tijd van Gouverneur Van Aerssen van Sommelsdijck in 1684 ondernomen door eene groep Labadisten, volgelingen van een predikant in Frankrijk, Jean de Labadie, die zich in 1675 in Friesland hadden gevestigd op een landgoed der familie van den Gouverneur en naar Suriname kwamen met het voornemen om er hunne communistisch-getinte beginzelen in practijk te brengen en het Evangelie te verkondigen. Zij legden eene plantage aan, La Providence, 40 uren van Paramaribo. Ontmoedigd door velerlei teleurstellingen, onder meer den onwil van de negerslaven om het Evangelie aan te nemen, gaven zij het al spoedig op.

§ 2. DE EVANGELISCHE BROEDERGEMEENTE EN HARE ZENDING.

De pioniers der zending van de Broedergemeente, von Larisch, Berwig en Piesch, kwamen eind 1735 te Paramaribo an, nadat hier te lande door Spangenberg, die namens

Herrnhut de onderhandelingen voerde, vergunning van de West-Indische Compagnie was verkregen om hen uit te zenden. Het Bestuur in Suriname wist niet goed wat met hen te beginnen; ten slotte stuurde men hen naar de houtplantage Berg en Dal aan de boven-Suriname, waar zij echter door het moordend klimaat zoo geteisterd werden, dat von Larisch al spoedig overleed en de beide anderen moesten terugkeeren. In 1738 kwam Berwig opnieuw, met zijne echtgenoot en Tannenberger. Zij vestigden zich op plantage Ornamibo aan de Para. Weldra stierf Berwig's vrouw en andermaal moesten de overlevenden den terugweg aannemen. In 1739 volgde een derde groep, vier zendelingen, eene zendingsvrouw en ene zendingsarts. Dezen lieten zich neer te Paramaribo om in hun levensonderhoud te voorzien. Hevige tegenwerking van de gevestigde kerk verdrijft hen; zij trekken naar de Cottica; een der zendelingen sterft, een ander verdrinkt. Tegenslag op tegenslag volgt en in 1745 wordt dit werk opgegeven.

Tien jaren later zien wij weder twee broeders van Herrnhut te Paramaribo aan den arbeid. Zij hadden er een kleermakerij geopend en zochten aanraking met de heidensche stadsslaven. Het doel van hun bedrijf was om in eigen onderhoud te voorzien en zoo mogelijk het zendingswerk onder Indianen en Boschnegers geldelijk te steunen. Ruim tien jaren daarna stichtten zij de Zendingsfirma C. Kersten & C°, die in den loop der tijden is uitgedijd tot het belangrijk complex van bedrijven, waarover in Hoofdstuk VI, § 3 is gesproken.

In Juli 1776 had de eerste doop van een negerslaaf, een vrijgelatene, te Paramaribo plaats en al spoedig daarop volgden zoovele andere slaven, dat reeds in 1778 aan den eersten Kerkbouw kon worden begonnen en in 1779 en 1813 vergrooting moest plaats hebben.

In 1828 werd het noodzakelijk een nieuwe, veel grootere Kerk op te richten, daar het aantal gedoopten in de duizenden liep.

Gaandeweg zijn om deze oude, zoogenaamde „Groote

Stadskerk" nog 2 kerken in het centrum van Paramaribo en 3 in de buitenwijken verrezen.

Ook buiten de stad, in de districten, werd het zendingswerk onder de negerslaven krachtig aangevat en met volharding voortgezet, ondanks de ernstige moeilijkheden en zware hinderpalen, waarop vaak gestuit werd. Aanvankelijk werden de Zendelingen niet op de plantages toegelaten; de opmerkelijke opwekking in de stad deed de gezindheid tegenover de zending der Broedergemeente, die zelfs bij de autoriteiten min of meer vijandig was, omslaan en niet alleen plaatselijk, doch ook bij de slaveneigenaren, aan wie de zegenrijke gevolgen van dien arbeid niet ontgingen. In 1795 vestigde de Zending een post te Sommelsdijck, van waaruit de plantages, voor zoover toegankelijk, werden bezocht. Die plaats bleek echter zeer ongezond te zijn, zoodat zij in 1817 moest worden verlaten.

Plantage Charlottenburg, niet ver daar vandaan, werd het centraal punt voor het missie-werk, doch naarmate méer plantages werden opengesteld, ja zelfs van plantage-eigenaren het verzoek uitging om ook hunne arbeiders te bezoeken, — in 1836 stonden reeds 50 plantages open, in 1848: 130, — moesten meer posten, verspreid over grooter gebied, worden uitgezet, langs Cottica, boven- en beneden-Commewyne, langs Suriname en Para, in Coronie, in Nickerie.

De vrijverklaring der slaven in 1863 was ook voor het Zendingswerk der Moravische Broeders van groote beteekenis. Op den 1^{en} Juli, den dag der vrijverklaring, was reeds gebleken welk een diepe invloed die arbeid, en die der Roomsche Katholieke missie, op de slavenbevolking had uitgeoefend; in plechtige bijeenkomsten in de kerken vierden de geëmancipeerden het feest hunner bevrijding. Eene wijdverbreide geestelijke opleving was het onmiddellijk gevolg. Die nog niet gedoopt waren meldden zich voor dooponderricht aan; de reeds hier en daar uit de slaven gevormde gemeenten namen snel in omvang toe.

Het ligt echter voor de hand, dat de jonge Christenbe-

volking intensieve leiding behoefde. Het werd voor de Zending een tijd van stoere inspanning, van nieuwen harten arbeid, geestelijk en maatschappelijk, van nieuwe zorgen ook. Met 1 Juli 1873, het tijdstip van de volledige vrijverklaring en inzet van volkomen bewegingsvrijheid, begon de uittocht van de gewezen slaven naar de stad en hunne verplaatsing binnen de districten, hetgeen verloop en verschuiving, toen afnemering van gemeenten, veroorzaakte en zekere onrust in het werk en in de menschen. In de menschen zelf vond die onrust bovendien aanwakking door het meer en meer bewust worden van de gewonnen vrijheid en den opvlammenden lust om daarvan ten volle te genieten, waartegenover plichten ongaarne werden aanvaard. Dit bleek ook in de kerkelijke gemeenten; vroeger mochten de slaven niet huwen, en nu de gelegenheid ook voor hen openstond grepen zij die van harte aan als erkenning van hunne burgerlijke rechten, maar de verplichtingen, die er uit voortvloeiden hielden zij niet en de kerkelijke tucht, die op hen werd toegepast, verwekte tegenstand en ontevredenheid. Velerlei problemen doemden voor de Broedergemeente op, problemen van leiding, opvoeding, verzorging, samenwerking en het zoo moeilijke vraagstuk van den opbouw van eene zelfstandige Volkskerk.

Inmiddels bleef ook het eigenlijke Zendingswerk onder niet-Christenen de aandacht vragen.

Reeds in 1738 waren twee Zendelingen getrokken naar Berbice, dat destijds behoorde tot het Nederlandsch gebied (thans tot Britsch Guiana), die daar in aanraking kwamen met de Indianen. Na eenigen tijd op een plantage werkzaam geweest te zijn, vestigden zij zich aan de Wironjekreek en legden den grondslag van de zending onder de Indianen, die tot 1808 werd voortgezet. Pilgerhut werd het centraal station in eene omgeving van Arowakken; het werd in 1763 door oproerige slaven verwoest. Efraïm en Saron werden in 1755 en 1757 als tweede en derde station opgericht; in 1762 brak te Efraïm een hevige koortsepidemie uit en bij den negeropstand van 1767 moest het verlaten

worden. Saron, waar zich Caraïben hadden aangesloten, werd in 1761 door hunne heidensche stamgenooten verwoest; in 1762 herbouwd, moest het toch in 1779 worden opgeheven wegens voortdurende verstoring door heidenen.

Na den slavenopstand werden de verstrooide, gedoopte Indianen, die tot honderdtallen aangegroeid waren, voor zooveel als mogelijk was samengebracht in eene vestiging aan de Corantijn, die men den naam Hoop gaf en die inderdaad veel scheen te beloven. Kwaadwilligen staken in 1808 den post in brand en de Indianen-zending nam een einde. Het eenig nog zichtbaar overblijfsel is de Indiaansche Christengemeente van Oreala op Engelsch gebied, waar in later tijd Britsche Zendingen de verspreiden vereenigden. Het is een stuk ontroerende Zendingsgeschiedenis van veel geloof en toewijding, van vervolging en lijden, van hongersnood, ziekte en dood, van miskennen en volharding. Zelfs de Overheid heeft schuldig gestaan aan het leed, dat den mannen en vrouwen van Herrnhut werd berokkend.

Voor een deel valt met de Indianenzending de missie onder de Boschnegers samen. Het was in 1765, nadat het Bestuur van Suriname uit onmacht vrede gesloten had met de ontvluchte slaven, die zich in de oerwouden hadden genesteld en van daar uit rooftochten naar de bewoonde streken ondernamen, dat op verzoek van Gouverneur Crommelin drie zendelingen zich op weg begaven naar de groep der Saramaccaners aan de boven-Suriname om, zooals de wensch was uitgedrukt: de verzoening door zendingarbeid te bevestigen.

Deze arbeid, die een kwart eeuw later een krachtigen steun kreeg van een bekeerden Boschneger, werd volgehouden tot 1813, toen het groot aantal slachtoffers van het moordend klimaat deed besluiten het Doodenland (Dédékondré, zooals het onder de Boschnegers zelven genoemd werd) te verlaten. De gemeente, die er tot stand gekomen was, bleef aan een boschnegerhoofdman, Johannes Arabi, toevertrouwd.

In 1840 werd het werk hervat, doch wederom noopte ziek-

te en dood tot terugtrekken. Eene poging om van Berg en Dal uit, lager aan de rivier, het Boschland te bedienen, moest om dezelfde reden in 1885 worden opgegeven. De zending zelve is er echter niet prijsgegeven; het zijn echter nu Zendingen van Surinaamschen bloede, opgeleiden uit de Creolengemeente, die den missiearbeid verrichten en in de gevestigde gemeenten, waaronder de belangrijke Christengemeente van Gansée, voorgaan.

Intusschen is ook elders, aan de boven-Marowijne (Paramaccamers), de Cottica (Aukaners), de Saramacca (Matuari's) en de Coppename (Koffiemakka's) de zending onder de Boschnegers voortgezet, met het gevolg dat ook daar Christengemeenten zijn ontstaan. In totaal zijn van de ongeveer 18000 Boschnegers $\pm$ 3000 Christenen. In dienst van dezen tak van arbeid staan 11 Surinaamsche Hulpzendingen en Evangelisten.

Een nieuwe zendingstaak werd op de schouders der Broedergemeente gelegd als gevolg van de immigratie van Britsch-Indiërs en Javanen.

De zending onder de Britsch-Indiërs werd begonnen in 1901, die onder Javanen in 1909. Werd hiervoren opgemerkt, dat uiterlijk weinig blijkt van hunne belijdenissen en moge ook al, vooral bij de Javanen, onverschilligheid en onkunde met betrekking tot hun godsdienst onmiskenbaar zijn, toch hebben de Zendingen het ervaren hoe zij zich terugtrekken in hun Hindoeïsme en Mohammedanisme, zich daarachter op eens verschansen, wanneer pogingen gedaan worden hun het Christendom toe te brengen.

Voor den arbeid onder hen heeft Herrnhut eenige Zendingen speciaal laten opleiden; twee hunner ontvingen zelfs hunne practische vorming respectievelijk in Britsch-Indië en op Java.

De Britsch-Indiër-zending, uitgevoerd te Paramaribo en in de districten, heeft haar hoofdpst op Alkmaar aan de Commewijne. Zij beschikt slechts over 2 Europeesche zendingen, bijgestaan door 3 Britsch-Indische helpers, terwijl er $\pm$ 32.000 Britsch-Indiërs zijn, die bovendien zeer ver-

spread wonen. Het zielental der Christengemeenten is nog niet groot, ongeveer 400.

De Javanen-zending, eveneens te Paramaribo en in de districten arbeidende, zetelt op Leliendaal, ook aan de Commewijne gelegen (de Commewijne is namelijk het voornaamste plantage-gebied). Ook zij heeft slechts twee zendingen tot haren dienst, mede geholpen door 2 Christen-Javaansche assistenten. Hare Christengemeenten tellen $\pm$ 150 zielen, het aantal Javanen is ongeveer 22000.

Organisatorisch heeft de nieuwe eeuw groote veranderingen gebracht in den arbeid der Broedergemeente in Suriname. De handelsonderneming werd geheel afgescheiden van den kerkelijken en zendingsarbeid en in dien arbeid zelf onderscheidt men thans de *oude* en de *nieuwe* zending.

Onder de eerste wordt verstaan het gemeentelijk werk, dat wil zeggen: de organisatie en ontwikkeling van de gevestigde gemeenten in de richting van eene zelfstandige, zich zelf bekostigende Volkskerk, zoomede het werk dat daarvan uitgaat. In verband daarmede is de opleiding ter hand genomen van Surinaamsche krachten voor het predikambt die als voorgangers der gemeenten kunnen optreden evenals hunne Europeesche collega's. In elke gemeente werden kerkelijke ambtsdragers uit die gemeente den voorganger ter zijde gesteld (men kan dus zeggen dat het instituut van Predikant met kerkeraad in het leven werd geroepen), terwijl voor de bestrijding der uitgaven van de gemeente van hare leden bijdragen aan de kerk werden gevorderd. Een gewichtig moment in dezen ontwikkelingsgang was de eerste bijeenkomst van de vertegenwoordigers der gemeenten in 1911 in eene conferentie te Paramaribo, als begin van de ingestelde Kerkenconferentiën, waarin voortaan elke gemeente door eigen afgevaardigden de belangen der kerk zou kunnen voordragen.

Onder de *nieuwe* zending vallen de zending in het Boschland (onder de Boschnegers dus) en die onder Britsch-Indiërs en Javanen.

Het aantal gemeenten in de „oude" zending bedraagt thans 23, met 45 buitenposten, waarvoor ter beschikking staan 22 geordende Leeraars-voorgangers (17 Europeesche 5 Surinaamsche) en 10 Hulpzendingen en Evangelisten.

In hare kerken wordt gepreekt in het Hollandsch en Neger-Engelsch.

Over den schoolarbeid, de medewerking aan de verpleging van melaatschen, de zorg voor verwaarloosde kinderen door de Broedergemeente is elders reeds gehandeld. Wat de weezenverzorging aangaat, wordt ook door haar, voor zoover de kinderen niet in hare stichting Saron zijn opgenomen, het stelsel van gezinsverpleging toegepast. Voor de opvoeding van kinderen der Surinaamsche Zendingarbeiders, die op het Zendingsveld buiten werkzaam zijn, is te Paramaribo een tehuis, Klein Welka, ingericht. Dit werk is een onderdeel van den uitgebreiden arbeid, die samengevat wordt onder de benaming „stadszending", waarin geestelijke verzorging (evangelisatie, bezoek in huis, gevangenis en ziekenhuis, bijbelverspreiding, jongens- en meisjesverenigingen enz.) en maatschappelijke zorgen elkander ontmoeten en waarin ook de Zendingenvrouwen, als goede leden der „Arbeidsgemeente", zooals de Broedergemeenschap van Herrnhut wel is genoemd, haar werkzaam aandeel hebben.

Om dit alles te bereiken heeft Herrnhut sedert 1735 bijna 600 boden afgezonden naar Suriname en meer dan 200 menschenlevens geofferd.

§ 3. DE ROOMSCH KATHOLIEKE GEMEENTE EN HARE MISSIE.

Gouverneur van Aerssen van Sommelsdijck bestond het, in zijn tijd (1683) stoute stuk Roomsche-Katholieke Geestelijken, die krachtens een decreet van de Congregatie de Propaganda Fide te Rome naar Suriname waren afgevaardigd om er „de katholieken in echt geloof te bevestigen en

het Evangelie te prediken onder de Indianen", toe te laten tot de uitoefening van hun dienstwerk. Het waren de Paters F. van de Hofstadt (uit Leuven), Th. Fuller (van Londen) en P. Croll (uit Roosendaal), die met den Leekebroeder-chirurgijn J. Graefdorf voor den arbeid werden aangewezen en in 1683 te Paramaribo aankwamen.

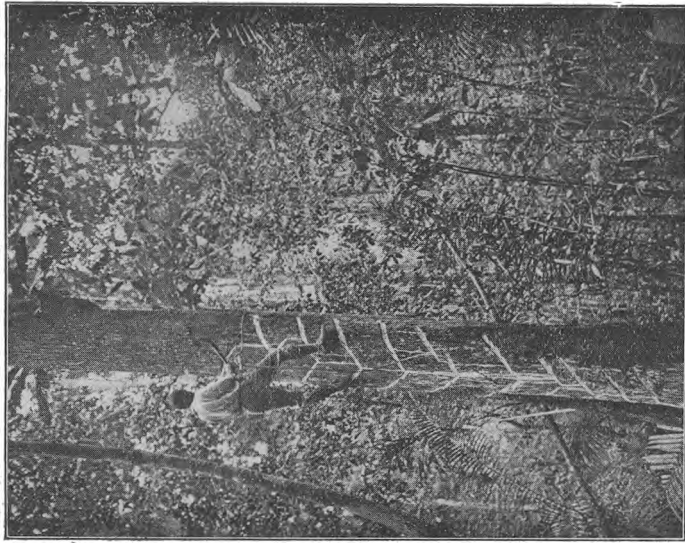
De verontwaardigde Hoogmogenden eischten van Van Aerssen, dat hij de geestelijken zou terugzenden, en letterlijk gevolg gevende aan dit bevel liet hij het stoffelijk overschot van twee hunner, die inmiddels reeds tengevolg van klimaatsinvloeden en ontberingen waren overleden, opgraven en zond het op, met een begeleidend schrijven vol bitter sarcasme aan het adres der Directie van de Geoctrooyeerde Societeit. De derde Priester overleed ook en Frater Graefdorf werd teruggeroepen.

Een eeuw lang werden de Roomschen toen verhinderd missiewerk in Suriname te doen; hunne pogingen om vrijheid van de uitoefening van hun eeredienst te verkrijgen werden steeds met eene weigering beantwoord. Eerst in 1785 ontvingen zij daartoe vergunning; evenwel onder beperkende bepalingen, waaronder de voorwaarde, dat zij verplicht zouden zijn hunne armen zelven te onderhouden. In 1786 maakten twee Priesters gebruik van de toestemming; een jaar later werd de eerste kerk, in de Wagenwegstraat te Paramaribo, ingewijd en daar de eerste plechtige mis gehouden. Daar de gemeente in 1793 niet in staat bleek de evengemelde voorwaarde na te komen, werd de vergunning ingetrokken en verliet de toenmaals eenig overgebleven Priester het land; de kerk werd gesloten en eerst in 1810 trad er weder een Priester op. Nadat ten slotte aan de Kerk vrijheid van openbare belijdenis was verleend en, na eenige onderbrekingen, Pater Wennekers als Prefect de leiding van den arbeid had aanvaard (1817), kon het missiewerk geregeld voortgang hebben. Uiteraard werden daarbij gelijksoortige belemmeringen ondervonden als bij de beschrijving van de Herrnhutter-zending in het licht gesteld zijn; het duurde tot omstreeks 1850 eer de plantages toe-

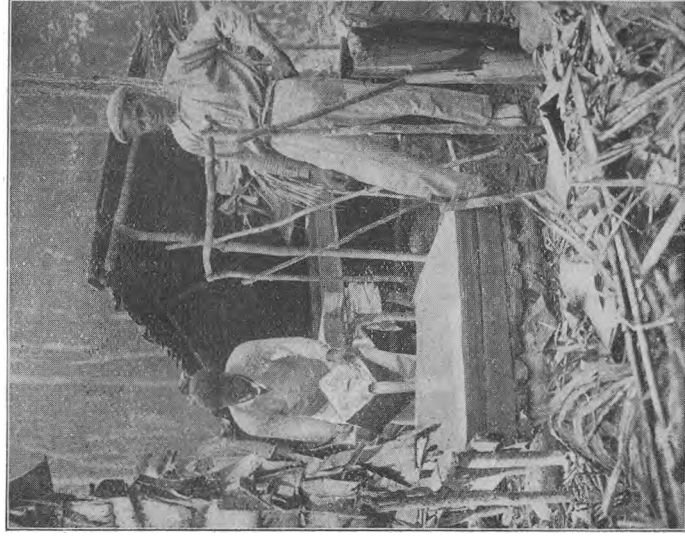
gankelijk werden voor de Roomsche-Katholieke Missionnarissen.

Een belangrijke figuur uit dien tijd is Jacobus Grooff, die in 1826 als jong Priester te Paramaribo gekomen, in 1843 werd opgeroepen om het Apostolisch Vicariaat van Nederlandsch-Oost-Indië te bekleeden, van waar hij, na zijn verbanning wegens een geschil met de Indische Regeering, vier jaren later als Visitator Apostolicus in Suriname terugkeerde. Monseigneur Grooff leeft in de herinnering voort als de weldoener der melaatschen, die destijds in vrij grooten getale waren ondergebracht in het gebrekkige afzonderingsoord Batavia aan de Coppename, waar in 1836 eene Roomsche-Katholieke Kerk was opgericht. Het aantal Katholieken nam gedurende zijne werkzaamheid in Suriname belangrijk toe. Na zijn dood in 1852 werd de Surinaamsche Missie verheven tot een Apostolisch Vicariaat, waarvan Mgr. Schepers de eerste dignitaris werd. Onder zijne leiding werd het missiewerk met kracht uitgebreid. Een tweede kerk verrees te Paramaribo, staties werden gesticht in Coronie, Nickerie, te Esthersrust en op Killenstein. Hij bewerkte dat Zusters Franciscanessen van Roosendaal naar Suriname kwamen om zich te wijden aan de opvoeding van meisjes (1856) en stichtte een Weeshuis te Paramaribo (1857).

Het aantal Katholieken, bij zijn komst geschat op 4000, was in 1863 bij zijn overlijden tot 12000 opgelopen, waarvan omstreeks 8000 te Paramaribo woonden. Zeer gering was echter het aantal van hen, die inderdaad hunne kerkelijke verplichtingen nakwamen en deze omstandigheid, gevoegd bij de nieuwe toestanden, die de vrijverklaring der slaven veroorzaakte (zie andere Broedergemeente) gaf aanleiding tot eene ingrijpende reorganisatie van de Missie in Suriname, welke ten doel had intensiever te kunnen arbeiden, en zekerheid te verkrijgen dat steeds een voldoende aantal Missionnarissen aanwezig zou zijn om aan de eischen van het werk het hoofd te bieden. Het was te zwaar gebleken voor de weinigen, die ervoor gestaan hadden; verscheidenen stierven een vroegen dood of moesten om gezondheids-

Het tappen van een balataboom (bolletrie).

Balata drogen in het bosch.

redenen het veld verlaten.

Het Vicariaat werd nu toevertrouwd aan de Hollandsche Provincie van de Congregatie des Allerheiligsten Verlossers (1865) en van dien tijd af zijn de Redemptoristen in Suriname werkzaam. Tot hunne orde trad ook toe de bekende Pater Donders, die 44 jaar in Suriname bleef en daarvan ruim 25 wijdde aan de zielszorg van de melaatschen.

De immigratie van Roomsche Katholieke Madeireezen versterkte het Katholiek element en evenals de Broedergemeente wendde ook de missie zich naar de gaandeweg binnenkomende Oostersche immigranten. Het aantal staties werd geleidelijk uitgebreid; meer kerken verzezen in de stad, waar de in 1885 ingewijde nieuwe kathedraal (de St. Petrus- en Pauluskerk met haar dubbelen toren) de hoofdkerk werd; in de districten werden onderscheidene kerken opgericht, deels op standplaatsen van Geestelijken, deels in bevolkingscentra, waar dan periodiek een Districts-geestelijke den dienst komt leiden.

Onder de Benedenlandsche Indianen (Karaïben en Arowakken) werd het missiewerk in de tweede helft der 19de eeuw ondernomen, toen door de overdracht van den arbeid aan de Redemptoristen de zekerheid ontstond, dat steeds over een voldoende aantal Missionnarissen zou kunnen worden beschikt en dus tegemoet gekomen werd aan een der bezwaren, die bij vroegere pogingen, onder anderen door Mgr. Grooff, de ontwikkeling van het werk hadden belet. In Mei 1868 werden de eerste Indiaansche kinderen te Overburg aan de Suriname gedoopt en in het zelfde jaar had de eerste doop van volwassen Arowakken aan de Coppename plaats. Van toen af werden de elders gevestigden, aan de zijrivieren der Coppename, aan Commewijne, Saracca, Suriname, Cottica, in het Paradijck enz. bezocht door Missionnarissen, en thans heeft een groot deel (± 1980) den doop ontvangen. Het streven zit voor om deze, zoo verspreid wonende Nomaden, zooveel mogelijk in grooter groepen samen te brengen in gemeenschappelijke woonplaatsen, doch het blijkt heel moeilijk hen daartoe

te bewegen.

In 1869 nam Pater Donders het initiatief om den missiearbeid uit te strekken tot de Boschnegers; hij had vooral de Aukaners aan de Marowijne op het oog. Eerst in 1895 en volgende jaren werden missiereizen derwaarts ondernomen. Van later tijd dateeren de reizen naar de Boschnegers aan de Boven-Suriname (1907), Cottica en Boven-Commewijne (1915).

In sommige dorpen (Jakobkondré aan de Coppename, Tamarin aan de Cottica, Powakka nabij de Suriname e.a.) duidt de aanwezigheid van een kerkje en een school op de bevestiging van den arbeid onder Indianen en Boschnegers. In het Aukanerdorp Tamarin is een ziekenzaaltje opgericht en zijn Rooms-Katholieke Zusters werkzaam. Het aantal gedoopten der Boschnegers-missie beloopt ongeveer 460.

Hoewel door plaatselijke Geestelijken reeds vóór dien missie-arbeid onder Britsch-Indiërs was ondernomen, dagteekent de organisatie van de zielszorg van gedoopte Britsch-Indiërs en het bekeeringswerk onder ongedoopte van 1908, toen hiervan een afzonderlijke tak van arbeid werd gemaakt. Men richtte zich vooral tot de kinderen. Sedert 1914 zijn in dezen arbeid twee missionnarissen werkzaam.

Een moment van beteekenis was de instelling van voorbereidend catechismus-onderricht aan Britsch-Indische jongens te Paramaribo, ten einde een kring van bekeerlingen te vormen, die als hulpkrachten de missionnarissen zouden kunnen bijstaan. In de stad zelve en in de buurt van Paramaribo zijn eenige speciale „koelie-kerkjes" opgericht. Als onderdeel van het werk zijn te beschouwen de opvoedingsgestichten Rajpur ter hoofdplaats, de landbouwvestiging Girjapur aan de spoorlijn en de speciale Britsch-Indische scholen buiten de stad.

Hat Koloniaal Verslag over 1924 vermeldde 1453 gedoopte Britsch-Indiërs; dat over 1925 geeft geen aantal op, ook niet van gedoopte Javanen.

De R. K. Missie heeft twee weesinrichtingen, een voor

jongens en een voor meisjes. Zij geniet de reeds meer vermelde weezen-subsidie (de zgn. alimentatie).

Voor het geestelijk werk in stricten zin wordt de Bischof-Apostolisch Vicaris bijgestaan door nominaal 40 Geestelijken en een aantal leeraars en katechisten.

Verder zijn werkzaam: 28 Fraters van de Congregatie van O.L.V. van Barmhartigheid te Tilburg, waarvan 22 voor het onderwijs; 76 Zusters Franciscanessen van Roosendaal, 6 Sœurs van Oudenbosch, allen voor onderwijs c. a.; 52 Zusters van de genoemde Congregatie, voor de verzorging van melaatschen (27), van oude vrouwen en van de kinderen van Rajpur.

Ook voor den arbeid der Missie geldt, dat het een werk geweest is van veel toewijding en offers.

HOOFDSTUK XI.

DE GELDMIDDELEN.

§ 1. ALGEMEEN.

„De zelfstandigheid door de kolonie te verkrijgen verheft haar publiek- en privaatrechtelijk tot een van den Staat onderscheiden regtspersoon”.

Aldus heette het in 1851, zestig jaren vóórdat ten aanzien van Nederlandsch-Oost-Indië hare rechtspersoonlijkheid wettelijk werd uitgesproken, in de Memorie van toelichting bij het eerste der ontwerpen van wet, waaruit ten slotte het Regeeringsreglement voor Suriname is ontstaan. Wat met deze zelfstandigheid, — natuurlijk onverlet het soeverein gezag van Nederland-in-Europa, het Moederland dus, — bedoeld werd, is reeds uiteengezet in Hoofdstuk II, § 3. Suriname kreeg regelingsbevoegdheid voor de eigen zaken, die aan een eigen wetgevend orgaan (de Gouverneur in samenwerking met het vertegenwoordigend lichaam, de Koloniale Staten) werd toevertrouwd.

Daarbij werd gevoegd het beschikkingsrecht over de eigen geldmiddelen, die daarom „eigen” middelen zouden zijn, omdat zij afgescheiden zouden blijven van de middelen van het Rijk in Europa. In de bedoelde memorie werd dit uitgedrukt in deze woorden: „Een noodzakelijk gevolg hiervan” (namelijk van de positie van zelfstandig rechtspersoon) „is de splitsing der uitgaven, die zijn kosten van rijksbestuur, en uitgaven, die zijn huishoudelijke kosten”.

Die huishoudelijke kosten zouden bestreden moeten worden uit de eigen middelen der kolonie.

In dezen gedachtengang werd betoogd, dat dus over het gebruik van de eigen middelen, dat wil zeggen: over de aanwijzing van hunne bestemming (derhalve: de uitgaven) en over het verkrijgen van bronnen van inkomst (de heffingen) in Suriname zelf beslist zou moeten worden.

„Autonomie” — zoo staat er — „ware een ijdele klank „zonder zeggen over eigen finantiën, en in den regel zal „dus de koloniale huishoudelijke begrooting door de koloniale vertegenwoordiging worden vastgesteld, en de verhouding tot het opperbestuur alleen medebrengen, dat zij „aan 's Konings goedkeuring wordt onderworpen.”

Echter zou in eenige gevallen voorzien moeten worden, waarin de beslissing van den Nederlandschen wetgever noodzakelijk zou zijn.

Deze beginselen zijn neergelegd in de vierde afdeeling van het Vierde Hoofdstuk van het Regeeringsreglement, betiteld „Van de begrooting” art. 107/114) en in het Achtste Hoofdstuk: „Van de financiën” (art. 148 en 151).

Die vierde afdeeling spreekt in de eerste plaats uit, dat ten laste van 's Rijks schatkist komen:

- a. de wedde en de verblijfkosten van den Gouverneur;
- b. de kosten van de Rijks zee- en landmacht, tot bescherming van de kolonie gevorderd.

De bepaling dat de wedde van den Gouverneur, waaronder ook gebracht is het pensioen voor hem zelve en voor zijn nagelaten gezin, ten laste van de Staatsbegrooting komt, heeft ten doel alle bemoeiens van de Koloniale Staten met 's Gouverneurs inkomsten uit te sluiten. Door deze uitgaven te stempelen tot Rijksuitgaven zijn zij aan het zeggenschap van het vertegenwoordigend lichaam onttrokken. Ook de inrichting van zijne woning wordt uit de Staatsbegrooting betaald, evenals zijne reizen, binnenslands en van en naar Europa, zoomede eventuëel toegelegde kosten van uitrusting.

Dat de kosten van de militaire macht voor rekening van

de Staatsbegrooting zijn genomen is een gevolg van de destijds geldende opvatting, dat de verdediging Staatszaak was, zoodat moest worden aangenomen dat de in Suriname aanwezige krijgsmacht daar op dezelfde wijze in bezetting zou liggen als andere deelen der strijdmacht garnizoen houden in Nederland. In verband met de artikelen 178 en 187 der toenmalige Grondwet werd daaruit de verplichting tot bekostiging uit de Rijkskas afgeleid.

Alle overige uitgaven, wordt dan verder in het Regeeringsreglement gezegd, alsmede de middelen te harer dekking, worden aangewezen op de koloniale huishoudelijke begrooting.

§ 2. DE KOLONIALE HUISHOUDELIJKE BEGROOTING

De Gouverneur is verplicht jaarlijks, uiterlijk op den 1sten Dinsdag in Maart, het ontwerp der huishoudelijke begrooting voor het volgend dienst- (kalender-) jaar aan de Koloniale Staten aan te bieden.

Deze aanbieding geschiedt op dezelfde wijze als die van eene koloniale verordening. Het ontwerp heeft den vorm van zoo'n verordening en wordt vergezeld door een Memorie van Toelichting. De wijze van overleg met de Staten is ook volkomen gelijk aan die betreffende andere verordeningen: de Staten brengen Voorloopig Verslag uit, de Gouverneur zendt zijne Memorie van Antwoord en na het verschijnen van het Eindverslag der Staten vangt de mondelinge bespreking in openbare vergadering aan. De bevoegdheid van de Staten met betrekking tot het begrootingsontwerp is alsmede dezelfde als ten opzichte van de overige verordeningen. Zij kunnen dus het ontwerp amendeeren. Doch daarna is er verschil. Terwijl toch de Gouverneur niet verplicht is eene door het College geamendeerde verordening vast te stellen, bepaalt artikel 110 Regeeringsreglement, dat de begrooting door hem *moet* worden vastgesteld en afgekondigd, *zooals zij door de Koloniale Staten is goedgekeurd*, dus eventueel met alle daarin door de Staten aangebrachte

wijzigingen, ook al mocht de Gouverneur zich met die wijzigingen niet kunnen vereenigen.

Deze vaststelling is eene „voorloopige", want de Gouverneur is verplicht de begrooting ter goedkeuring aan den Koning op te zenden.

De voorloopige begrooting kan verkeeren in eene *definitieve*, wanneer zij de goedkeuring van het Opperbestuur verwerft en de geraamde uitgaven en middelen in evenwicht zijn. In dat geval komt dus het in 1865 toegekend budgetrecht in volkomen vervulling. Evenwel — het is nooit gebeurd. Van de eerste begrooting af, die onder het régime van autonomie in 1867 werd vastgesteld, hebben jaar op jaar de geraamde uitgaven de middelen overschreden, zoodat altijd de Wetgevende Macht in Nederland de Surinaamsche huishoudelijke begrooting heeft moeten vaststellen.

Dit is namelijk één der hooger bedoelde gevallen, waarin de Wetgever in Nederland dien in Suriname vervangt.

Artikel 112 Regeeringsreglement bepaalt te dien aanzien, dat de huishoudelijke begrooting definitief bij de wet wordt vastgesteld:

1° indien tot aanvulling der koloniale middelen gevorderd wordt eene bijdrage uit 's Rijks schatkist;

2° indien de Koning de begrooting, zoodanig als zij door de Koloniale Staten aangenomen is, niet goedkeurt;

3° indien de Koloniale Staten de begrooting niet hebben vastgesteld (ten rechte: aangenomen) vóór den tweeden Dinsdag in Mei van het jaar, waarin zij hun wordt aangeboden.

Het geval, onder 3° voorzien, heeft zich twee maal voorgedaan, in 1871 en 1885, toen de Staten de ontwerp-begrootingen verwierpen.

Het geval, onder 2° gesteld, heeft zich nog niet kunnen voordoen, omdat — zooals gezegd — er altijd een tekort was en dus ingevolge punt 1 de Wetgever moest optreden.

§ 3. DE RIJKSBIJDRAGE.

Altijd te kort — en niet in geringe mate!

In de eerste begrooting, die van 1867, bedroeg de bijdrage uit de Rijksschatkist om evenwicht tusschen inkomsten en uitgaven te brengen, — de zoogenaamde Rijkssubsidie, — $37\frac{1}{2}$ % van het beloop der uitgaven; thans is het 36 %, wanneer men de som neemt van *alle* uitgaven te zamen, maar als alleen de eigenlijke gezegde huishoudelijke uitgaven in rekening worden gebracht (dus die, waarvoor niet geleend mag worden), is het $38\frac{1}{2}$ %. Dit is dus het tegendeel van vooruitgang, waarbij nog komt, dat de voorstelling feitelijk te gunstig is, aangezien door het overbrengen van rente en aflossing der Spoorwegleening van de Surinaamsche naar de Staatsbegrooting de eerste ontlast is van een uitgaafpost, die er eigenlijk op moest staan. Daar de uitgaven gestegen zijn en de middelen, hoewel ook vermeerderd, ten hoogste in dezelfde mate toenamen (aan de hand van de begrooting van 1923 is destijds berekend dat beide, uitgaven en inkomsten, $6\frac{1}{2}$ maal zoo groot geworden waren), neemt het subsidiebedrag toe. In 1867 was het f440.000; het nadert het millioen tot 1916, bereikt in 1919: 2 millioen en is thans tot dicht bij 3 millioen gekomen (in 1921; in 1922: ruim $3\frac{1}{2}$ millioen). In het geheel is sedert 1867 reeds $51\frac{1}{2}$ millioen bijgepast om de tekorten te dekken.

De begrooting voor 1927 wijst als eindcijfer voor de uitgaven aan: f8.019.150; de middelen zijn geraamd op f4.488.961; dit maakt een nadeelig verschil van f3.530.189 — f645.000 = f2.885.189.¹⁾

Dit beteekent, dat het Rijk moet bijspringen met een toeslag van f21 per hoofd der bevolking in haar geheel, Indianen en Boschnegers inbegrepen. Worden die niet medegegeld en dus alleen de werkelijk geadministreerden in aanmerking genomen, hetgeen juist is daar bijna geen uit-

¹⁾ De f645.000 zijn te leenen gelden.

wordt de beslag $\pm f25$ per hoofd. Een en ander *zonder* in wordt de bijslag $\pm f25$ per hoofd. Een en ander *zonder* in gaven voor de twee genoemde groepen gedaan worden, dan rekening te brengen, de uitgaven, die wettelijk ten behoeve van Suriname op de Staatsbegroting worden uitgetrokken (dus voor den Gouverneur en de Krijgsmacht), en die voor 1927 zijn geraamd op $f1.220.642$.

Eene vergelijking tusschen het subsidiebedrag en het be-
loop der *eigen* middelen (uitgenomen dus de middelen, die door leening verkregen worden) leert, dat deze middelen zich tot de Rijksbijdrage in 1867 verhielden als 1 : 0.6, terwijl de verhouding thans is 1 : 0.56. Ruw weg kan dus gezegd worden : het subsidie bedroeg in 1867 evenveel als ongeveer $\frac{2}{3}$ van de middelen, en het is er niet veel gunstiger op geworden. Dit is teleurstellend, want 5 jaar geleden was het gedaald tot slechts iets meer dan $\frac{1}{3}$. Vooral teleurstellend, omdat in den laatsten tijd zoovele, zelfs niet onbedenkelijke bezuinigingen ingevoerd zijn om de huishoudelijke uitgaven maar zoo laag mogelijk te houden.

Op zich zelf levert een hoog subsidie-bedrag, ja, ook een stijgend bedrag, nog niet het bewijs van het bestaan van een zorgwekkenden toestand. Het kan immers beteekenen, dat maatregelen in werking zijn, die — al moge het zijn, dat niet aanstonds een in geld waardeerbare interest van de daaraan bestede middelen in uitzicht gesteld kan worden en dus geen vrijheid wordt gevonden om er een leening voor aan te gaan — toch de economische ontwikkeling der gemeenschap in sterke mate zullen bevorderen. Als dientengevolge het subsidie tijdelijk zou toenemen, zelfs aanzienlijk stijgen, zou het eenvoudig zijn een middel om door moeilijke tijden heen te komen. Maar zóó staat het niet; de voortdurende toeneming van de Rijksbijdrage is wél een bedenkelijk verschijnsel. Zij wijst op innerlijke zwakte, verzwaking zelfs. Het komt er op aan *waarvoor* het subsidie dient en als wij dat onderzoeken, dan treedt aan den dag, dat het niet anders doet dan gaten stoppen, die ontstaan doordat de huishouding kosten vordert, waartegen de inkomsten op

geen stukken en brokken na opwegen. Zeer zeker, al wat gedaan wordt voor opvoeding, onderwijs, hygiëne, dient tot versterking van de maatschappij en werpt eenmaal vruchten af, doch voor een algemeene economische opheffing van Suriname is méér noodig en als die uitblijft, dan komen die andere zorgen niet tot haar recht. Het subsidie brengt in de gegeven omstandigheden het land dus niet in breeden zin vooruit en daarom is het feit, dat de steun maar altijd door noodig is gebleven, stijgt en, als er niet veel verandert, in onafzienbaren tijd noodig zal blijven en stijgen blijven, een hoogst ernstig feit.

Hoewel het autonoom karakter, dat aan de Surinaamsche gemeenschap is toegekend, principiëel niet aangetast wordt door het subsidiestelsel, spreekt het vanzelf dat het effect ervan wegzinkt in de armlastigheid. Van eigen zeggenschap over de eigen middelen komt natuurlijk niets terecht, wanneer, zooals nu, jaar in jaar uit de Nederlandsche wetgever beslissen moet over de begrooting in plaats van het wettelijk daarvoor aangewezen orgaan in Suriname. Het is niet een *Surinaamsche* begrooting, die de huishouding beheerscht, het is een *Nederlandsche* begrooting voor Suriname. Dit feit, en de onbevredigdheid, die het aan weerskanten, in Nederland en in Suriname, veroorzaakt, en de wrijving die er uit voortkomt, en de druk, die de afhankelijkheid uitoefent, ook op het verantwoordelijkheidsbesef, het zijn alle factoren, die doen verlangen naar een uitweg.

Het is dan ook niet te verwonderen, dat meermalen naar een uitweg, een oplossing, is gezocht. De éénige wezenlijke oplossing is uiteraard de natuurlijke, de automatisch werkende: zij ligt besloten in eene krachtige economische opleving van Suriname. Zoolang die er niet is, blijft het eenvoudig onmogelijk het wettelijk desideratum van een autonoom Suriname te bereiken. De oplossingen, die ontworpen en deels toegepast zijn, moesten noodgedwongen langs dit groote moment van beslissende, afdoende realiteit heengaan, want het was niet aangebroken. Het waren dus maar hulpmiddelen op zijwegen, meer formeele zuiveringen in de

begrootinnspraktijk dan werkelijke omzettingen in verwarde toestanden. Dat *kon* niet anders.

§ 4. FINANCIËELE STELSLS.

De eerste, die een poging in die richting deed, was de Gouverneur Idenburg, die bij zijne ontwerpbegroting voor 1908 het plan inleidde, dat — hoewel niet ongewijzigd — tot de begroting voor 1918 als plan-Idenburg bekend was en werd toegepast. Hij verdeelde de Surinaamsche uitgaven in drie rubrieken:

a. de jaarlijks terugkeerende uitgaven voor de huishouding in engen zin;

b. uitgaven voor werken of maatregelen, die òf niet rechtstreeks invloed uitoefenen op den gang der financiën, òf dezen invloed eerst in een ver verwijderd verschiep doen gelden: uitgaven voor de economische ontwikkeling genaamd;

c. uitgaven voor productieve werken.

Voor de laatstbedoelde uitgaven zou geld geleend mogen worden. Immers zij zouden strekken voor werken, waarvan verwacht kon worden, dat zij zouden bijdragen tot een voldoende versterking van de koloniale middelen om rente en aflossing van het in die werken gestoken kapitaal te betalen.

Voor de uitgaven onder *b* zou, zoolang als zelf-bekostiging nog niet mogelijk was, een beroep op de Rijkskas mogen worden gedaan; met andere woorden: subsidie mogen worden gevraagd. Intusschen zouden die uitgaven geleidelijk moeten worden overgebracht naar die van rubriek *a* en dus ten slotte evenals de reeds dadelijk in die groep opgenomen streng huishoudelijke uitgaven, geheel en al uit *eigen* middelen moeten worden bekostigd, dus *zonder* eenig subsidie uit de Rijkskas.

Dit zijn in grove trekken de hoofdpunten. De bijzonderheden van de aanbevolen maatregelen tot toepassing mogen hier voorbijgegaan worden op één punt na. Het nadeelig verschil tusschen de huishoudelijke uitgaven en de eigen

middelen bleef, ook na eene vrij belangrijke belastingverhooging, te groot om aanstonds tot strikte toepassing van het plan over te gaan. Er moest echter naar gestreefd worden dat verschil geleidelijk kleiner te maken, en hiervoor werd de eisch gesteld, dat elk jaar f30.000 op het deficit moest worden ingehaald.

Dit is, met vele strubbelingen, tien jaren volgehouden. De economische toestanden in Suriname ontwikkelden zich niet zooals de ontwerper van het stelsel had verwacht en mocht verwachten (een paar jaar later volgde de ineensorting van de veelbelovende bacoven-cultuur); er werd aan het stelsel getornd, er vielen elementen uit; in één woord het kwam niet tot zijn recht en toen bij de begrooting voor 1918 getracht werd om de beginselen van dat stelsel in eenigszins anderen vorm te bevestigen, maakte een motie in de Tweede Kamer een einde aan alle systeem van orde. Het is thans niet anders dan een rekensommetje naar het geval, of juist: naar het ongeval. Van de gezamenlijke uitgaven worden afgetrokken die, welke door leening kunnen worden gedekt; van de rest de middelen; en het nadeelig verschil is subsidie.

Eene Commissie, die in 1911 hier te lande werd ingesteld om den economischen toestand van Suriname te onderzoeken en middelen tot verbetering aan te wijzen, de zogenoemde Suriname-Commissie, nam ook het onbevredigende van het subsidiestelsel in beschouwing en beval aan om, behalve de wedde enz. van de Gouverneur en de kosten van Inad- en zeemacht, zooals in het Regeeringsreglement bepaald is, nog een aantal andere uitgaven bij de wet ten laste van de Staatsbegrooting te nemen en wel tot zoodanigen omvang, dat de overblijvende uitgaven voor den openbaren dienst door de eigen middelen van Suriname zouden kunnen — en dan ook zouden moeten — worden gedragen, zonder genot van subsidie. Over dat deel der financiën zou Suriname dan werkelijk zeggenschap verkrijgen. Tot dusver is geen gevolg aan dat denkbeeld gegeven; de Commissie voor de herziening van het Regeeringsreglement, waarvan

gewag gemaakt werd aan het slot van Hoofdstuk II (Staatsinrichting), heeft het ontraden.

Een ander denkbeeld is nog aanbevolen, namelijk het vaststellen van een fixum, waarboven het subsidie niet zou mogen stijgen. Suriname zou dus moeten zorgen binnen die grens te blijven. Ook dit denkbeeld is niet verder gekomen dan het stadium van eene gedachte ter overweging, evenmin als dat, ontwikkeld in de Juli- en Septemberafleveringen van het Koloniaal Tijdschrift van 1921, waarin geraden werd de begrooting in tweeën te splitsen, in dier voege, dat het eene deel bevat de uitgaafposten welke met eigen middelen worden gedekt, het andere de posten, die uit het subsidie worden bekostigd. Op die wijze zou duidelijk uitkomen, — hetgeen thans *niet* het geval is, — waarvoor het subsidie eigenlijk bestemd is.

Van dit onderwerp afstappende, — in het Slothoofdstuk wordt er nog nader op ingegaan, — zij nog eens herhaald, dat alleen en uitsluitend door economischen opbloei de thans bestaande ongewenschte geldelijke verhouding tusschen Nederland in Europa en Suriname gezuiverd kan worden, daardoor alleen aan de gerezen moeilijkheden een eind en de toegedachte autonomie tot haar recht zal kunnen komen.

§ 5. GELDELIJK BEHEER.

De Surinaamsche begrooting bevat eene artikelsgewijze *beschrijving* van de uitgaafposten, verdeeld in afdeelingen in overeenstemming met de onderscheidene diensttakken en administratiën. Voorts een *aanwijzing* van de middelen, zonder vermelding van de raming der opbrengsten, welke laatste in eene afzonderlijke bijlage wordt opgenomen. De middelen zijn onderverdeeld in:

- A. Directe en indirecte belastingen;
- B. Inkomsten van onderscheiden aard;
- C. Uit leening te verkrijgen gelden.

D. Bijdrage uit 's Rijks Schatkist tot aanvulling van de Surinaamsche geldmiddelen.

In de begrooting voor 1927 zijn de uitgaven in totaal geraamd op f8.019.150, de middelen A en B te zamen op f4.488.961; middel C is geschat op f645.000; middel D op f2.885.189.

Met betrekking tot de middelen bepaalt het Regeeringsreglement in zijn Achtste hoofdstuk (Van de financiën), dat geene belastingen geheven mogen worden dan uit kracht en volgens de voorschriften eener wet of koloniale verordening (art. 146); dat geen privilegie op het stuk van belasting mag worden verleend (art. 149), en dat geldleeningen alleen aangegaan kunnen worden uit kracht van de wet of van een koloniale verordening, goedgekeurd bij de wet (art. 151).

In het zelfde hoofdstuk is nog neergelegd:

dat het beleid der geldmiddelen en het domeinbeheer, onder oppertoezicht van den Gouverneur, zijn opgedragen aan een door den Koning benoemden ambtenaar (art. 146). Dat is: de Administrateur van Financiën;

dat het muntwezen bij de wet wordt geregeld (art. 147). Dit is geschied bij de Muntwet voor Suriname;

dat de belastingen niet mogen strekken om den vrijen handel met Nederland en zijne koloniën te belemmeren enz. (art. 150; zie Hoofdstuk VI, Handel en Verkeer);

dat al wat betreft de uitgifte in eigendom of pacht en het beheer der domaniale gronden en bosschen of de uitoefening van andere domaniale rechten wordt geregeld bij de wet en, bij gebreke van deze, bij koloniale verordening (art. 152). Hierop steunen de bij de bespreking van den landbouw en andere bedrijven reeds vermelde verordeningen aangaande uitgifte van gronden en concessiën voor delfstof- en balataontginning (Hoofdstukken IV en V);

dat de wijze van beheer en verantwoording der geldmiddelen wordt geregeld bij de wet (art. 153). Hieraan is uitvoering gegeven bij de Comptabiliteitswet voor Suriname (G. B. 1910 n° 86).

Ten aanzien van de belastingen en geldleeningen valt op te merken, dat als uitzondering op den algemeenen reg 1 (zie Hoofdstuk II, Staatsinrichting), beide onderwerpen uitdrukkelijk onttrokken zijn aan de regelingsbevoegdheid des Konings; alléén krachtens een koloniale verordening of krachtens eene wet kan eene belasting geheven, eene lening wordt aangegaan.

Van de bevoegdheid om leeningen te sluiten is gebruik gemaakt ten behoeve van het Immigratiefonds (zie Hoofdstuk VII, Immigratie en Kolonisatie), voor den aanleg van productieve werken (Saramaccapolder, Bacovencultuur) en voor dien van den spoorweg (zie Hoofdstuk VI § 5, Verkeer te land) en ten slotte voor consolidatie van vlottende schuld.

De lening voor het laatste doel, in 1915 uitgeschreven, was eene mislukking. Van de f4 miljoen werd slechts f1 miljoen ingeschreven. Dat bedrag is inmiddels terugbetaald. Sedert is geen tweede poging gedaan om te consolideeren; de geleende gelden loopen door als vlottende schuld, Nederland verschafft de middelen als kasvoorschotten. De leeningschuld bedraagt thans, met inbegrip van de 8 miljoen der spoorweglening f10.395.000; de voorschotten zijn tot 10 miljoen gestegen.

De directe en indirecte belastingen zijn van verschillende soort; de voornaamste mogen hier vermeld worden: inkomstenbelasting (voor 1927 geraamd op f550.000), belasting op de huurwaarde van gebouwen en erven (f105.000), accijns op binnenlandsch gedistilleerd (f200.000), invoerrechten (*het* belangrijkste middel: f1.800.000). Vooral eene betudeering van de opbrengst der inkomstenbelasting is tekenend voor het lage peil van welstand in Suriname. De belasting begint bij een belastbaar jaarinkomen van f500 en nu blijkt, dat slechts 8% van de heele bevolking in de termen valt voor een aanslag en van die 8% brengt 46 % het niet verder dan een inkomen van f500 - f600 en slechts 6 % bereikt f1000 per jaar. Zelfs als in acht genomen wordt, dat misschien een aantal ontsnapt aan den

aanslag en dat in den landbouwenden stand de middelen tot levensonderhoud voor een groot deel bestaan uit producten van den eigen grond, bewijzen de cijfers wel, dat Suriname het wezenlijk niet breed heeft.

Van de inkomsten van onderscheiden aard, onder 56 nummers in de begrootingsbijlage opgesomd, kunnen als de belangrijkste genoemd worden: de vergunnings- en concessierechten voor balata-ontginning, voor 1927 geraamd op f170.000, de balata-retributie (f89.700), grondhuren en andere grondlasten (f70.000), opbrengst van de posterij (f78.000), vervoer- en vrachtgelden van den spoorweg (f140.000), id. van de Landsvaartuigen (f330.000).

De verantwoording van de uitgaven en ontvangsten over elk dienstjaar (de zgn. regularisatie) wordt volgens het Regeeringsreglement (art. 114) gedaan aan de wetgevende macht in Nederland, ingeval die wetgever de begroting heeft vastgesteld, en anders aan de Koloniale Staten, welk laatste dus nooit gebeurd is.

Het slot der rekening wordt, naar dezelfde onderscheiding, vastgesteld bij de wet of bij koloniale verordening.

Kanaalsluis.

Britsch-Indische boerenfamilie.

HOOFDSTUK XII.

INDIANEN EN BOSCHNEGERS.

§ 1. ALGEMEEN.

Meermalen werden in het voorafgaande twee groepen der bevolking van *Suriname*, de Indianen en Boschnegers, uitdrukkelijk buiten het kader van de beschouwingen geplaatst. Nog meer deed schrijver dezes het, zonder er melding van te maken; het kwam hem beter voor een afzonderlijke paragraaf voor hen te bestemmen dan telkens de aandacht te vestigen op hunne uitzonderingspositie.

Hoewel toch het Regeeringsreglement te hunnen aanzien geen enkele exceptie maakt op den algemeenen regel, dat het recht in *Suriname* hetzelfde is voor alle bevolkingsgroepen en ook de wetgevende en administratieve regelen, die daaruit zijn voortgekomen, hen niet van de toepassing uitsluiten, verkeerden zij feitelijk in een uitzonderingstoestand, omdat wet en gezag hen niet bereiken in hunne afgelegen woonplaatsen.

In enkele gevallen kan van een eigen recht der Indianen en Boschnegers gesproken worden, voor zoover namelijk zekere rechten stilzwijgend of uitdrukkelijk zijn erkend bij de oude vredesverdragen uit den tijd, dat zij nog opstandige volksgroepen waren; in het bijzonder wordt gedacht aan het hun toegestaan bestuur door eigen hoofden en aan de occupatierechten op den grond en rechten op producten van het bosch.

Traditie, eigendommelijke volkszedes en gebruiken beheerschen hun leven, buiten de wet om. Onze burgerlijke wetgeving, onze strafwetgeving, wijken tengevolge van praktische bezwaren voor hun eigen recht, hetgeen echter niet wil zeggen, dat zij individuëel gerechtigd zijn tot privilegiën in alle omstandigheden, zelfs niet in hunne verre dorpen. Er zijn voorbeelden, dat het strafrecht hen wel degelijk ook daar achterhaalde en op regelmatige wijze de algemeene wet op hen werd toegepast in gelijker voege als op alle andere ingezetenen. Maar... de afstanden zijn groot, de weg is moeilijk, de bestuursmiddelen zijn gering en het woud verborgt veel, ook ongerechtigheden.

Met de Indianen — te weten: de zgn. benedenlandsche Indianen — werd vrede gesloten door Gouverneur van Aerssen van Sommelsdijck in 1668. Het staat niet vast of eene schriftelijke overeenkomst is aangegaan, althans er is te vergeefs naar gezocht; wij kennen het feit van den vrede uit brieven van van Aerssen aan de Geöctrooïëerde Sociëteit, handelende over zijne krijgstochten tegen de Indianen en hunne onderwerping (zie Bijdrage Taal-, Land- en Volkenkunde, deel LVIII, blz. 465 vlg.). Oorsprong en omvang van hunne rechten zijn dus niet na te gaan; dat zij niettemin van Overheidswege erkend worden, blijkt uit de verordeningen betreffende de ontginning van delfstoffen, waarin aan concessionarissen wordt voorgeschreven de rechten van Indianen op hunne dorpen, nederzettingen en kostgronden te eerbiedigen; en de feitelijke toestand is, dat zij zonder beschreven titels die rechten uitoefenen.

In de overeenkomsten met Boschnegers, die wel schriftelijk gesloten en bewaard gebleven zijn, vinden wij enkele, meest vaag gestelde omschrijvingen aangaande hun eigen bestuur en hunne agrarische rechten. Zoo wordt voor de Aukaners bepaald, dat de groot-opperhoofden (granmans) en kapiteins (dorpshoofden) zouden worden benoemd en ontslagen door den Gouverneur en dat zij zouden moeten blijven wonen in Auka, en onder geen voorwendsel houtwaren als anderszins zouden mogen bewerken dan op een afstand

van drie dagen varens boven den post Oranjewoud. In het verdrag met de Saramaccaners heet het, dat zij wonen moeten aan de rivier boven-Suriname en nimmer dichterbij dan twee dagen varens boven den post Victoria. In 1905 zijn zulke onzekere en verouderde aanduidingen wat verduidelijkt.

Uit het vorenstaande mag niet worden afgeleid, dat een Indiaan of Boschneger niet zou mogen wonen waar hij wil, b.v. te Paramaribo.

Ten aanzien van het gebruiksrecht op den grond bevatten de Boschnegercontracten niet anders dan een om zoo te zeggen verborgen erkenning van dat recht in de bepaling, dat zij de vrijheid zouden behouden om houtwaren, rijst en andere artikelen, welke voor dagelijksch gebruik worden gecultiveerd of bewerkt, af te brengen en te verkoopen. (De verdragen zijn opgenomen in deel LXXI van de Bijdragen).

De Gouvernements-Secretaris is belast met het toezicht op de Indianen en Boschnegers.

§ 2. INDIANEN.

De Indianen, Bokken of Roodhuiden zijn de oorspronkelijke bewoners van Suriname. De herkomst van den naam Bokken is onzeker; zeer waarschijnlijk is die naam van Europeeschen oorsprong en ontstaan uit het Portugeesche woord Bugre, dat in Karboeger wordt teruggevonden. Misschien is het een vertaling van den stamnaam Cabres (geit, kabriet). De naam Roodhuid duidt niet — zooals dikwijls gedacht wordt — op een natuurlijke, roode huidskleur, maar zal hun gegeven zijn op grond van hunne gewoonte om hun lichaam in te smeren met een roode, plantaardige kleurstof (kesoewé).

In den eersten tijd der Europeesche volksplantingen werden de Indianen als slaven gebruikt. Vandaar de naam „roode slaven“, dien men in oude geschriften aantreft. Na den vrede met de Karaïben, Arowakken en Waraus bepaalde van Aerssen, dat dezen alléén wegens misdaden in slavernij

gebracht mochten worden, doch die bepaling gold niet voor andere Indianenstammen en geruimen tijd zijn dan ook, zij het in betrekkelijk gering getal, na den invoer van neger-slaven nog Indianen als slaven verhandeld. Voor eigenlijken plantagearbeid waren zij lichamelijk ongeschikt; de mannen werden op de plantages voornamelijk gebruikt voor de jacht en visscherij, de meisjes werden concubinen.

Eene telling van de Indianen heeft nog niet plaats gehad; hun aantal is geschat op ongeveer 2600.

De Indiaan — althans die van de zoeeven genoemde stammen — is kort en breed van bouw; hij heeft sluit haar; de lippen zijn dun. Hij is stil, teruggetrokken.

Men onderscheidt twee groepen: benedenlandsche en bovenlandsche Indianen. De eerste groep, — die de Karaïben, Arowakken en Waraus omvat, waarvan de eersten zich Kalinja noemen —, bewonen het kustland en den benedenloop der rivieren. Uiterlijk zijn de stammen niet gemakkelijk van elkander te onderscheiden; zij hebben ieder hun eigen taal en vertoonen ook in hunne gebruiken wel eenige verschillen, maar over het algemeen komen zij in hunne zeden en gewoonten vrijwel overeen. Ethnologisch zijn zij trouwens zeer nauw verwant. Zij wonen door elkaar heen, dat wil zeggen: hunne dorpen liggen dooreen in hetzelfde gebied; soms vindt men in één dorp — hoewel afgescheiden van elkander — gezinnen van verschillende stammen.

De Indianen vestigen hunne dorpen op hooge zandvlakten nabij waterlopen. Hunne woningen zijn zeer primitief: open hutten van wilthoutpalen, in rechthoekigen vorm opgesteld, bovenaan verbonden door dwarsbalken, met lianen saamgebonden en gedekt met een bladerendak; een soort vliering is aangebracht als bergplaats. Het huisraad bestaat uit: de onmisbare hangmat, een paar lage zitbankjes en verder verschillende manden, kookgerei, pijl-en-boog en ook wel een jachtgeweer van niet te beste kwaliteit, en veelvormig aardewerk. De Indianen zijn namelijk pottenbakkers; of juister de vrouwen zijn het en wel in het bijzonder de Karaïbische vrouwen. Voor het vervaardigen van aardewerk

gebruiken zij een kleideeg, dat zij in den gewenschten vorm brengen; die vorm wordt in de zon gedroogd, gekleurd en versierd en op een vuurtje gebakken.

De kleeding is zeer eenvoudig; het lendenkleed is voor mannen en vrouwen het voornaamste stuk; als versiering worden veel kralensnoeren gedragen; ook halssnoeren van dierentanden door de mannen. Pitten en zaden worden eveneens tot snoeren aaneengeregend. De Karaïbische vrouw draagt 'n speld door de onderlip, als sieraad en om zandvlooien te verwijderen. Het is de gewoonte om reeds op jeugdigen leeftijd de beenen bij knie en enkels af te binden, waardoor onnatuurlijke verdikkingen ontstaan.

Met jacht en visscherij vormt de landbouw de bestaansmiddelen der Indianen; midden in het bosch, soms op heel grooten afstand van het dorp, leggen zij hun kostgronden aan, die zij beplanten met verschillende gewassen, waaronder de cassave een voorname plaats inneemt. Zij zijn wisselbouwers en zoeken dus telkens een nieuwen kostgrond op. Zij hebben trouwens in het algemeen nomadische neigingen, hoewel de benedenlanders meer en meer hokvast worden.

Van den cassavenwortel bereiden zij hun brood; de wortel wordt gewasschen, geschraapt, geraspt en in een gevlochten koker, die rekbaar is, uitgeperst. Van het gedroogde, aldus verkregen meel wordt op een ijzeren plaat het platte brood gebakken, dat er uit ziet als het bekende jodenpaaschbrood. Een geliefd voedsel is de peperpot, of kasripopot, een cassavebrei, vermengd met allerlei spijsresten en sterk gekruid met Spaansche peper; de schotel staat altijd gereed voor den gaanden en komenden man. De meeste dieren, ook apen en sprinkhanen, worden gegeten; insectenlarven zijn een lekkernij!

Vergiftigde pijlen worden vooral in de bovenlanden gebruikt. Het gif (curare) wordt bereid uit plantensappen en dierlijke stoffen.

Naast de pottenbakkerij is de vlechterij de voornaamste nijverheid. De vrouwen weven de hangmatten van zelfge-

sponnen draad van katoen of andere vezels; de mannen vlechten het mandwerk, waarvan bijzondere vermelding verdient de pagaal of pagara, een waterdicht-gevlochten doos voor het bewaren van kleedingstukken en kostbaarheden. Van ander vlechtwerk mogen nog genoemd worden, behalve de reeds vermelde cassave-pers (matapi), de manari (zeef) en de handwaaiers om het vuur aan te blazen. Door inlashing van gekleurde vezels worden versieringen in het vlechtwerk aangebracht.

De bovenlandsche Indianen, die tot ver in het binnenland, tot aan de Braziliaansche grens toe gevestigd zijn, worden met verschillende benamingen aangeduid: Ojana, Roekoejana, Trio enz. — meerendeels Karaïben-stammen. Veel van hetgeen hiervoren is medegedeeld omtrent de benedenlandsche Indianen is ook van toepassing op de bovenlanders, al mogen dan eenige verschillen kenbaar zijn, die verklaard kunnen worden uit hun meer afgezonderd leven, tengevolge waarvan zij in primitiever omstandigheden zijn gebleven.

Hetzelfde geldt met betrekking tot het maatschappelijk en geestelijk leven van de beide groepen. Hieronder zullen daaruit eenige grepen gedaan worden van verschijnselen, die aan een der groepen eigen of aan beide gemeen zijn, zonder scherpe onderscheiding der groepen.

Hoewel het dorpshoofd — kapitein en tamoetsji — gezag uitoefent, kan hij toch niet als een bepaald „heerscher” beschouwd worden; de Indiaansche maatschappij is daarvoor te democratisch.

Groot gezag heeft de vader in het gezin en de medicijnman (piaï), waarover straks.

Matriarchaat is onder Indianen niet onbekend; waar dat bestaat, is uiteraard de positie der vrouw hooger dan in den regel onder zulke volken het geval is.

Het huwelijk is in zekeren zin een koophuwelijk, inzonder namelijk, dat de huwelijksandidaat aan de ouders van het meisje geschenken aanbiedt, waarvan de aanvaarding geldt als toestemming. Het huwelijk volgt dan onmiddellijk zonder formaliteiten. Somwijlen wordt een zuigeling al door

een man tot vrouw of door een vrouw tot man gekozen. Polygamie is geoorloofd. De schoonzoon komt wonen in het dorp of de hut van zijn schoonvader; hij wordt zijn ondergeschikte en werkt voor hem. Van eene weduwe wordt het haar afgeknipt; zij mag niet hertrouwen vóór het is aangegroeid; de naaste bloedverwant van den man heeft het recht haar tot vrouw te nemen (leviraats-huwelijk).

Als de vrouw bevallen is, gedraagt de man zich als een zieke; hij blijft een tijd in zijn hangmat en laat zich verzorgen. Ook bij de Indianen bestaat dus de zgn. couvade, waarvan de beteekenis waarschijnlijk deze is, dat aanvankelijk tusschen de ziel van den vader en die van het kind zulk een innige band blijft bestaan, dat al wat den vader zou overkomen ook het kind zou treffen.

Een overledene wordt na verloop van de klaag-dagen in zijn eigen hut begraven, die verder ongebruikt blijft.

In het geloofsleven van de heidensche Indianen zijn, evenals bij andere heidenen, elementen waar te nemen van geloof in goden en geesten; van dat in bijzondere, geheimzinnige krachten, aanwezig in levende en levenlooze dingen (mana-kracht, dynamisme), en van het geloof in het bestaan van een levensbeginsel in den mensch (de ziel) en van iets dat van hem voortleeft na zijn dood (de doodenziel). Zooals bij alle heidenen loopen ook bij hen die begrippen in elkaar.

Voorzoover er sprake kan zijn van eene gedachte aan een Opperwezen, is dat begrip heel moeilijk tot een concrete voorstellingswijze terug te brengen. Indien aan een Schepper gedacht mag worden — maar dan nog alléén als een Schepper van de Indianen — dan heeft zich diens wezen uitsluitend geuit in de daad van de schepping, meer niet; in het leven der schepselen deelt hij niet. Wel echter spelen een groote rol de talrijke geesten (joloks), die op de aarde huizen in dier en plant, en boven de aarde in zon en maan.

Wat men over de joloks leest, doet vaak meer denken aan mana-geloof dan aan geesten-geloof; aan de werking dus van *krachten*.

Die joloks dan zijn passief of kwaadaardig. Alleen de laatste — de schadelijke — zijn voor den Indiaan van beteekenis. Alle onaangename gebeurtenissen, alle kwaad, ziekte en dood worden door hen veroorzaakt. Het ligt dus voor de hand, dat allerlei middelen worden aangewend om hun kwaden invloed te keeren. De man, die dat heet te kunnen en er zich mede bezig houdt, is de al genoemde piainman, beurtelings medicijnmeester, toovenaar en priester.

De piainman werkt in zijn apart, donker hutje met tooveren bezweringsformulieren en begeleidt zijn daarbij aangeheven zang met een rammelaar. In ziektegevallen wrijft hij den zieke en beblaast hem met tabaksrook.

Hij is ook de man, die aantrekkingsmiddelen of bekoringsmiddelen bereidt, welke bij de Indianen veelvuldig gebruikt worden om menschen te bekoren, jachtwild aan te trekken, gekoesterde wenschen vervuld te krijgen enz. Als „toelala” — zooals een bekoringsmiddel genoemd wordt — bezigt men bijv. op de hertenjacht een blad, dat de signatuur van een gewei vertoont of men bereidt een aardvruchtenknol met bloed of rottend vleesch van een hert tot een brei, waarmede men zich besmeert.

De opleiding tot piainman is een wreede marteling; de jonge man, die er voor bestemd wordt, moet een reeks proefnemingen doormaken van vasten, zware dronkenschap, lichaamstoeren en het drinken van tabakswater. Ten slotte ondergaat hij de „marake” of mieren- en wespenproef: een van riet gevlochten gordel, waaraan boschmieren en wespen met den rug bevestigd zijn, zoodat de steekwerktuigen vrij blijven, wordt hem op het bloote lichaam gebonden en onder de pijnen, die hij uitstaat, mag hij niets van zijn smart laten blijken, ja, zelfs moet hij dansfiguren uitvoeren.

Bij de Ojana's wordt de marake algemeen toegepast, zoowel op jongens als op meisjes; zij staat daar in verband met de intrede van de puberteit en wordt geacht moed en kracht te geven.

Feestelijkheden, met drinken en dansen, hebben veelvul-

Javaansch kolonist op zijn grondje.

R. K. Vlechtschool.

Een school in Paramaribo.

R. K. Jongensweeshuis. De touwslagerij.

dig plaats; een geliefde drank is de paiwari; om dien te bereiden worden stukken cassavebrood door vrouwen eerst gekauwd, dan met water vermengd en opgekookt en vervolgens aan gisting blootgesteld in een bak of korjaal (de uit een boomstam vervaardigde kano der Indianen).

De dansen, begeleid door trommen, fluiten en ramme-laars, zijn talrijk en veelsoortig. In tegenstelling met de dansen der Boschnegers zijn die der Indianen rustig. Een der dansen, waaraan mannen en vrouwen in een rij geschaard deelnemen, bestaat in louter schokkende kniebuigingen, zonder verplaatsing, waarbij een eentoonig lied geneuried wordt. Andere, — mannendansen, — zijn wat levendiger; de dansers tooien zich daarbij met danskronen, groote, kunstig-ineengezette ornamenten met kleurige vederen.

§ 3. BOSCHNEGERS.

De tegenwoordige Boschnegers zijn de nakomelingen van de zgn. Marrons, — wegloopers of vluchtelingen, — die zich door ontvluchting van de plantages naar de bosschen onttrokken aan de slavernij. Van uit hunne schuilhoeken ondernamen zij rooftochten naar de plantages en stalen er — soms ook brandstichtend — al wat zij bemachtigen konden, wapens, messen, werktuigen, vrouwen en levensmiddelen tot aanvulling van hetgeen het bosch hun verschaftte.

Vinnige vervolgingen zijn tegen hen ingesteld, militaire patrouilles op hen afgezonden, vreeselijke straffen tegen ontvluchting bedreigd. Alles vergeefs. Zij wisten zich in het moeilijk toegankelijk woud te handhaven. De Overheid heeft ten slotte de vervolging moeten opgeven en de vluchtelingen moeten vrij verklaren. Dit geschiedde bij de reeds vermelde vredesverdragen (1684, 1749, 1761, 1762; vernieuwingen in 1835, 1837 en 1838).

De op een zielental van 17500 geschatte Boschnegers zijn verdeeld in de volgende groepen (eigenlijke stammen zijn het niet):

de *Saramaccaners* aan de Boven-Suriname;

de *Matoeari's* (ook *Bekoe's* en *Moesinga's* genaamd) aan de Boven-Saramacca;

de *Korenti's* of *Koffiemacca's* (oorspronkelijk *Matoeari's*) aan de Coppename;

de *Djoeka's* of *Aukaners* aan de Marowijne (Tapanahoni), Sara-kreek (zijstroom Suriname), Saramacca, Cottica en Boven-Commewijne ;

de *Paramaccaners* aan de Marowijne.

De Groot-opperhoofden der Aukaners (thans *Amakti* van *Otterloo*) en van de Saramaccaners (thans *Jankoeso*), genieten eene bezoldiging uit de Landskas; evenzoo de hoofden der *Matoeari* en *Paramaccaners*. Zij en de andere hoofden (kapiteins) worden uitgerust met waardigheidsdistinctieven als uniform (oude schuttersjassen), halsketting met metalen borst-plaat, waarop het Nederlandsche wapen, en een tamboer-majoors-staf. Een koetsiershoed met kokarde uit den équipagetijd voltooit het amtsgewaad. *Amakti* draagt zelfs een groot-tenue-officiersjas der Marine, met épauletten, en dekt zich met een steek!

Ook de Boschnegers vestigen hunne dorpen, evenals de Indianen, op hooge gronden bij waterstroommen, maar die dorpen hebben een heel ander aanzien. De huizen zijn goedgebouwde, gesloten woningen met planken wanden en dik, laag afhangend bladerendak. Vaak zijn zij versierd met keurig snijwerk; Boschnegers zijn namelijk zeer bekwame houtsnijders. Hunne gebruiksvoorwerpen, zooals parels (pagaaïen), zitbankjes, kalebassen, de grove, lang-tandige houten kammen, waarmede zij hun stugge ineengekrulde haren ontwarren enz. enz. zijn alle voorzien van relief- of opensnijwerk. Het schijnt wel, dat de motieven eene bepaalde beteekenis hebben; duidelijk zijn vaak gestyleerde slangen-, vogel-, of andere dier-motieven waar te nemen. Zeer zeker zijn oorspronkelijk Afrikaansche invloeden er niet vreemd aan (zie: *Lindblom*, Einige Détails in der Ornamentik der Büschneger Surinams).

Ook aan het inwendige van de hut — de inrichting en

versiering — besteedt de Boschneger zijne zorg; artikelen van Europeeschen oorsprong, zooals naaimachines, petroleum-hanglampen, treft men er niet zelden aan, zij het dan dat zij niet altijd gebruikt worden voor de werkelijke bestemming, maar alleen als pronk aanwezig zijn. Schrijver dezès zag eens in een boschnegerdorp een hut, die volgepropt was met lampen, petroleumstellen, speeldoozen, grammofoons, Engelsche ledikanten, leegge Verkade's blikken enz. Het was er zoo vol, dat de bezitter er zelfs niet meer in wonen kon en een andere hut als verblijfplaats had moeten bouwen.

En niets van al dat schoons had hij ooit gebruikt, het was louter geurmakerij!

De geurmakerij zit den Boschneger in het bloed; zij treedt in allerlei aan den dag, in de kleurrijke kleeding, de veelkleurige gestreepte lappen, waarmede mannen en vrouwen zich omhangen; in het nette, propere aanzien van hunne dorpen, in hun zwierigen, wuivenden groet, hunne familiariëit. Hij voelt zich, de Boschneger! Bedeesd is hij niet, stil en teruggetrokken als de Indiaan geenszins.

De Boschneger siert zijn lichaam met vinger-, arm-, en beenringen van hout of metaal, en tatouages. Het tatouëeren — niet alleen op het lijf, maar ook op het gezicht — geschiedt door diep insnijden van de huid; de wonden worden ingewreven met houtskool en een plantensap. Halskettingen worden ook door de Boschnegers gedragen.

In hunne naaste dagelijksche behoeften voorzien de Boschnegers door jacht, visscherij en landbouw. Een belangrijke bron van inkomsten is voor hen bovendien de vrachtafvaart en de houtkap. Over beide bedrijven is al gesproken in de hoofdstukken Boschbedrijven (Hoofdstuk V § 6) en Handel en Verkeer (Hoofdstuk VI § 4).

Het zijn bij hen de vrouwen, die de kostgronden bewerken; de mannen zorgen alleen voor het opruimen van het bosch om de wisselgronden plantklaar te maken. De verbouwde gewassen zijn als die van de Indianen, met dien verstande dat bij de Boschnegers de rijstbouw reeds van

oudsher bekend is. Bij de visscherij wordt veel gebruik gemaakt van een bedwelmend gif (nekoe), waarmee een afgedamde kreek wordt verontreinigd. Groote visschen worden met pijlen geschoten.

Op het bestaan van matriarchale verhoudingen wijst het feit, dat bij het overlijden van een Hoofd niet de eigen zoon, maar een zusters-zoon voor de waardigheid in aanmerking komt. Zoo ook berust het gezag over kinderen niet bij den eigen vader, maar bij den broeder der moeder of der grootmoeder.

In het algemeen heeft de familie in haar geheel een beslissend medezeggenschap in de persoonlijke aangelegenheden van een harer leden. De jongeling, die de hand van een meisje wil vragen, moet niet alleen zijn eigen familie afloopen om aan zijn plan uitvoering te kunnen geven, maar daarna ook die van het meisje om zijn aanzoek te doen. Overleg is bepaald een hartstocht van de Boschnegers; ieder, die wel eens met hen te maken had, kan ervan getuigen wat een eindeloos geredeneer en geduld er noodig is om een besluit, een verbintenis te verkrijgen en hoeveel chicanes daarna dan nog worden opgeworpen! Over alles moet een vergadering — een kroetoe — gehouden worden. Schrijver dezes ervoer het ten tijde dat, ten gevolge van griep en misoogst door zware overstromingen, ernstige nood heerschte onder de Saramaccaners aan de boven-Suriname. Hij was erheen gegaan, had in het dorp Gansée alles besproken met vertegenwoordigers van de bevolking daar en in den omtrek; na uitvoerige gedachtenwisseling waren alle bijzonderheden van de hulpverschaffing vastgelegd. Er was haast bij; spoedige hulp was noodig en op dat oogenblik mogelijk, omdat benedenstrooms een trein stond, waarmede orders naar Paramaribo gezonden en vandaar rijst naar Kabelstation gevoerd zou kunnen worden; over drie dagen zou er voedsel kunnen zijn.

Toen schrijver echter de genomen besluiten samenvatte en zijn voornemen uitsprak er dadelijk gevolg aan te geven, waren de heeren stom verbaasd: neen — dat was onmo-

gelijk; er was immers nog geen kroetoe geweest! Twee dagen later kwam op Kabelstation het bericht, dat de kroetoe was gehouden en dat met de regeling werd ingestemd. Men had er nog eens een heelen dag over vergaderd! De trein was intusschen weg, — dat beteekende een heele week uitstel! Het is aannemelijk dat die vergaderings-manie verband houdt met het benauwend heidendom der Boschnegers, dat hen dwingt altijd op alle denkbare tegenwerking van booze geesten bedacht te zijn en angstvallig te overwegen hoe zij die kunnen afwenden.

Als taal gebruiken de Boschnegers het Negerengelsch; het wijkt echter af van het gewone; het is niet uit Nederlandsche en Engelsche grondvormen opgebouwd, maar uit Engelsche en Portugeesche, met eenige Afrikaansche elementen. Dit is verklaarbaar, aangezien de slavenontvluchtingen reeds — en op belangrijke schaal — zijn aangevangen in den eersten tijd der slavernij, toen het Hollandsch nog weinig invloed had. Het Portugeesch element is er ingekomen uit de taal der Joodsche plantage-eigenaren. De taal wordt dan ook Djoe-tongo (Joden-taal) genoemd, zooals reeds elders vermeld werd. Een opvallend verschijnsel in de redeneerkunst der Boschnegers — die zij ongetwijfeld machtig zijn, — is het druk gebruik van treffende beeldspraak.

Geestengeloof, dynamisme en animisme beheerschen alle deen en laten van den Boschneger en maken zijn leven uiterst ingewikkeld.

Een schepper wordt, in den trant van de Indiaansche opvatting, inzoover erkend, dat door hem de Boschnegers ontstaan zijn. Hij wordt niet aanbeden en slechts zelden aangeroepen en dan nog, naar het schijnt, als gebruik en niet omdat van hem eenige bijstand wordt verwacht. Die Grangado heeft alle macht gegeven aan de geesten, welke onderscheiden worden in Winti: dat zijn die geesten, die in de natuur woonplaats hebben, in dieren, rivieren, boomen, rotsen, enz. en Jorka: de geesten der voorouders. Tot de eersten worden ook gerekend de geesten van die afgestorvenen, die op grond van wangedrag niet tot de gemeen-

schap der vooroudergeesten zijn toegelaten en tot zwerven gedoemd. Het geloof in — en de vereering van de geesten van voorouders hangt samen met de ook van elders ter wereld uit het heidendom bekende voorstelling, dat lichaam en geest (ziel) door den dood niet van elkander gescheiden worden. Als een Boschneger buiten zijn dorp sterft, wordt daarom iets van hem (haren, nagels) medegenomen naar zijn vroegere woonplaats en daar begraven, met de gedachte, dat ook de geest daardoor wordt meegevoerd.

De Aukaners vereeren een geest, die in het geloofsleven der andere Boschnegers geene plaats inneemt, de Grantata (grootvader). Hij is om zoo te zeggen het centraalpunt, waarin alle geesten samenkomen en heerscht oppermachtig over leven en lotgevallen der Aukaners met tyrannieke dwingelandij. Zijn gestaltenis is de grantata-fetis, die op Drietabbetje, een eiland in de Tapanahoni, bewaard wordt en bestaat in een, op een wit gekleurde plank vastgemaakt wit pakje.

Al die machten, die den Boschneger omringen en die in overgroote meerderheid booze machten zijn, houden hem zijn gansche leven in een gestadige angstbeklemming (foeka), die er hem toe dwingt altijd op zijn hoede te zijn, altijd er op uit te zijn de geesten te bezweren, te sussen, te bevredigen. Uiterlijke teekenen van dien strijd vallen dadelijk op bij het bezoeken van een Boschnegerdorp; een vlaggetje aan de landingsplaats moet de booze geesten afschrikken; palen in het dorp, soms in de hoogte verbonden door een lat waaraan droge palmladeren hangen, — de kifoenga —, heeft volgens sommigen hetzelfde doel. Bij die palen wordt geofferd, evenals in het afgodenhuisje, een afdak, aan vier zijden open, waar in het midden een ruw bewerkt blok hout is opgesteld, dat een menschelijke gedaante moet voorstellen; er omheen liggen de offers, allerlei nietswaardige dingen als blikjes (leege!), eierdoppen, flesschen — vooral veel flesschen, want bij de keuze der offers wordt rekening gehouden met de vermeende voorkeur der geesten en die schijnt wel vaak te

gaan in de richting van die der Boschnegers zelven,... naar de flesch. De man, die offert, zorgt er wel voor, dat hij eerst zelf het leeuwendeel ervan geniet!!

In rechtstreeksch verband met den eisch der zelfbescherming bestaan er tal van verbodsvoorschriften (kina; het taboe der heidenen in den Indischen Archipel) en afweermiddelen (amuletten of obia's).

Alle draagbare dingen kunnen als obia gebruikt worden, als de Obia-man er maar de tooverkracht aan geeft, en het geloof in een speciale obia duurt slechts zoolang als er succes mee behaald wordt. Die Obia-man kan tot zekere hoogte vergeleken worden met den Piaiman der Indianen. Hij wordt aangevuld door den Loekoe-man, den ziener. De eigenlijke obia heeft alleen een beschermend doel; wanneer eenig voorwerp wordt betooverd of toebereid om iemand nadeel te berokkenen, dan heet het wisi en het is de Wisi-man, die zich daarvoor leent en feitelijk (of juist, theoretisch) een strafbaar feit pleegt. Het toepassen van wisi en de vrees ervoor is in de gansche Surinaamsche maatschappij verbreid.

Bij sterfgevallen zoekt de Boschneger altijd naar den menschelijken verwekker van den dood; men onderstelt wisi en draagt het lijk het dorp rond, opdat het door eenige beweging den dader aanwijze. Wee dengene, van wien ondersteld wordt dat het lijk hem heeft aangewezen! Misschien wordt op hem nog als vroeger het vreeselijk godsoordeel toegepast; in elk geval is hij zijn leven niet meer zeker. Stellig bestaat de bloedwraak nog (koe-noe).

Ten slotte nog een enkel woord over het raadplegen van de geesten. De Loekoe-man — ziener — is de man, die de geheimen van de onzichtbare wereld heet te kunnen ontsluiëren, bezweringen uitvoeren, geneesmiddelen aanwijzen en bereiden e.d. Elkeen kan echter in een toestand geraken, waarin een winti bezit van hem neemt en zich door hem openbaart. Dit geschiedt in den staat van opwinding, die de wilde wintidans veroorzaakt. Als on-

der tromgebonk en andere aansporende geluiden de bezeten danser het hoogtepunt van zijne opwinding bereikt heeft, bralt hij een onverstaanbare taal uit, kromanti, die de leider-loekoeman heet te begrijpen.

Het vorenmedegedeelde is natuurlijk verre van volledig. Er is hier en daar maar een greep gedaan uit de rijke stof, waarbij vooral gebruik is gemaakt van de gegevens, die de Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië verschaft. Er is over de Indianen en Boschnegers in Suriname al vrij veel in het licht gegeven, maar het is over vele geschriften verspreid en wacht nog deskundige verwerking tot één geheel.

Een wetenschappelijke bearbeiding is natuurlijk een vereischte. Dit wordt gezegd zonder ook maar iets te kort te doen aan de verdiensten van hen, die gegevens verzamelden, bestudeerden en hunne beschrijvingen en beschouwingen ten dienste stelden van belangstellenden, maar het zijn veelomvattende onderwerpen, waar het om gaat en zij eischen eene vergelijkende studie met de levens- en geestesuitingen van andere heidensche volken en zeker in het bijzonder met die van Indianen elders en van Negerstammen in Afrika. Wij hebben het voorrecht op eigen gebied studiemateriaal te bezitten en daarvan is nog te weinig gebruik gemaakt. Het doet eenigszins wonderlijk aan in een boek als Kluin's Geestesleven der Natuurvolken, dat zoo'n schat van geordende, onderrichtende gegevens over het geestelijk bezit der volken van Nederlandsch-Oost-Indië bevat, verklarende verwijzingen aan te treffen naar Indianen in de Vereenigde-Staten en naar Negerstammen in Afrika, terwijl met evenveel recht naar onze Indianen en onze Boschnegers verwezen had kunnen worden.

§ 4. EENIGE VERKLARINGEN.

In bovenstaande aantekeningen over het geestesleven der Indianen en Boschnegers zijn, zonder nadere verklaring, woorden als animisme, dynamisme en fetis gebruikt, in de

Tuin van het melaatschengesticht Bethesda.

Bethesda : Twee zieken-woningen van de mannenafdeeling.

onderstelling, dat zij algemeen bekend zijn. Misschien wordt er echter prijs op gesteld eene verklaring te ontvangen. Die zal daarom hieronder, met toelichtende voorbeelden worden gegeven.

Dynamisme is het geloof aan eene, in ongewone mate aanwezige, door hare sterkte geheimzinnige kracht, in levende wezens en dingen, in levenslooze aardsche voorwerpen en stoffen, in hemellichamen en in geesten (zielen).

Mana is de benaming voor die kracht. Zij is niet de mensch, het dier, het voorwerp, de ster, de ziel enz. zelf, maar *in* dien mensch, *in* dat dier etc.

Voorbeelden: het „booze oog" (ogri aai), waarvoor de Boschnegers, en niet alleen zij, vreezen, heeft mana; zij vechten ertegen met een obia; de obia heeft mana; de kracht van de wisi is mana-kracht; — het bekoringsmiddel der Indianen (toelala) bezit mana.

Fetis is een voorwerp, dat bijzonder veel mana-kracht inhoudt.

Amulet evenzoo, maar het verschil is, dat de amulet voor iedereen kan dienen en de fetis alleen beteekenis heeft voor den eigenaar (persoon, dorp, stam).

Voorbeelden: de grantata der Aukaners op Drietabbetje is een fetis; voor andere nederzettingen worden — tegen goede betaling — duplicaten gemaakt (zie *Junker* in W.I. Gids, jaargang VII, bl. 154). Opmerkelijk is, dat de fetis en het plankje, waarop hij is bevestigd, met witte pimba (leem) bestreken zijn; kalk is ook bij de Papoe's als mana-krachtig beschouwd, Boschneger-obia's zijn amuletten.

Taboe (verboden) is een eigenschap van het verbodene; iets of iemand kan taboe zijn. Dan mag er niet aan geraakt worden; men moet op een afstand blijven, den naam niet noemen.

Voorbeelden: de eigenlijke naam van den grantata-fetis is gwangwella; die wordt echter niet uitgesproken; langs een kreek varende kan het gebeuren, dat men geen ant-

woord krijgt op de vraag hoe zij heet; in zeker bosch mag niet gejaagd, in eenige rivier niet gevischt worden: zij zijn taboe. Een vruchtboom wordt taboe gemaakt door er een of ander kenteeken (kandoe) aan te hangen.

Taboe kan leiden tot vereering; misschien is dat wel de oorsprong der vereering van den kankantrie, den grootsten boom; het kan ook geesten-vereering zijn.

Animisme is ziele-geloof, waarin echter de ziel (hetzij van een levende, hetzij van een doode) stoffelijk gedacht wordt (Kluin: Geestesleven der Natuurvolken).

Voorbeelden: de akra der Boschnegers, die den mensch in den slaap kan verlaten en die zich kan vertoonen als zijn evenbeeld; de verhuizing van zielen in het geloof der Indianen.

Geestengeloof is niet altijd scherp te scheiden van dynamisme en animisme.

Voorbeelden van geesten: de bakroe, nu weer eens in de gestalte van een dwerg, dan weer in de gedaante van een pad; de joloks der Indianen, de bosch- en watergeesten der Boschnegers. De laatsten vereeren bijzonder den slangengeest.

HOOFDSTUK XIII.

—

SLOTHOOFDSTUK.

Toen in het begin van deze eeuw ten gevolge van de krul-
lotenziekte in de cacao, waaromtrent bij de bespreking van
den landbouw reeds het een en ander is medegedeeld, een
ernstige economische inzinking was ontstaan, werden mid-
delen beraamd om langs nieuwe wegen verbetering in de
ongunstige omstandigheden te verkrijgen. In dat tijdperk
valt het plan voor polderaanleg ten behoeve van de ont-
wikkeling van den kleinen landbouw, met name voor de
aanwakkering van de vestiging van vrij gekomen immigran-
ten als kolonisten.

Vele plantages waren door de cacaocrisis in benarden
toestand geraakt; arbeiders, onder contract verbonden,
moesten door de landheeren-werkgevers worden losgelaten
en de Overheid werd dientengevolge verplicht de nakoming
van de werkovereenkomsten als contractante ter andere
zijde zelve over te nemen (zie Hoofdstuk VII § 3). De voor-
tijdig ontslagen plantage-arbeiders werden aan openbare
werken in de gelegenheid gesteld den kost te verdienen. Een
dezer werken, de aanleg van het kanaal van Tout-lui-faut,
bij de plantage van dien naam, bezuiden de stad aan de
Suriname gelegen, uitgevoerd in het belang van de afwa-
tering van omliggende gronden, heeft zekere beruchthe'd
behouden, want het kanaal bleek zijn eigenaardigen naam
eer — of oneer? — aan te doen; inderdaad voldeed het
niet aan zijn bestemming.

Van het polderplan kwam alleen tot uitvoering de aanleg van den Saramaccapolder, met de daaraan verbonden uitgraving van het Saramaccakanaal, waarbij gedeeltelijk gebruik gemaakt werd van een tweetal aanwezige kreek, de Domineekreek en de Wanicakreek, die genormaliseerd werden, waardoor eene goed bevaarbare verbinding tusschen de Suriname en de Saramacca werd verkregen. Het kanaal is aan den Suriname, naar de zijde van de stad — de polder begint dicht bij Paramaribo — afgesloten door de sluis van Beekhuizen en bij de Saramacca door die van Uitkijk. De polder is een belangrijk centrum van kleinen landbouw geworden, althans het gedeelte, dat naar de Suriname is gericht. Het gebied naar de Saramacca is minder voorspoedig; daar laat de loozing te wenschen over tengevolge van het hoog niveau van die rivier. In het algemeen is gebleken, dat de combinatie van vaar- en looskanaal niet gelukkig is; die beide bestemmingen zijn niet altijd goed aan elkaar te passen zonder nadeel voor een van beide. In het gedeelte, dat het dichtst bij de stad ligt, is thans een weg aangelegd, zoodat de gezetenen, meereendeels Britsch-Indiërs, hunne producten per ezelskar naar de markt kunnen voeren.

De exploratie van het Lawa-gebied op goud (zie Hoofdstuk V § 2) en de spoorwegaanleg wekten in den tijd van gedruktheid, waarvan hier de rede is, gespannen verwachtingen. Om die ondernemingen, waartegen zeer zeker ernstige bedenkingen, in het bijzonder wat den spoorwegaanleg betreft, zijn aan te voeren, naar billijkheid te beoordeelen, moeten zij gezien worden in het kader van de toenmalige omstandigheden: Suriname wankelde als het ware op den rand van een afgrond; het scheen wel uitgesloten, dat binnen de grenzen van de overgebleven bedrijven eenige eebloei van beteekenis mocht worden verwacht, een bron van inkomsten geopend. Dit is, zoo geen rechtvaardiging, althans een verklaring van de, achteraf gezien lichtvaardige besluiten van dien tijd. De gemoedstoestand van die dagen verklaart ook, hoe het kwam dat dergelijke maatregelen

gesteund werden door algemeenen bijval en dat er wonderen van voorzien werden.

De grootste hoop echter was gevestigd op de, ook in Hoofdstuk IV aangeroepte teelt van bacoven (pisangs) voor uitvoer, waarvoor in 1905 door den Gouverneur een plan aanhangig gemaakt werd bij de Koloniale Staten. Dit plan omvatte den aanplant van bacoven in dier voege, dat in drie jaren eene uitgestrektheid van 3000 Hectaren beplant zou zijn. De eigenaren van plantages, die bereid waren er aan mede te werken, zouden zich verbinden op hunne landen ieder een zeker aantal Hectaren met het gewas in cultuur te brengen en den aanplant te onderhouden, waartegenover zij aanspraak zouden kunnen maken op voorschotten voor eersten aanplant en voor onderhoud, die later, met bijberekening van 4 % rente, geleidelijk aan 's Lands kas zouden worden terugbetaald uit de opbrengsten van de verkochte vruchten. De verkoop werd verzekerd door een contract met de United Fruit Company te Boston, de machtige Maatschappij, die den handel in bananen in de Vereenigde Staten en op Europa bediende. Elke week zou een vruchterschip de trossen in Suriname komen halen; de Company bedong een wekelijksch minimum van 20.000 volle-9-hands bossen; de prijzen voor de geleverde bossen werden tevoren in het contract vastgelegd.

Bij wet van 30 December 1905 werden de benoodigde gelden voor de uitvoering van het plan, aanvankelijk *f*270.000, later aangegroeid tot ongeveer *f*1.800.000, beschikbaar gesteld en, hoewel het nog heel wat voeten in de aarde had vóórdat de zaak op pooten stond, op 1 Augustus 1906 waren de 3000 Hectaren volteekend, de overeenkomsten konden in werking treden en in 1908 had de eerste verscheping naar New York plaats.

Twee jaren later reeds was het met de, eerst zooveel belovende cultuur gedaan. Velerlei tegenvallers en misrekeningen, feilen ook van den opzet, deden zich gelden. Maar de voornaamste oorzaak van den ondergang was de verwoestende Panama-ziekte, die aan het eind van 1909,

toen het gansche areaal beplant was, uitbrak en eenige maanden later reeds 500 Hectaren met prachtige Gros-Michel bacooven had vernield. Eind 1910 werd tot liquidatie besloten; de United Fruit Company bewilligde in de ontbinding van de met haar gesloten overeenkomst.

De schuld van de plantages, die in 1911 gestegen was tot ruim f2.500.000, werd voor een deel kwijtgescholden en overigens omgezet in een daarop gevestigde grondrente.

Het tenietgaan van de bacoovencultuur was voor Suriname een zeer zware slag; niet slechts voor den grooten landbouw, die gelukkig van den bacoventijd gebruik gemaakt had om ook Liberia-koffie aan te planten en dus, hoewel gehavend en met schuld beladen, toch nog iets overhield, dat tot latere ontwikkeling van het bedrijf zou kunnen leiden, maar ook voor den kleinen landbouw, in zoover namelijk dat de bacoventeelt voor den klein-landbouwer het perspectief opende, dat ook hij eenmaal daaraan zou kunnen deelnemen en dus — hetgeen voor den vooruitgang van zijn bedrijf onontbeerlijk is — mede een uitvoerprodukt zou kunnen leveren.

Voor den algemeenen toestand was de mislukking uiterst bedenkelijk. De toenmalige Minister van Koloniën, de Heer de Waal Malefyt, vond er aanleiding in om den 11^{den} Maart 1911 eene Commissie te benoemen, bekend als de Commissie-Bos, naar haren Voorzitter, nu wijlen den Heer Dr. D. Bos, die de opdracht ontving om een onderzoek in te stellen naar den economischen en financiëelen toestand van Suriname en van advies te dienen omtrent de maatregelen, die ter verbetering genomen moesten worden. De Commissie vaardigde haren Voorzitter en de heeren J. van Vollenhoven, Lid en Mr. S. J. R. de Monchy, Secretaris, naar Suriname af. Deze Sub-Commissie bracht in September van hetzelfde jaar een uitgebreid en zeer lezenswaard verslag uit.¹⁾

1) De economische en financiële toestand der Kolonie Suriname. — 's Gravenhage, Martinus Nyhoff, 1911.

Na eene beschrijving van de bestaande verhoudingen, vat te zij hare bevindingen samen in eene conclusie, waaruit hier het volgende moge worden aangehaald:

„Samenvattende achten wij den economischen toestand „van de Kolonie ongunstig, al is de toeneming der bespa- „ringen ontegenzeggelijk een lichtpunt.

„Groote inkomsten komen slechts sporadisch voor, slechts „uiterst weinigen kunnen zich ruim bewegen... De kleine „landbouw doorloopt evenals de groote een crisis..

„Armoede komt veel voor. Zij heeft een ander karakter „dan in de Europeesche samenleving wegens de mildheid „van het klimaat, maar doet zich vaak kennen in haar slech- „ten invloed op den lichamelijken, geestelijken en zedelijken „toestand.

„Besprekingen met degenen, die vele jaren in de kolonie „zijn geweest, hebben ons de overtuiging geschonken, dat „deze toestand reeds lang bestaat en in de laatste jaren niet „verbetert.“

Thans, 16 jaar later, zou nog precies hetzelfde geschreven kunnen worden, maar dan zou, wat de besparingen aangaat, daarbij moeten worden aangehaald het volgende uit het Verslag van de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Surinam over 1926: „Daarnevens geven de cijfers der Koloniale Postspaarbank een sprekend beeld van den achteruitgang van de draagkracht der bevolking.“

Met betrekking tot de middelen ter verbetering van den economischen toestand gaf de Commissie onderscheidene maatregelen in overweging. Te beginnen met het kind: uitbreiding en krachtige handhaving van den leerplicht; organisatie en steun van het bewaarschoolonderwijs; verbetering van de opleiding der leerkrachten; bevordering van zelfwerkzaamheid in het onderwijs; steun voor de lichamelijke ontwikkeling; organisatie van het vakonderwijs voor landbouw, nijverheid en handel, in het bijzonder ook van vrouwen, voorts van het voortgezet lager onderwijs.

In het belang van de volksopvoeding werd aanbevolen het invoeren van zelfbestuur in kleinen kring (vorming van ge-

meenten en waterschappen), bevordering van het vereenigingsleven en van de volksontwikkeling (leeszaal, bibliotheek, musea), hygiënische zorgen, maatregelen ter voorkoming van die gevolgen van het gebrekkig gezinsleven welke de zedelijke, verstandelijke en lichamelijke opvoeding van het volk in gevaar brengen, woningverbetering, de invoering van speciale belastingen voor bijzondere Overheidsdiensten (straatbelasting te Paramaribo) en aanleg van wegen om het onderling verkeer te bevorderen. Voor het bedrijfsleven in het bijzonder bevatte het verslag aanbevelingen om een mijnbouwkundigen dienst in te stellen ter voorlichting op dit gebied, de agrarische wetgeving te herzien, een kadaster in te richten, verlaten plantages terug te brengen tot het domein, de vestiging van een landbouwcredietbank te bevorderen en in de voorschriften op het stuk van de immigratie, zoomede in de financiering van het Immigratiefonds, eenige veranderingen te bewerkstelligen. Wat dit laatste aangaat, is het merkwaardig op te merken, dat de Commissie voorstelde het aandeel van de planters in de aanvoerkosten te verhoogen, dus juist het tegengestelde van de door anderen later bepleite vermindering en zelfs afschaffing van het plantersaandeel (zie ook Hoofdstuk VIII). De Commissie hield daarbij vooral het naaste doel der immigratie : de verschaffing van werkkrachten aan den grooten landbouw, voor oogen, terwijl later terecht het einddoel : de bevolkingsversterking, als het voornaamste op den voorgrond is geplaatst.

Naast eenige voorstellen tot reorganisatie van bestuursinstellingen, waarvan zij bezuiniging verwachtte (o. a. de overdracht van den dienst der Koloniale Vaartuigen aan een particulieren ondernemer), gaf de Commissie op het gebied der financiën een ingrijpende wijziging van het begrootingsrecht in overweging. Over dit — zeker het belangrijkste — deel van haar rapport is reeds met een enkel woord gesproken bij de behandeling van de geldmiddelen van Suriname (Hoofdstuk XI § 4). Hare bedoeling was, dat de uitgaven en de middelen gesplitst zouden worden in een deel, dat verschijnen zou op de Surinaamsche begrooting

en waarover dus de wetgever in Suriname zelf (Gouverneur met Koloniale Staten) zeggingsmacht zou hebben, en een ander deel, dat op de Staatsbegrooting zou komen (zooals thans de uitgaven voor den Gouverneur en voor de landmacht) en dat dus, hoewel betrekking hebbende op de eigen huishouding, aan de regelingsbevoegdheid van de autoriteit in Suriname zou worden onttrokken. Die splitsing zou, naar hare gedachten aldus plaats hebben, dat het Surinaamsche deel der uitgaven geheel gedekt zou zijn door de opbrengst van het Surinaamsche deel der middelen — m. a. w. de begrooting zou sluiten, — welk evenwicht dan beslist zou moeten worden gehandhaafd. Wat Suriname niet zelf kon bekostigen en door Nederland zou worden betaald, werd ondergebracht in die tweede begrooting, waarover alleen de wetgever in Nederland te zeggen zou hebben. Er bleef derhalve wel eene geldelijke ondersteuning bestaan (het kon nu eenmaal niet, of vooreerst niet, anders), maar in een vorm, die — zooals de Commissie verwachtte — de gevaren voor verslapping van het verantwoordelijkheidsbesef van den begrootingswetgever in Suriname, welke het subsidie-stelsel oplevert, ondervangt.

In overeenstemming met deze splitsing zou ook de wetgeving gesplitst worden. De wetgevende maatregelen, die van invloed waren op de uitgaven en inkomsten van het „Nederlandsch” gedeelte van de Surinaamsche begrooting zouden uitsluitend tot de competentie van den wetgever in Nederland worden gebracht.

Suriname zou derhalve een deel van hare wettelijke autonomie verliezen. De Commissie zag dit bezwaar niet over het hoofd; zij geloofde echter, dat haar stelsel aan den eenen kant zou leiden tot voorzichtigheid om de tering naar de nering te zetten en aan den anderen kant tot een streven om de middelen zoodanig te versterken, dat gaandeweg uitgaafposten van het Nederlandsche deel der begrooting overgenomen zouden kunnen worden op het deel van Suriname zelf (waartoe de gelegenheid open zou blijven), opdat aldus de verloren autonomie zou worden herwonnen

en wel in effectiever vorm dan de bestaande autonomie, die onder de werking van het subsidiestelsel feitelijk een schijn-autonomie is, daar immers Nederland, als gevolg van de noodzakelijk om elk jaar bij te passen, de koorden van de beurs vasthoudt.

Het verslag is uitvoerig beschreven, omdat door de Commissie-Bos voor de eerste maal de Surinaamsche zaak eens in haar geheel gezien en overwogen is. De uitslag van hare voorstellen is niet geweest in evenredigheid tot de talrijkheid van die voorstellen. Er is wel het een en ander, dat de Commissie aanbeval, tot stand gekomen, zij het niet alles als rechtstreeksch gevolg daarvan, noch door toedoen van de Overheid (men denke aan de handels-opleiding, de Cultuurbank), er is al iets verlopen ook (het landbouwonderwijs), maar eenige belangrijke hervorming valt niet te boeken en... de algemeene toestand is er sedert niet op verbeterd. Dat is natuurlijk niet de schuld der Commissie, doch — met alle waardeering voor haren arbeid, die ongetwijfeld opbouwend gewerkt heeft en een bron van kennis geopend heeft, waaruit nog altijd wordt geput, — zooiets was er niet van te verwachten, want het gaat in Suriname nu niet in de eerste plaats om wat de Overheid moet doen, maar om een economische krachtige versterking, die van anderen moet komen. Ook al waren alle voorstellen der Commissie in vervulling gegaan, dan zou er nog niet veel anders geworden zijn.

Haar denkbeeld om de geldmiddelen te splitsen op de wijze als hiervoren is uitgelegd, is in de lucht blijven hangen. Hoewel het in 1916 door den toenmaligen Minister van Koloniën op (betwistbare) Grondwettelijke motieven werd verworpen, raakte het daarmee niet van de baan. De Commissie van 1922 voor de herziening van het Regeeringsreglement, bij de bespreking van de Staatsinrichting vermeld, ontving mede de opdracht om dat denkbeeld nog eens nader te bezien. Zij ontried de verwezenlijking. Op den voorgrond stellende, dat geen enkel financieel systeem bij machte zou zijn de bestaande ongunstige verhouding tusschen inkomsten

en uitgaven te doen verdwijnen, maar die wanverhouding alleen kon worden opgeheven door een bevredigende economische ontwikkeling, deed zij met betrekking tot de splitsing der wetgeving, welke de Commissie van 1911 als deel van haar stelsel had aanbevolen, opmerken dat de **nieuwe** Grondswetsbepalingen, die wèl gericht waren op uitbreiding, niet op beperking van de koloniale autonomie, zich verzetten tegen een gedragslijn, die juist het omgekeerde ten doel had. En wat de splitsing van uitgaven en middelen op zich zelf betreft, vestigde zij er met nadruk de aandacht op, dat de scheiding volkomen willekeurig zou zijn — en moeten zijn — daar zij niet beheerscht zou worden door beginseloverwegingen, maar eenvoudig door de vraag van het oogenblik : welke *som* van uitgaven en welke *som* van inkomsten afgezonderd zouden kunnen voor de specifiek Surinaamsche begrooting om die begrooting te doen sluiten; dus zonder eenig verband met den *aard* van die inkomsten en uitgaven.

Onbevredigend, ontmoedigend is de tegenwoordige, reeds zoo lang aanhoudende toestand ongetwijfeld: elk jaar houden Gouverneur en Staten zich in allen ernst bezig met een begrooting, waarvan zij te voren weten, dat ze toch niet kloppen zal en die dus ten slotte weer door den Minister en de Staten Generaal op nieuw en zelfstandig in behandeling genomen moet worden. En daar het alles zoo krap is, wordt het tot in hoogste instantie toe een gepeuter van kleinigheden, geharrewar om een paar honderd gulden, die de een er wèl, de ander er nièt op wil hebben. Dat wekt ontstemming, dat zet kwaad bloed.

In een adres van Mei 1926, gericht aan den Minister van Koloniën, hebben de Koloniale Staten er op aangedrongen aan de onbevredigende verhoudingen een eind te maken en hun met betrekking tot de begrooting volledige zeggenschap te geven. Zij bevelen daartoe niet aan de splitsing naar het denkbeeld van de Commissie-Bos, maar wel iets in die richting. Wijzende op de onevenredigheid tusschen het *staatkundig* en het *economisch* Suriname, geven zij in overweging om aan den eenen kant de Bestuursinrichting be-

langrijk te vereenvoudigen, aan den anderen kant de productiekracht van de gemeenschap op te voeren. Daar het eerste slechts geleidelijk uitvoerbaar is, zal het Rijkssubsidie nog een aantal jaren gehandhaafd moeten worden, doch elk jaar met een vast bedrag worden verminderd, zoodat het na een vastgestelden termijn zal afloopen, na welken het tegenwoordig subsidie zal zijn uitgesloten. Dit is dus feitelijk een terugkeer naar de beginselen van het, bij de behandeling van de financiën besproken plan-Idenburg (Hoofdstuk XI § 4).

Voor Rijkshulp zullen, in den gedachtengang der Staten, voornamelijk in aanmerking komen : het verleenen van steun aan het kapitaal om in Suriname een loonend emplooi te vinden en het bevorderen van immigratie en kolonisatie. Een beslissing op dit adres is nog niet bekend.

Van geheel andere strekking dan de arbeid en het verslag der Commissie-Bos waren het werk en het rapport van de Studie-Commissie uit het Suriname Studie-Syndicaat.

Dit Syndicaat werd in 1916 opgericht met het doel om te onderzoeken welke cultures van uitvoerproducten in Suriname op gezonden grondslag zouden kunnen worden gevestigd. De beweegreden was een nationale, een streven om Nederlandsche energie, Nederlandsche kennis en Nederlandsch kapitaal, waarmede in Nederlandsch Oost-Indië zoo groote dingen volbracht zijn, zoo mogelijk ook dienstbaar te maken aan de ontwikkeling van Suriname.

Onderscheidene groote Indische Cultuurmaatschappijen waren in het Syndicaat vertegenwoordigd; als Leider werd gekozen de heer J. S. C. Kasteleyn, oud-Hoofdadministrateur van tabaksondernemingen in Deli, en eene Studie-Commissie werd gevormd, waarin, naast den heer Kasteleyn, plaats namen de heeren B. J. Kluvers, oud-Superintendent van de Handelsvereniging Amsterdam op Java en E. Snelten, Landbouwkundig Ingenieur, Rijkstuinbouwleeraar.

Zoodra na den oorlog de verbinding tusschen Nederland en Suriname hersteld was, reisde de Studie-Commissie der-

waarts om plaatselijk de toestanden en mogelijkheden te onderzoeken. In hetzelfde jaar van haar bezoek bracht zij verslag uit (1919) in een omvangrijk, hoogst belangrijk rapport.

De Commissie, die op hare reis nog vergezeld werd door den heer L. D. Krüsemann, oud-Directeur van Soesmans Emigratiekantoor te Semarang, en diens gevolg beschikte over een bij uitstek deskundige op het gebied der werving van emigranten, vatte hare taak breed op; zij wijdde hare aandacht ook aan land, volk en maatschappelijke toestanden en gaf daarvan een heldere beschrijving. Maar het voor naamste was toch hare beschouwing en uiteenzetting van het bedrijfsleven, waarbij zij zich niet bepaalde tot den landbouw alleen, doch mede de boschbedrijven, zoowel de bestaande (hout, balata, goud en bauxiet) als de wellicht mogelijke (looistof-extractie uit mangrovebast, ontginning van oliehoudende vruchten en pitten enz.) uitvoerig besprak.

Van grooten en kleinen landbouw nam zij, met waardevolle gegevens en toelichting, de bestaansmogelijkheden in bespreking. Ook te dezen aanzien beperkte zij zich niet tot de bestaande cultures, doch bezag evenzeer het vraagstuk van nieuwe aanplantingen (tabak, sisal, malachra, oliepalmen) in het plantagebedrijf en het inslaan van nieuwe wegen met reeds gedreven cultures (cassaven voor tapioca-bereiding, kokos voor droging tot copra). Reeds vroeger waren wel eens onderzoekingen op het gebied van het bedrijfsleven in Suriname ingesteld en rapporten daarover uitgebracht, doch het ging dan om een enkel bijzonder onderdeel. Zoo bijvoorbeeld, op landbouwgebied, ter zake van de suikercultuur meer dan eens, het laatst, kort voor de komst van de Studie-Commissie en zijdelings in verband met de oprichting van het Studie-Syndicaat, — daarom is de suiker in het verslag-Kasteleyn niet behandeld, — door den heer L. Diephuis. Maar nimmer was tevoren een zoo volledig overzicht van den landbouw in Suriname, eene zoo rijk gedocumenteerde beschrijving gegeven als in dat verslag.

Het belangrijke arbeidersvraagstuk is in het rapport al-

mede omstandig behandeld en aan een en ander heeft de Studie-Commissie hare gevolgtrekkingen toegevoegd en haren raad, terwijl zij ten slotte haar verslag voorzag van aanbevelingen aan de Overheid om mede te werken aan de ontwikkeling van Suriname door voorzieningen, die speciaal op haren weg lagen.

Met name stelde zij voor:

1. veel dat verwaarloosd was (wegen, loozingen, kanalen enz.) in goeden staat te brengen;
2. onverwijld voldoende immigranten in te voeren voor de door gebrek aan werkkrachten snel achteruitgaande plantages;
3. de immigratie en kolonisatie in den uitgebreidsten zin des woords te bevorderen;
4. irrigatiewerken voor de vestigingsplaatsen der immigranten aan te leggen;
5. het Departement van Landbouw naar alle eischen des tijds uit te rusten;
6. de communicatiemiddelen uit te breiden (wegen, kanalen, draadlooze telegrafie);
7. den hygiënischen toestand te verbeteren;
8. de belastingen (bij uitvoering van de aanbevolen maatregelen) op te voeren tot een billijke verhouding. In dit financieel verband stond de Commissie de denkbeelden voor van de besproken Commissie-Bos.
9. de verlaten plantages terug te brengen in het domein;
10. vreemd kapitaal aan te moedigen. De Commissie ging daarbij natuurlijk uit van de onderstelling, dat als gevolg van haar bedrijfs-verslag in de eerste plaats het Nederlandsch kapitaal willig zou blijken Suriname te versterken.

Bij de bespreking van het arbeidersvraagstuk liet de Commissie uitkomen, dat het gebrek aan eigen, inheemsche werkkrachten geenszins een beslist beletsel opleverde tegen belangrijke uitbreiding van het plantagebedrijf; wel vestigde zij er de aandacht op, dat het een abnormale toestand was, dat de arbeiders van buiten betrokken moesten worden en dat in de toekomst het land zelf zou moeten voorzien in

deze behoefte, hetgeen alleen door eene krachtige immigratie met daaraan verbonden kolonisatie te bereiken zou zijn. Zij ontleende daaraan een sterk motief voor haar betoog, dat de gemeenschap zelve het grootste belang had bij den aanvoer van arbeiders, welk belang grooter geacht moest worden dan het oogenschijnlijk gewichtiger belang der planters en dat dus de latere vestiging der immigranten-arbeiders steeds als einddoel voor oogen gehouden moest worden, waaruit volgde, dat het alleszins billijk zou zijn de planters tegemoet te komen in de lasten, die op hen gelegd werden voor de kosten van aanvoer. Haar standpunt was dus een ander dan dat van de Commissie-Bos, die deze lasten wilde verzwaren. Wel sloot zij zich bij die Commissie aan met hare aanbeveling om Suriname van landwegen te voorzien.

Het verslag was, wat de bedrijfsmogelijkheden aangaat, in meer dan een opzicht gunstig en bemoedigend. Wat er bijzonder in treft, — en er ook bijzondere waarde aan geeft, — is de zakelijke, ernstige wijze van bespreking. De Commissie heeft zuiver gevoeld, dat alleen bedrijven op stevigen, gezonden grondslag ondernomen mogen worden en daarom beveelt zij slechts datgene aan, dat menschelijkerwijze gesproken, veilige kans biedt en raadt overigens om, in het onzekere, voorhands te beginnen met een deugdelijk experiment. Vooral voor Suriname is dat zoo juist gezien; er is daar al vaak iets ondernomen op te lossen grond en als het dan — natuurlijk! — niet goed liep, viel de schuld en het scheldwoord op het land!

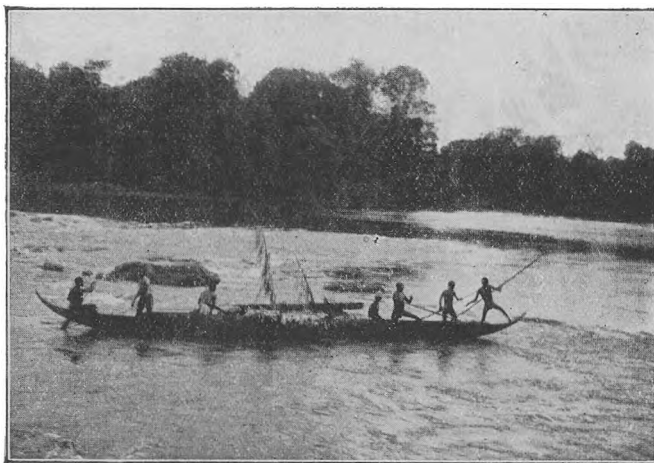
Het verslag was goed — zooals ook het suikerverslag-Diephuis goed geweest was — maar . . . het doel werd niet bereikt. Aan de vele teleurstellingen, die Suriname ervoer, is een nieuwe toegevoegd.

Evenwel, al heeft het aanvankelijk streven van het Suriname Studie-Syndicaat nog niet mogen leiden tot eene daad van het Nederlandsch kapitaal en tot een expansie van de Nederlandsche gaven, die Oost-Indië groot maakten, over Suriname, het werk der Studie-Commissie is niet vergeefs

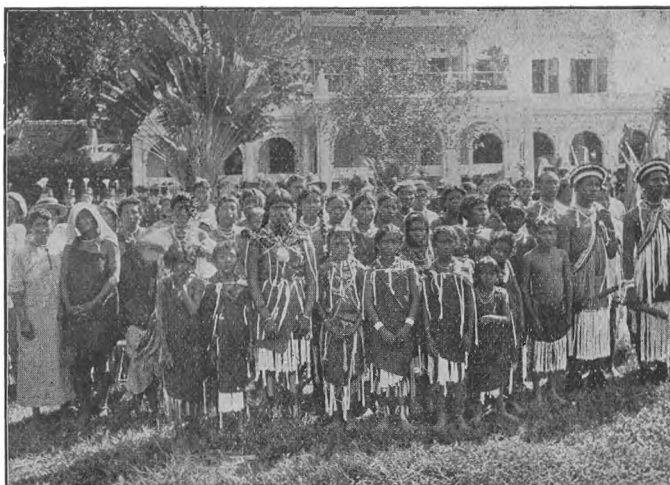
geweest. Het heeft ongetwijfeld zeer veel bijgedragen tot de onmiskenbare toeneming van de belangstelling voor Nederlandsch Guyana, juist in die kringen, waaruit het voedsel voor de economische opleving moet komen. En de wakkere Leider, de heer Kasteleyn, blijft den akker bewerken.

De Nederlandsche Regeering had geen rechtstreeksche bemoeienis met den arbeid van het Studie-Syndicaat; alle uitgaven, ook die van de reis der Studie-Commissie, zijn door het Syndicaat zelf bekostigd.

Na de publicatie van het rapport der Studie-Commissie verschenen in den West-Indischen Gids (jaargangen II en III) artikelen over Suriname van de hand van den heer Tj. Pyttersen, waarin onder anderen bepleit werd den handenarbeid in den landbouw voor het grootste deel te vervangen door mechanische kracht. Anders dan de Studie-Commissie, die in haar verslag reeds veel aandacht aan het gebruik van machines had geschonken, — er werden in Suriname reeds proeven genomen, — doch niettemin meende dat het Suriname vraagstuk een vraagstuk bleef van den levenden mensch, van bevolking en arbeiders, oordeelde de heer Pyttersen, dat de nadruk moest vallen op eene moderne, machinale cultuurwijze, waarbij de behoefte aan menschelijke medewerking tot een minimum teruggebracht zou kunnen worden. De toenmalige Minister van Koloniën vond in die geschriften aanleiding om den heer Pyttersen een plaatselijk onderzoek op te dragen naar de levensvatbaarheid van landbouwbedrijven in Suriname met toepassing van moderne cultuurmethoden. Bij de Surinaamsche ontwerp-begrooting voor 1923 kon de Minister een rapport van den heer Pyttersen, die inmiddels aan de opdracht had voldaan, overleggen. Deze had daarin de verschillende cultures in beschouwing genomen en de mogelijkheid van het gebruik van machines in elk bedrijf besproken, ook in de cultuur van rijst als groot-bedrijf. Het bleek, dat ook hij de arbeidersvoorziening, ondanks de toepassing van machinale krachten, toch eene zaak van overwegend belang moest achten. Terecht, want

*Boschnegers in een korjaal.
Deze cliché is ontleend aan het tijdschrift van het
Kon. Aardrijkskundig genootschap.*

Indianen bij de jubileumfeesten te Paramaribo, 31 Aug. 1923.

Suriname heeft inderdaad in de allereerste plaats behoefte aan *mensen*, niet aan machines, wil het op eene, uit een oogpunt van algemeen belang, voor land en volk zelf bevredigende wijze tot welstand komen.

Zijne bevindingen leidden den heer Pyttersen ertoe aan de Regeering voor te stellen om eenige aangeduide terreinen nader te doen onderzoeken (o.a. in Nickerie en Zuidwaarts gelegen, hoogere, lichte gronden), voorts een onderzoek te doen plaats hebben naar de mogelijkheid van het gebruik van baggermachines voor het opwerpen van dammen en het graven en kanalen, en fondsen toe te staan voor proefnemingen met mechanische grondbewerking, waarvoor ruim f100.000 noodig geschat werd.

Aan deze voorstellen is tot dusver nog geen gevolg gegeven.

In den laatsten tijd wordt de aandacht weer bezig gehouden door den Ondernemersraad voor Suriname, een nieuw instituut, opgericht in navolging van den Oost-Indische Ondernemersraad en, evenals deze, onder het Presidium van Prof. Treub. Een jaar geleden richtte de Raad zich tot den Minister van Koloniën om medewerking voor maatregelen, die de Raad in eene nota omschreef en toelichtte, en welke hoofdzakelijk ten doel hebben de levensvoorwaarden voor het groot-landbouwbedrijf zoodanig te verbeteren, dat concurrentie op de wereldmarkt met andere productiegebieden mogelijk is en Suriname aantrekkelijk wordt als beleggingsgebied voor belanghebbenden bij tropische cultures.

De Raad vatte de hoofdlijnen van zijn betoog in de nota samen in een reeks stellingen, die op het volgende neerkomen:

1. het is een nationaal belang, dat ten spoedigste een einde kome aan den tegenwoordigen treurigen toestand van Surinam op financieel en economisch gebied, ook opdat, wanneer om welke reden ook belegging van Nederlandsch kapitaal in Oost-Indië minder aantrekkelijk mocht worden, Suriname gereed zij ten deze de taak van Nederlandsch-

Indië zooveel mogelijk over te nemen;

2. het is noodig en gerechtvaardigd, dat Nederland daarvoor tijdelijk een geldelijk offer brengt, bijv. door een leening te sluiten ten behoeve van Suriname's ontwikkeling;

3. die ontwikkeling vordert in de allereerste plaats een sterke en snelle toeneming van de bevolking en dus krachtige bevordering van de Javanen-immigratie door de Overheid;

4. daargelaten de vraag of rechtstreeksche, dadelijke vestiging van Javaansche kolonisten uitvoerbaar en gewenscht zou zijn, moet het tegenwoordig stelsel van arbeiders-immigratie mel daarop volgende kolonisatie hoofdzaak blijven;

5. aanwakkering van krachtige, nieuwe ondernemingen is noodzakelijk om een uitgebreider en vlugger immigratie te kunnen verkrijgen;

6. de tijdsomstandigheden zijn gunstig voor Suriname, aangezien de aanvoer van een vrijwel onbeperkt aantal Javanen verzekerd geacht mag worden, kapitaal beschikbaar is tengevolge van de groote winsten van de cultures in Indië en de Ondernemersraad voor Suriname door zijn nauw verband met den Oost-Indischen Raad er misschien in zou kunnen slagen een deel van dat kapitaal naar Suriname te trekken.

Hoewel erkennende, dat bodem, klimaat en ligging van Suriname en de gebleken mogelijkheid van den aanvoer van de benoodigde werkkrachten gunstige factoren voor de vestiging van nieuwe ondernemingen zijn, meende de Raad zijne pogingen om Indisch kapitaal voor Suriname te interesseeren te moeten uitstellen totdat de Overheid zou doen blijken van bereidwilligheid om de volgende denkbeelden te verwezenlijken:

A. met betrekking tot de immigratie en kolonisatie:

a. afschaffing van het plantersaandeel in de kosten der immigratie, die dus geheel ten laste van de Landskas worden genomen;

b. doelbewuste en deskundige leiding van de kolonisatie

in dien zin, dat de groote landbouw ook uit de kolonisten arbeiders zal kunnen betrekken;;

c. den contractsduur te verkorten van 5 tot 3 jaar, ten einde een snelleren aanwas van immigranten te bevorderen;

d. hervorming van het onderwijs voor de kinderen van Javanen om hen te behouden voor den landbouw;

B. ten aanzien van de arbeidswetgeving:

a. wijziging van het Immigratiebesluit, van het model-werkcontract en van de Verordening op den wekelijkschen rustdag, in dier voege, dat een aantal van 300 werkdagen per jaar wordt bereikt en dat op Zon- en feestdagen gewerkt zal kunnen worden, wanneer het bedrijf het noodig maakt, zonder dat dan op een lateren werkdag vrijaf gegeven behoeft te worden;

b. verhooging van het aantal werkuren per dag van 7 op 10;

c. grootere vrijheid voor den werkgever ten aanzien van de wijze, waarop hij voldoet aan zijne verplichtingen tot het verstrekken van geneeskundige behandeling en verpleging, vrije woning en voeding van de arbeiders. Hierbij moge in herinnering gebracht worden (zie Hoofdstuk VII § 3), dat de planter thans verplicht is een ziekenhuis op de plantage te hebben en dat de zieken behandeld worden door de Lands-(Districts)geneesheeren, waartegenover de werkgevers de geneeskundige belasting betalen;

d. invoering van eene deskundige arbeidsinspectie;

C. ten aanzien van de belastingen:

a. vervanging van de Inkomstenbelasting voor vennootschappen door een zakelijke vennootschapsbelasting van ten hoogste 10%;

b. heffing van een bescheiden bijdrage aan de Landskas van werkbare natuurlijke personen, die niet in de Inkomstenbelasting vallen, met bevoegdheid tot vrijstelling;

c. afschaffing van de geneeskundige belasting (zie hierboven);

d. kwijtschelding van de grondrenten wegens de bacovensschuld (zie de uiteenzetting van het verslag der Commissie-Bos);

e. bevordering van het landbouwcrediet door opheffing van de super-preferentie van den fiscus boven hypotheek;

f. verlaging van invoerrechten, zoodra de stand van de Landsmiddelen het toelaat.

Bij de schriftelijke behandeling van Suriname's begrooting voor 1927 (Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer) heeft de Minister zijne instemming betuigd met de volkomen liquidatie van de bacovensschulden, de afschaffing van het plantersaandeel in de immigratiekosten en die van de geneeskundige belasting in verband met een gewijzigde regeling ten aanzien van de behandeling van zieken, zooals de Raad wenschte. Tevens deelde de Minister mede, dat over de detachering van een ambtenaar van den dienst der arbeidsinspectie in Oost-Indië naar Suriname, van een landbouwconsulent en van een inspecteur van het inlandsch onderwijs, met den Gouverneur overlegd zou worden. De andere voorstellen zouden worden bestudeerd.

Aan zijne bereidverklaring verbond de Minister echter het beding, dat binnen twee jaar zal moeten worden aangetoond, dat eene belegging op redelijke schaal van het Indische landbouwkapitaal in Surinaamsche cultuurondernemingen inderdaad heeft plaats gehad, daar anders de Regeering zich volle vrijheid voorbehoudt niet op dezen weg voort te gaan.

Tot toelichting hiervan schijnt het niet overbodig — want er bestaat blijkbaar wel eenige misvatting op dit punt — er de aandacht op te vestigen dat, zooals ook uit het adres van den Ondernemersraad zelf blijkt, deze Vereeniging, die gevormd is door belanghebbenden bij den grooten landbouw in Suriname, dus vertegenwoordigers van het noodlijdend bedrijf, niet in den eigen kring de kapitalen zal kunnen bijeenbrengen, welke voor den opbloei van het land noodig zijn. Zij zal daarvoor moeten aankloppen bij den Oost-Indischen Raad en is dus nog niet zoover als het Suriname

Studie-Syndicaat was in 1916, toen immers de Oost-Indische belanghebbenden zelven zich ten behoeve van Suriname aaneensloten. Het is dus verklaarbaar, dat de Minister bij zijne toezeggingen een voorbehoud maakte.

Dat de Minister de overige voorstellen nog in beraad wilde houden, is ook te begrijpen. Het zijn meerendeels geen nieuwe denkbeelden; de meeste hebben al een geschiedenis.

Pogingen om den grooten landbouw profijt te doen trekken van de arbeidskracht der kolonisten, zijn al lang gedaan; vooral is er herhaaldelijk op aangedrongen om op de plantages zelf gronden beschikbaar te stellen voor vrijkomende immigranten, doch slechts enkele ondernemers hebben aan dien aandrang gevolg gegeven.

Voor het behoud in het algemeen van districtskinderen voor den landbouw is o.a. het aantal districtsscholen vermeerderd, ten einde het gebruikelijk systeem om de kinderen, die in het district geen bereikbare school vinden, als „kweekjes" naar de stad te zenden, waar zij vervreemden van het platte land, tegen te gaan, terwijl in 1919 reeds is voorgesteld „handenarbeid" als verplicht leervak op te nemen in den leerstof van het lager onderwijs, met de bedoeling om, beginnende bij het begin, het Surinaamsche kind eerst in te prenten, dat arbeid even noodzakelijk is als lezen en schrijven en rekenen en er niet voor onder doet. Dat voorstel, in een ontwerp-verordening opgenomen, heeft toen geen meerderheid in de Koloniale Staten mogen vinden.

Het zelfde lot viel ten deel aan een voorstel van dien tijd om degenen, die niet vallen in de termen voor een aanslag naar de voorschriften der Inkomstenbelasting, niettemin een kleine bijdrage aan de Landskas te laten betalen, wanneer zij gezond van lijf en leden zijn en beantwoorden aan zekere leeftijdsvoorwaarden. Oudtijds had iets van dien aard al bestaan in den vorm van „hoofdgeld".

Zoo is er meer door den Ondernemersraad ter sprake gebracht, dat niet voor de eerste maal aan de orde komt en aan vroegere overwegingen zal moeten worden getoetst.

Voor drie jaren verscheen te Paramaribo een bijzonder belangwekkend werk over Suriname, dat waarschijnlijk hier te lande minder bekend zal zijn. Het is de verzameling lezingen over „Surinaamsche problemen” van den leider van de uitgebreide, veelsoortige bedrijven der firma C. Kersten & Co., de vroeger reeds besproken Zendingsfirma, den heer S. Beck, denzelfden, die in 1925 sprak in de Landbouw-Hoogeschool te Wageningen. Die verzameling bestaat uit vijf lezingen, te Paramaribo in 1924 gehouden over de volgende onderwerpen:

- I. De structuur van de economische samenleving in Suriname;
- II. De verschillende bedrijfsvormen in den klein-landbouw met betrekking tot rasaanleg en volksgewoonten;
- III. De Creolen en de klein-landbouw;
- IV. Volksonderwijs, Arbeidsopvoeding en Beroepsopleiding;
- V. Landbouwbedrijfsvormen en Landbouwopleiding.

Het is niet doenlijk in kort bestek een overzicht van den inhoud van die lezingen te geven; zij zijn rijk aan kostelijke gegevens, door jarenlange ervaring verworven, door ernstige studie onderzocht op hunne beteekenis en met groote scherpzinnigheid in onderling verband gebracht; het is feitelijk één groot onderwerp: de wanverhouding tusschen het produceerend en het niet-produceerend deel der bevolking en de daaruit voortvloeiende onevenwichtige economische toestanden. En dat onderwerp is innerlijk en uiterlijk belicht, ontleed in oorzaak en gevolg, in verleden en heden, en voor de toekomst bezien in het opklarend licht van een horizon, die volstrekt niet onbereikbaar is, als het compas goed gesteld wordt.

Eene aanhaling uit het slot der lezingen moge hier eene plaats vinden:

„Vragen wij ons nu nog eens af, wat wij als *de hoofdoorzaak van de Surinaamsche moeilijkheden moeten beschouwen*, dan kan het antwoord niet anders luiden, dan dat dit *de groote economische nood* is. Wij moeten dat feit aan-

„vaarden, waarbij het er nu niet op aankomt in hoever deze „nood is ontstaan door de omstandigheden of door verkeerde leiding of door schuld der bevolking. Daarentegen is „wel de vraag van de grootste beteekenis, door welke maatregelen de economische nood duurzaam verholpen kan worden. Wij hebben gezien, dat dit eenerzijds moet geschieden door *economische*, en anderzijds door *opvoedkundige* maatregelen..... om *de productieve krachten in de „Kolonie* te ontwikkelen...."

Dus: de economische nood is hoofdoorzaak van de Surinaamsche moeilijkheden. Het is wel nuttig dit een-en-andermaal te herhalen, want zoo vaak worden de moeilijkheden geweten en verweten aan oorzaken, die elders schuilen, met name in de bevolking.

Is dan het Suriname-vraagstuk niet een bevolkings-vraagstuk? Niet een hygiënisch vraagstuk, niet een arbeids-vraagstuk, niet een financieel vraagstuk? Noch een geestelijk, een opvoedkundig? O zeker; wat er gemist wordt of onvoldoende is, kan nog met méér aangeduid worden en als een vraagstuk aan de rij worden toegevoegd!

Maar die vraagstukken raken alle den nood; zij zouden zich ook elders doen gelden, waar nood is; zij zijn deels oorzaak, deels gevolg van den nood; zij zijn de uitbeelding van den nood; zij zijn de nood zelf! En als eenmaal de productieve kracht van de gemeenschap flink versterkt wordt, zullen vele van die, nu onoplosbare vraagstukken zich zelf oplossen of met normale middelen op te lossen zijn.

De economische toestand moge er niet op vooruit gegaan zijn, de kennis van Suriname en de belangstelling voor het land zijn in de laatste tijden aanzienlijk toegenomen. Het is nog niet zoo heel lang geleden, dat Suriname niet eens zichzelf kende. De landkaarten van een kwart eeuw her konden niet anders laten zien dan de naaste kuststreek en een stukje van het Oostelijk binnenland, waar eenige goudontginningsondernemingen waren gevestigd, doch overigens vertoonden zij niet meer dan in-teekening-uitgedrukte vermoedens,

met bijschriften als: „afwisselend hoog en laag land“ of, zooals het kaartje van Van Eeden van 1897, oprechter, een zwarte vlek waarin te lezen stond: „onbekend land“. De in 1901 begonnen wetenschappelijke expeditiën naar de binnenlanden, waarvan de laatste, de expeditie-Stahel, plaats had in 1926/27, hebben de gegevens geleverd voor een behoorlijke kaartteering.

De groei der belangstelling dagteekent van den allerlaatsten tijd. Toen de Leider van het Suriname Studiesyndicaat na terugkeer in Nederland eene poging deed om belangstelling voor Suriname te wekken en daartoe eene bijeenkomst in den Haag belegde, waarvoor hij uitnoodigingen tot bijwoning toezond aan alle leden der Staten Generaal en onderscheidene andere autoriteiten, om hun een overzicht van de toestanden te geven, bleek de neiging om er iets van te hooren zóo gering te zijn, dat slechts *elf* genoodigden verschenen, waaronder 3 (zegge drie!) Kamerleden, van welken dan nog twee vroeger als Gouverneur het land bestuurd hadden! En thans is het zóó, dat onlangs een Surinaamsche courant kon schrijven, dat er geen mail meer voorbij ging of zij bracht een of meer geschriften over Suriname uit Nederland mede! Het is een feit, dat dagbladen en tijdschriften tegenwoordig dikwijls artikelen over Surinaamsche onderwerpen bevatten; een maandblad, de West-Indische Gids, is zelfs geheel gewijd aan Nederland-in-Amerika, Curaçao inbegrepen. In scholen, in vereenigingen, worden herhaaldelijk voordrachten over Suriname gehouden, de Suriname-film is zeer gezocht en op Zendingsbijeenkomsten, waar vroeger haast uitsluitend het geestelijk werk in Oost-Indië de aandacht had, staat nu heel vaak ook Suriname op het programma. Verscheidene reizigers, met en zonder opdracht, hebben in den laatsten tijd een bezoek aan Suriname gebracht en hunne bevindingen openbaar gemaakt. Het zou te ver voeren hier hunne geschriften te bespreken; uiteraard hebben dergelijke publicaties veel gemeen. Ontstaan na korte bezoeken, kan er niet van verwacht worden, dat zij iets nieuws brengen, noch dat de beschouwingen vrucht zijn van

diepe eigen studie. Om bijzondere redenen moge een tweetal vermeld worden: het boekwerk „Suriname” van den Stercorrespondent der Nieuwe Rotterdamsche Courant, Dr. M. van Blankensteyn, omdat daarin aan het woord is een geoefend scherp waarnemer, die in aangenamen vorm een treffend juist beeld van de omstandigheden gegeven heeft; en het Rapport over Suriname, uitgebracht aan de Vereeniging van Kamers van Koophandel en Fabrieken in Nederland, door den heer W. de Cock Buning, omdat daarin wetenswaardige beschouwingen met betrekking tot het handelsverkeer voorkomen.

Als uitingen van belangstelling en als middelaars om de belangstelling te verspreiden, hebben de vele geschriften, die in den jongsten tijd over Suriname verschenen, eene verblijdende beteekenis. Het Nederlandsche volk moet doordrongen worden van de noodzakelijkheid om zijne krachten en gaven niet alleen aan het Nederlandsch gebied in het Oosten te wijden, doch te bedenken, dat ook in het Westen een stuk Nederland ligt, dat dringend de medewerking van het Moederland behoeft om opgewerkt te worden uit den staat van verval, waarin het verkeert. Wat Nederland kàn, is ook in het Westen aan den dag getreden, namelijk in Curaçao, waar de vestiging van de aardolieraffinaderij een zoo gelukkige maatregel blijkt te zijn om, in overeenstemming met de eigenaardige behoeften en mogelijkheden van dat gebied, een stuw te geven aan de opleving van de gemeenschap.

Suriname wacht nog.

Wacht op Neerlands kapitaal, kennis, energie.

Suriname wacht op Neerlands **nationale** daad. **Nationaal**: niet wegens de belegging van den Hollandschen gulden, maar door het beleggen van het Hollandsche hart in Nederlandsch Guyana.

INHOUD

Bladzijde

Hoofdstuk I. LAND, BEVOLKING en GESCHIEDENIS.

§ 1. Het land	11
§ 2. Geschiedenis	18
§ 3. Bevolking	20

Hoofdstuk II. STAATSINRICHTING.

§ 1. Het bewind der Geöctroyeerde Societeit ..	25
§ 2. De Regeeringsreglementen van 1815, 1828 en 1832	26
§ 3. Het Regeeringsreglement van 1865.....	28

Hoofdstuk III. RECHTSBEDEELING.

§ 1. Algemeen	36
§ 2. Rechtspraak	39
§ 3. Veiligheid	40

Hoofdstuk IV. LANDBOUWBEDRIJF.

§ 1. Algemeen	42
§ 2. Groot-landbouwbedrijf	43
§ 3. Klein-landbouwbedrijf	48
§ 4. Grondrechten	53
§ 5. De dienst van den landbouw	56

Hoofdstuk IV. BOSCHBEDRIJVEN.

§ 1. Algemeen	58
§ 2. Goudbedrijf	58
§ 3. Bauxietontginning	64
§ 4. Andere delfstoffen	67
§ 5. Balatawinning	68
§ 6. Houtkap	74

	Bladzijde
Hoofdstuk VI. HANDEL EN VERKEER.	
§ 1. Algemeen	79
§ 2. Buitenlandsche handel	81
§ 3. Binnenlandsche handel	84
§ 4. Verkeer te water	87
§ 5. Verkeer te land	91
§ 6. Post-, telegraaf- en telefoonverkeer	94
§ 7. Geldverkeer	95
Hoofdstuk VII. IMMIGRATIE EN KOLONISATIE.	
§ 1. Algemeen	97
§ 2. Britsch-Indiërs en Javanen	98
§ 3. De werkovereenkomsten	100
§ 4. Kolonisatie	103
§ 5. Het Immigratiefonds	106
Hoofdstuk VIII. ONDERWIJS.	
§ 1. Het onderwijs in vroeger tijd	110
§ 2. De schoolwetgeving van 1876	112
§ 3. Tegenwoordige toestand	116
§ 4. Het bijzonder onderwijs	117
§ 5. Onderwijsinstellingen van specialen aard ..	120
Hoofdstuk IX. LICHAMELIJKE ZORG.	
§ 1. Volksgezondheid	122
§ 2. De geneeskundige dienst	129
§ 3. Zorg voor ouden van dagen	133
§ 4. Zorg voor de kinderen	133
Hoofdstuk X. GEESTELIJKE VERZORGING.	
§ 1. De gemeenten en gezindten	136
§ 2. De Evangelische Broedergemeente (Hernn- hutter gemeente) en hare Zending ..	143
§ 3. De Roomsche-Katholieke gemeente en hare Missie	150
Hoofdstuk XI. DE GELDMIDDELEN.	
§ 1. Algemeen	156
§ 2. De koloniale huishoudelijke begrooting	158

	Bladzijde
§ 3. De Rijksbijdrage	160
§ 4. Financiële stelsels	163
§ 5. Geldelijk beheer	165
Hoofdstuk XII. INDIANEN EN BOSCHNEGERS.	
§ 1. Algemeen	169
§ 2. Indianen	171
§ 3. Boschnegers	177
§ 4. Eenige verklaringen	184
Hoofdstuk XIII.	
Slothoofdstuk	187

Lijst van Leesstof

ALGEMEEN.

- Koloniaal Verslag (Verslag van Bestuur en Staat).
's Gravenhage — Algemeene Landsdrukkerij.
Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië.
's Gravenhage — Mart. Nyhoff.
Leiden — N. V. v. E. J. Brill. 1914-1917.
De West-Indische Gids. Maandblad.
's Gravenhage — Mart. Nyhoff. 1919 & vlg.
De Vraagbaak. Almanak voor Suriname.
Paramaribo — Erven H. van Ommeren.

LAND EN LEVEN.

- Schetsmatige beschrijving der hedendaagsche Nederlandsche Koloniën, Deel IV: West-Indië. Met groote platen.
Amsterdam { — Kleynenberg & Boissevain. 1913.
Haarlem. {
F. Oudschans Dentz en H. Jacobs: Onze West in Beeld en Woord.
Amsterdam — J. H. de Bussy. 1917.
Prof. K. Martin: West-Indische Skizzen.
Leiden — E. J. Brill. 1887.
Dr. H. van Cappelle: De Binnenlanden van het District Nickerie.
Baarn — Hollandia Drukkerij. 1903.
De Coppename-expeditie (exp. Bakhuis).
Aardrijkskundig Genootschap. 1902.
De Gonini-expeditie (exp. Franssen Herderschee).
Id. 1905.
De Tapanahoni-expeditie (als voren).
Id. 1905.
De Toemoek Hoemak-expeditie (exp. de Goeje).
Id. 1908.

- De Suriname-expeditie (exp. Eilerts de Haan).
Id. 1910.
- De Corantyn-expeditie (exp. Käyser).
Id. 1912.
- De Saramacca-expeditie (exp. van Stockum).
Amsterdam. 1905.
- Dr. M. van Blankensteyn: Suriname,
Rotterdam — Nygh & van Ditmars Uitgevers-
maatschappij. z. j.
- Dr. H. van Cappelle: Mythen en Sagen uit West-Indië,
Zutphen — W. J. Thieme & Co, 1926.
- Albert Helman: Zuid-Zuid-West.
De Gemeenschap. 1926.
- F. P. & A. Ph. Penard: De vogels van Guyana (2 dln.)
Paramaribo — Wed. Penard z. j.
- Mr. J. J. Hartsinck: Beschrijving van Guyana, of de
Wilde Kust in Zuid-America,
Amsterdam. 1770 (2 dln.).

GESCHIEDENIS

- J. G. Stedman: Narrative of a five years' expedition
against the revolted negroes of Surinam.
Ned. bewerking (4 dln.) — Leiden — 1799.
- J. Wolbers: Geschiedenis van Suriname.
Amsterdam. 1861.
- J. R. Thomson: Overzicht der geschiedenis van Suri-
name,
Z.-Holl. Boek- en Handelsdrukkerij. 1902.
- J. M. Plante Fébure: West-Indië in het Parlement —
1897-1917. Bijdrage tot Nederlands Koloniaal-poli-
tieke geschiedenis.
's Gravenhage — Mart. Nyhoff. 1918.

STAATHUISHOUDING.

- Mr. A. J. van der Houven van Oordt: Het Regeerings-
Reglement van Suriname. Ac. Proefschrift.
Lieden. 1895.
- De economische en financiëele toestand der Kolonie

Suriname, (Verslag der Commissie-Bos).
's Gravenhage — Mart. Nyhoff. 1911.
Prof. Mr. Dr. H. W. C. Bordewyk: Handelingen over
de Reglementen op het beleid der Regeering in de
Koloniën Suriname en Curaçao.
Als voren. 1914.
Verslag van de Commissie van advies omtrent de her-
ziening van de West-Indische Regeeringsreglemen-
ten en de begrootingspolitiek.
's Gravenhage — Alg. Landsdrukkerij. 1923.

ECONOMISCH LEVEN. BEDRIJVEN.
HANDEL EN VERKEER.

Departement van Landbouw in Suriname.
Jaarverslagen, bulltetins e. a., brochures over koffie
cacao enz.
Paramaribo — J. H. Oliviera.
West-Indië. Landbouwkundig tijdschrift.
Paramaribo — Dep. van Landb. 1916-1922.
Jaarverslagen der Surinaamsche Bank.
Amsterdam — C. A. Spin & Zoon.
De economische toestand van Suriname. Jaarverslag
der Vereeniging voor Handel en Nijveheid in Suriname.
Paramaribo — J. H. Oliviera. 1920 vlg.
Rapport der Studie-Commissie van het Suriname Stu-
die-Syndicaat.
Rotterdam — Handelsdrukkerij Gebr. Tuinzing. 1920.
Tj. Pyttersen: Rapport omtrent de uitkomsten van een
voorloopig onderzoek naar de levensvatbaarheid van
landbouwbedrijven in Suriname met toepassing van
moderne cultuurmethoden.
's Gravenhage — Alg. Landsdrukkerij. 1923.
Ondernemersraad voor Suriname: Rekest met Nota
aan den Minister van Koloniën.
's Gravenhage — 1926.
W. de Cock Buning: Rapport over Suriname, uitge-
bracht aan de Vereeniging van Kamers van Koop-
handel en Fabrieken in Nederland.
1926 (zonder uitgever).

- S. Beck: Lezingen over Surinaamsche Problemen.
Paramaribo — C. Kersten & Co. 1924.
J. A. Polak: Historisch overzicht van de Goudindustrie
in Suriname.
's Gravenhage — Mart. Nyhoff. 1908.

ZENDING.

- Een halve eeuw in Suriname, 1866-1916. Ten dankbare herinnering aan het gouden jubilé van de aankomst der eerste Redemptoristen in de missie van Suriname. Door eenige Missionarissen.
Amsterdam, 1916.
F. Staehelin: Die Mission der Brüdergemeine in Suriname und Berbice im achtzehnten Jahrhundert.
Paramaribo — C. Kersten & Co, z. j.
W. R. Voullaire: Land, Leute und Missionsleben in Suriname.
Missionsbuchmhandlung. Herrnbut. 1925.
Jaarboek van de Evangelische Broedergemeente in Suriname voor 1927/1928.
Paramaribo — Erven H. van Ommeren. 1927.
H. Weiss: Vier maanden in Suriname.
Nykerk — G. F. Callenbach, 1915.

INDIANEN EN BOSCHNEGERS.

- E. J. van Lier: Iets over de Boschnegers in de Boven-Marowyne.
Paramaribo — H. van Ommeren, 1918.
Gerhard Lindblom: Afrikanische Relikte und Indische Entlehnungen in der Kultur der Buschneger Surinams.
Göteborg — Wettergren & Kerber. 1924.
Id. Einige Details in der Ornamentik der Buschneger Surinams.
Stockholm — Riksmuseet. 1926.
A. den Tex-Boissevain: Tora by de Trio's. (voor de jeugd.)
Amsterdam — Drukkerij J. van Campen. 1926.
John W. Vandercook: Tom-Tom.

New-York & Londen — Harper & Brothers. 1926.
N.B. Talrijke artikelen over hen zijn verschenen in tijdschriften, als: Bijdragen Taal-, Land-, en Volkenkunde. Tijdschr. Aardr. Genootschap, Intern. Archiv für Ethnographie, de Proceedings der Amerikanistencongressen enz. Zie ook de voormelde verslagen der wet. expeditiën, den W. I. Gids en Mythen en Sagen.

PERIODIEKEN, geheel of hoofdzakelijk bestemd voor medeelingen aangaande Suriname:

Het Koloniaal Weekblad. Orgaan der Vereeniging „Oost en West”.

Berichten uit de Heidenwereld (2-maandel.).

Zeist — Zend. Gen. Ev. Broedergemeente.
Stemmen uit Bethesda. Jaarboek van het Centraal Comité voor de belangen van de melaatscheninrichting Bethesda in Suriname.

Amsterdam — J. H. de Bussy. 1902 vlg.
Tijdschrift der PP. Redemptoristen voor hunne missie in Suriname. Maandel.

Amsterdam. Keizersgracht 218.

DALMEIJER'S VOLKS- UNIVERSITEIT

verzendt elke week aan hare Leden een Tijdschrift van gelijken naam, waarin van vooraanstaande docenten cursussen worden afgedrukt op velerlei gebied, o. a. : LAND- EN VOLKENKUNDE, WONDEREN DER TECHNIEK, LETTERKUNDE, WETGEVING, MEDISCHE OPSTELLEN, BEELDENDE KUNST, SCHEIKUNDE, STERREKUNDE, HYGIËNE, ONS EIGEN HUIS, enz. enz.

Onder de Cursusleiders en Rubriekredacteuren fungeeren o. a. Mevr. Betsy BAKKER-NORT, Lid Tweede Kamer S. G., Prof. C. L. van der BILT, Arch. I. A. BOER, Mr. J. BROUWER, Agnes CANTA, Prof. Dr. H. T. COLENBRANDER, Arts. H. DEKKER, Prof. Dr. P. A. DIEPENHORST, K. DILLING, Landbouwkundige, Dr. H. ENGEL, Conservator van „Artis”, Joh. A. EYMERS, Drs. W. G. H. FRANS, Leeraar H. B. S., Dr. van HERWERDEN, Lector a. d. Universiteit te Utrecht, Dr. KAMERLINGH, Lector a. d. Universiteit te Leiden, W. L. M. E. van LEEUWEN, Leeraar H. B. S., Ir. A. D. MESRITZ, Dr. A. van OVEN Jr., Wethouder van Onderwijs der gemeente Dordrecht, Prof. W. van der PLUYM, G. J. STAAL, Oud-Gouverneur van Suriname, Ds. P. J. van TROTSBURG, Leeraar M. T. S., Dr. I. H. J. VOS, Wethouder van Openbare Gezondheid te Amsterdam, P. M. de WOLF, Oud-Leeraar Cadettenschool, F. WOLTERS, Ir. E. van ZUYLEN en meer anderen.

Tal van rubrieken, die in geen enkel ander tijdschrift of weekblad te vinden zijn, verhoogen de aantrekkelijkheid.

Contributie per jaar f 10 (met inbegrip van franco toezending van het tijdschrift). Complete jaargangen in fraaie goudlijnen prachtband : f 12. De administratie zendt op aanvraag gaarne geïllustreerde programma's met een aanbod, om op gemakkelijke voorwaarden in het bezit der verschenen jaargangen te komen. Aanvragen en aanmeldingen van het Lidmaatschap aan de Administratie van

DALMEIJER'S VOLKSUNIVERSITEIT
KONINGINNEWEG 182, AMSTERDAM

